

PÕHISEADUSLIKU ASSAMBLEE ÜHETEISTKÜMNES ISTUNG

31. oktoober 1991

Juhataja T. Anton

Tere hommikust, lugupeetud kolleegid! Alustame tavapärasel päeval ja tavapärasel kellaajal Põhiseadusliku Assamblee istungit. Teeme kohaloleku kontrolli. Kohal on 30 Põhiseadusliku Assamblee liiget.

Lugupeetud kolleegid! Kuni teile jagatakse välja päevakorra projekt ja te jõuate sellega tutvuda, olge kenad ja jagage oma tähelepanu, sest juhatus soovib edasi öelda need seisukohad meie töö organiseerimise kohta, mis langetati täna hommikul juhatuse laiendatud istungil. Koos teematoimkondade esimeestega otsustas juhatus muuta meie varasemaid kokkuleppeid ja võttis vastu järgmised otsused. Palun tähelepanu! Teise lugemise käigus on kõigil assamblee liikmetel võimalik esitada ettepanekuid ja märkusi kuni järgmise nädala reede kella 14-ni. See on 8. november kell 14, tuleva nädala reede. Varasem kokkulepe oli meil selline, et tähtaeg lõppes eile kell 10. Nüüd on seda tähtaega edasi lükatud ja ettepanekute ning märkuste esitamise tähtaega on pikendatud järgmise nädala reede kella 14-ni.

Teiseks. Juhatus koos teematoimkondade juhtidega otsustas, et teise lugemise lõpetamise aja planeerime pärast seda, kui järgmisel nädalal selgub, kui palju tehakse täiendavaid ettepanekuid ja märkusi teise lugemise käigus. Seega, teise lugemise lõpetamise aega ei ole praegu juhatuse arvates võimalik ette näha.

Kolmandaks. Juhatus koos teematoimkondade esimeestega leiab, et seoses tähtaegade muutmisega ei ole otstarbekohane täna ja homme assamblee istungil läbi vaadata apellatsioonid. Täna ja homme ei otsustata neid küsimusi, mille puhul assamblee liige või mõni toimikond pole olnud nõus teematoimkonna otsusega esitatud ettepaneku või märkuse kohta.

Viimane, neljas põhimõte, mille ma soovin teile ette kanda, puudutab selle nädala esmaspäeval ja teisipäeval toimunud ekspertide konverentsi. Juhatus koos teematoimkondade juhtidega on seisukohal, et me ei võta eraldi arutamisele ekspertide konverentsi tulemusi, vaid need tulemused peavad kajastuma teematoimkondade aruandes, kus põhiprobleemide või apellatsioonide hääletamisel toimikond või assamblee liige motiveerib oma seisukohta, toetudes ekspertide konverentsi tulemustele.

Need on neli põhimõtet, mida juhatuse täna toimunud laiendatud istungist soovisin teieni tuua. Selles küsimuses palus täiendavalt sõna juhatuse liige härra Ülo Uluots. Palun!

Ü. Uluots

Lugupeetud assamblee liikmed! Eilse päeva jooksul ma püüdsin tutvuda toimikondade tööga ja mulle hakkas silma üks probleem. Selleks probleemiks on ettepanekud, muudatused ja märkused,

mis on tulnud väljastpoolt assambleed. Nagu mulle teatavaks sai, on mõningad toimkonnad suhtunud nendesse dokumentidesse, oleks palju öelda, et eitaval, kuid nad on seadnud tingimuse, et nad on nõus neid ettepanekuid arvestama tingimusel, kui need esitab mõni assamblee liige. Ma avaldan siin praegu võib-olla kõige rohkem oma isiklikku arvamust. Vaadake, kes on õppinud füüsikat, teab, et suletud süsteemi jõudude summa on null. Selleks et süsteemi liikuma panna, on tarvis välist jõudu.

Teiseks. Me peame arvestama ühte asja: meie ees on üks väga suur filter ja see on rahvahääletus. Vanad roomlased teadsid, et *vox populi vox dei*. Antud juhul me ei tohiks ignoreerida väljastpoolt assambleed tulnud märkusi ja täiendusi. Samal ajal peaksid toimkonnad diferentseerima nende esitajaid kaalu järgi. Esiteks, kas märkus on tulnud ühelt isikult, mõnelt isikute grupilt või ühiskondlikult organisatsioonilt või mõnelt kogult, kellel on rahva mandaat, näiteks linnavolikogult või vallavolikogult. Sellepärast ma soovitan tõesti teil kõigil, kõikidel toimkondadel väga tähelepanelikult suhtuda väljastpoolt tulnud ettepanekutesse ja märkustesse ning võtta neid oma töös arvesse, mitte aga neid ignoreerida, sest rahva hääl on jumala hääl.

Juhataja

Suur tänu, härra Uluots! Kindlasti on härra Uluotsal õigus, et assamblee juhatuse kaudu teematoimkondadele laekuvad ettepanekud väljastpoolt assambleed on väga huvitavad. Nii jõudis täna assamblee juhatuse kätte Rapla maakonna kiri, kus näiteks on järgmine lõik: "Maa- ja linnavolikogude esimeeste ja maavanemate poolt ülemnõukogu esimehe juures toimunud nõupidamisel allakirjutatud avalduse tekst on vastuoluline. Nimelt, punktid 1 ja 3 on omavahel vastuolus. Esimeses punktis deklareeritud rahvaalgatuse õigus on 3. punktist välja jäetud." jne. Nii et tõepoolest tuleb rahva häält kuulates teha ära tõsine töö.

Ma usun, et kõik assamblee liikmed on jõudnud tutvuda istungi päevakorra projektiga. See projekt on läbi arutatud teematoimkondade juhtidega ja nende poolt aktsepteeritud. Panen tänase päevakorra hääletamisele. Kas on enne vajalik kohaloleku kontroll? Palun, teeme kohaloleku kontrolli! Kohal on 42 assamblee liiget. Algab hääletamine. Kes on selle poolt, et kinnitada teile välja jagatud päevakorra projekt? Hääletame. Poolt 41, vastuhääli ei ole. Tänan! Meie tänase töö aluseks on päevakord, mis on teil käes. Selle päevakorra esimene punkt, assamblee töökorraldusest, on meil juba läbitud.

Asume teise päevakorrapunkti juurde. Vastavalt meie varasemale kokkuleppele saab täna sisulistes küsimustes esimesena sõna seitsmenda teematoimkonna esimees härra Jürgenson. Härra Jürgenson, palun, teil on sõna!

K. Jürgenson

Aitäh! Lugupeetud juhatus! Lugupeetud assamblee liikmed! Seitsmes toimikond kannab teile ette selle, mida oleks pidanud tegema juba möödunud reedel ja laupäeval toimunud hääletustel, kuid

mis ajapuudusel tänasesse päeva lükkus. Teile on kätte jagatud toimkonna aruanne, kus on kolmes kohas sees alternatiivid, mille suhtes komisjon paluks teilt seisukohta. Kõigepealt on küsimus §-s 118, kus lisaks härra Adamsi esitatud tekstile oleks üks alternatiiv see tekst üldse välja jätta ja teine alternatiiv oleks see sõnastada ümber põhimõttel, et loetelusse "Vallad, alevid, linnad" lisatakse maakonnad. See küsimus hääletati põhimõtteliselt läbi ka toimkonnas. Härra Adamsi algse variandi sissejätmise poolt oli 4 toimkonna liiget, esimese alternatiivi poolt 2 ja teise alternatiivi poolt samuti 2 liiget. Kuid me ei pidanud vajalikuks sisse jätta häälteenamusega üht võimalust, kuna selles põhimõttelises küsimuses oleks vaja teie seisukohta. Kõigepealt me palukski selles küsimuses seisukohta teilt.

Juhataja

Niisiis, härra Jürgenson, palun veel kord öelda, millist küsimust me asume nüüd läbi arutama, seejärel on küsimused härra Jürgensonile, sõnavõttud ja siis püüame hääletada. Palun tähelepanu!

K. Jürgenson

Arutatav probleem on §-s 118 sisalduv tekst: "Kohaliku omavalitsuse üksused on vallad, alevid ja linnad." Põhimõtteline küsimus: kas see tekst, see paragrahv üldse sisse jätta või lisada sinna ka maakonnad? Lühidalt, kas määratleda põhiseaduses ja seega ka meie tulevases halduskorralduses omavalitsuslikud üksused? Selles on põhiküsimus. Kas need omavalitsuslikud üksused on vallad, alevid ja linnad või sellele lisaks ka maakonnad? Üks alternatiiv ja põhimõtteline võimalus on see küsimus põhiseadusest üldse välja jätta.

Juhataja

Härra Jürgenson! Ma sekkun ainult protsessuaalsetes küsimustes ja sellepärast küsin. Kas ei oleks vajalik siiski kõigepealt otsustada see, kas omavalitsusüksuste ja -tasandite küsimus reguleeritakse põhiseadusega või mitte? Kui see küsimus on otsustatud, on meil võimalik rääkida edasi tasanditest ja siis üksustest. Kas nii?

K. Jürgenson

Täiesti õige. See ongi esimene alternatiiv. Ma ei välista seda, et kõigepealt hääletada läbi esimene alternatiiv, kas neid omavalitsusüksusi üldse põhiseaduses sätestada või mitte.

Juhataja

Palun teie küsimused ja sõnavõttud teemal, kas põhiseaduses kajastatakse kohaliku omavalitsuse tasandid ja üksused! Palun küsimusi! Küsimusi ei ole. Aitäh, härra Jürgenson! Kes soovib sõna võtta? Vabandust, esimesena oli käsi püsti härra Adamsil! Tehnikaga on vist midagi korrast ära. Vabandust, üks hetk, palun! Hetk tähelepanu, kõik saab korda. Nii, härra Adams, palun!

J. Adams

Ma oleks palunud härra Jürgensonilt vastust küsimusele, kuidas kulges nende toimkonnas arutelu omavalitsuse tasandite arvu küsimustes ja kuidas sellisel juhul hääled jagunesid.

Juhataja

Härra Jürgenson, palun tulge siiski kõnepulti! Palun vastust härra Adamsi esimesele küsimusele, kuidas toimkonnas jagunesid hääled, kui jutt käis omavalitsuse tasanditest.

K. Jürgenson

Härra Adamsi sõnastuse poolt, s. t. sätestada omavalitsusüksustena vallad, alevid ja linnad, oli 8 kohalolevast komisjoni liikmest 4. Selle poolt, et see küsimus välja jätta, nii nagu see on sõnastatud esimeses alternatiivis, oli 2 komisjoni liiget. 2 komisjoni liiget olid selle poolt, et lisada loetelusse maakonnad.

Juhataja

Tänan! Teisena saab sõna küsimuse esitamiseks härra Saatpalu. Ka teil on sõnavõtt. Vabandust! Teisena saab küsimuse esitamiseks sõna härra Koha. Ma loodan, et härra Velliste on samuti end sõnavõtuks registreerinud.

K. Koha

Lugupeetud juhataja! Lugupeetud ettekandja! Kas toimkonnas arendati mõttevahetust ka sellises suunas, et kasutada 1937. aasta põhiseaduse teksti nüüd selles uues põhiseaduses? Aitäh!

K. Jürgenson

Tervikteksti pakkusid minu meelest maavanemad ja volikogude esimehed, s. o. 1938. aasta põhiseaduse teksti. Aga kui mu mälu ei peta, siis seda mõtet on väljendatud.

Juhataja

Härra Erm, palun! Härra Erm, kui te soovite sõna võtta, siis palun end selleks ka registreerida, siis me saame vahet teha küsimuste ja sõnavõtusoovide vahel. Palun, kas on veel küsimusi? Kui soovite esitada küsimust, vajutage klahvile "sõna", ja nupule "kõne" vajutage siis, kui soovite sõna võtta. Küsimusi rohkem ei ole. Tänan veel kord härra Jürgensoni! Aitäh! Esimesena saab sõna härra Saatpalu. Palun!

V. Saatpalu

Tere hommikust, lugupeetud kolleegid! See teie toimkonna XIV peatüki aruanne, mida 25. oktoobril on tsiteeritud, kujunes välja punktide ja lõikude kaupa, kusjuures tendentsid olid kahesuunalised. Üks suund soovib võrdlemisi täpselt kirjeldada omavalitsussüsteemi põhiseaduses ja teine suund lähtub Euroopa kohaliku omavalitsuse harta põhimõttest. Põhiseaduses tuleb ka konstateerida omavalitsuse printsiip. Need kaks seisukohta, nagu te mõistate, kujundavad täiesti erineva mahuga peatüki Eesti põhiseaduses. Sellest johtuvalt osa meie toimkonna liikmeid, nimelt 4 liiget 8-st, pidas vajalikuks koostada peatüki täiesti iseseisva eelnõu, mis koosneb kahest paragrahvist, kus ei ole üldse kindlaks määratud Eesti omavalitsustasandite arv, vaid on lähtutud eeldusest ja võimalusest, et taoline kindlaksmääramine põhiseaduses võiks tulevase Eesti ühiskonna vertikaalstruktuuri arengus osutada takistuseks või

vähemalt tülinaks, kuivõrd siis tuleb muuta põhiseadust, kui tekib mingi vajadus tasandite arvu muuta. Praegu on teatavasti kahetasandilisus. Osa inimesi meie toimkonnast on ühetasandilisuse veendunud pooldajad ja osa on kahetasandilisuse pooldajad, kusjuures kahetasandilisuse pooldajad on ka seisukohal, et võiks lähtuda sellest põhimõttest, et põhiseadus võiks olla lühike. Me võime mõneti nalja heita üle Soome lahe ujunute suhtes, et nad on nii- või naasugused, kuid nad on siiski osanud kirjutada sellise põhiseaduse, et näiteks nüüd, kui nad võib-olla tahaksid kahetasandilisuse peale üle minna, siis nad selleks oma põhiseadust muutma ei pea. Ma usun, et Eesti ühiskonnas oleks tark kirjutada selline põhiseadus, mis väldiks tulevikus vajaduse põhiseadust muuta. On tendentse, mis juhivad meie tähelepanu sellele, et meie ühiskonnas mõneti tähtsustatakse üle põhiseaduse olemasolu üldse, tähtsustatakse üle põhiseadust ja kahtlustatakse, et kui seda ei ole, siis seadusi ei osata võib-olla tulevikus targalt kirjutada. Ehk tähtsustatakse üle sisuliselt iseenese tarkust ja nähakse mingit usaldamatuse avaldust tulevaste Riigikogude suhtes. See ületähtsustamine meenutab mõneti inglise talumeest, kes ostis pileti kahekorruselisse bussi, läks teisele korrusele, kuid mõne hetke pärast tormas alla ja tõrjus kõik vastutulijad tagasi, öeldes, et ärgu need mingu sinna, seal ei ole bussijuhti. Meil on praegu Eestis ka selline olukord, et kui seda kardetakse ja põhiseadust seal üleval ette kirjutatud ei saa, siis all ei osata eriseaduseta midagi peale hakata.

Ma teen teile ettepaneku. Kui me asume hääletama, kas Eestis taolist tasandite arvu reglementeerida, siis kutsun teid hääletama selle poolt, et seda ei reglementeeriks põhiseadus, ja jätame vabaduse ka teistele. Selleks koosnebki meie põhiseaduse projekt kahest punktist, mille me neljakesi, Andrejev, Kork, Eller ja mina, oleme viseerinud, oleme kujundanud selle apellatsioonina. Esimeses fikseeritakse Euroopa Nõukogu kohaliku omavalitsuse hartas esitatav printsiip: kohaliku valitsemisala iseseisev haldamine ja elualade arendamine toimub seaduse alusel kohalike omavalitsuste kaudu. Me konstateerime Euroopa Nõukogu ekspertide soovitusel, et kohaliku omavalitsuse volikogu või esinduskogu valijaks on kohaliku omavalitsuse haldusterritooriumil elavad hääleõiguslikud kodanikud vastavalt valimisseadusele. Me oleme neljakesi veendunud, et sellest piisab täielikult, kui kirjutada põhjalik ja kena Eesti omavalitsuse seadus, kandku see siis valla- või linnaseaduse nime. Sellega ma kutsungi teid üles hääletama lühiduse poolt. Eesti põhiseaduses kujunevad ka teised peatükid liiga pikaks. USA põhiseadus oli ainult seitse peatükki pikk, kui ta vastu võeti. Meie kaitsepeatükk on juba pikem kui toonane USA põhiseadus, aga minu veendumuse kohaselt on Ühendriikidel täiesti korralik armee, ilma et see põhiseaduses väga karmilt oleks fikseeritud. Ma usun, et me saame ka täiesti korraliku kohaliku omavalitsuse, ilma et me seda niimoodi üksipulgi põhiseadusesse kirjutame. Need on meie komisjoni kaks kontseptsiooni. Iga punkti hääletamisel palun teil seda silmas pidada. Aitäh!

Juhataja

Täna, härra Saatpalu! Härra Velliste, teil on sõna.

T. Velliste

Lugupeetud härra juhataja! Kallid kolleegid! Minu meelest oleme jõudnud ühe põhiseadusliku vastuoluni, mis on palju üldisem kui ainult selle peatüki vastuolu. See on tegelikult üks põhiline vastuolu. Ma nimetaksin seda üksiku ja üldise vastuoluks või, veelgi paremini, väga tõsiseks vastuoluks tänaste ja homsete huvide vahel.

Kui me peame otsustama selle üle, mitu omavalitsuslikku tasandit Eestis on, peame enne need tasandid kindlaks määrama, aga see on tegemata. Me peame teadma, kas vald on meile olulisem kui maakond või on maakond meile olulisem kui vald. Sellest sõltub vastus küsimusele, missugune on vertikaalne võimutasand, võimude tasakaal. Meil tuleb lähemas tulevikus teha väga olulisi hääletusi võimude horisontaalse tasakaalu kohta ja me ei ole minu meelest päris tõsiselt teadvustanud seda, et küsimus võimude vertikaalsest tasakaalust on niisama tähtis või isegi veel tähtsam kui küsimus klassikalisest horisontaalsest tasakaalust. Mina arvan, et kuna meil on tõepoolest defineerimata valla ja maakonna sisuline tähendus, me ei tea, kuidas tavaline riigikodanik tajub valda ja kuidas ta tajub maakonda, siis ma toetan eelkõnelejat. Kui meil ei ole piisavalt teadmisi selle kohta, missuguseks kujuneb areng selles valdkonnas, siis jätame otsustamise teistele ega tee seda otsust ise.

Ma kordan veel kord seda mõtet, et me peaksime väga tõsiselt arvestama hääletamise juures seda, et me oleme praegu pidevalt teineteist välistavate otsuste ees. Praegused otsused ja tulevikuotsused välistavad teineteist. Hetkehuvi ja igavikuhuvi on väga olulises konfliktis. Me oleme omamoodi nagu kollektiivne Shakespeare, kes kirjutab loodetavasti draamat, mitte aga tragöödiat või komöödiat, ja kui me kirjutame draamat või saagat või eepost, siis me peame silmas pidama mitte ainult kirjasõna, vaid hoopis rohkem selle teksti vaimu. Minu meelest ei ole me siin kogus rääkinud päris tõsiselt põhiseaduse vaimust, kuid Eesti põhiseaduse vaimu kujundamine on hoopis olulisem kui toimetulek selle kirjasõna iga kirjaliku kohaga. Kui me oleme valiku ees, kui me peame valima vaimu või kirjasõna vahel, siis ma kutsun üles valima vaimu, põhiseaduse vaimu, sest sellele hakkab tuginema kogu tulevane Eesti seadusandlus ja mis veelgi olulisem – kogu Eesti õiguskultuur. Seega on küsimus õiges mõõdus. Seetõttu kutsun üles lühidusele, lühidusele ja veel kord lühidusele. Täna, härra juhataja!

Juhataja

Täna, härra Velliste! Härra Kork, teil on sõna.

T. Kork

Lugupeetud kolleegid! Mul on väga hea meel, et kaks sellist Eesti väljapaistvat poliitikut nagu härra Saatpalu ja härra Velliste võtsid mult ära kohustuse ja ka õiguse rääkida tegelikult suurt osa

sellest, mida ma rääkida tahtsin. Meie seisukohad kattusid ja nad rääkisid enamiku sellest ära. Ma kordan võib-olla üle kaks seisukohta või tuletan meelde või võimendan käsilolevat teemat.

Kõigepealt, praegu on kaks erinevat seisukohta, mis lähevad hääletamisele: kas teha põhiseaduse osa, mis puudutab kohalikku omavalitsust, üksikasjaline ja reglementeeritud või teha see siis lühidalt ja nii, nagu põhiseadusele kohane on. Tuletan meelde vanasõna: tark, kes õpib teiste kogemustest, rumal, kes ainult omadest.

Kolmanda, neljanda ja seitsmenda toimkonna ühiskohtumisel ekspertidega üleeile rääkisid kohaliku omavalitsuse küsimustest neli eksperti. Need olid härra Erik Harremoes, kes oli delegatsiooni juht, härra Carcassonne Prantsusmaalt, härra Herzog, väga lugupeetud inimene Saksamaa Liitvabariigist, ja härra Germer Taanist. See teema oli üks vähestest kui mitte ainukene, kus kõik eksperdid olid ühisel seisukohal. Kui te tähele panite, siis enamiku teemade puhul olid erinevad seisukohad, eriarvamused. Seisukoht oli ühtne selles, et omavalitsust puudutav osa põhiseaduses ei tohiks ületada ühte või kahte artiklit. Nad ei nimetanud ka ühtegi riiki, kus see osakaal oleks olnud suurem. Kõik olid ühisel arvamusel, et see, mis puudutab tasandit, need küsimused, mis puudutavad valimist, peaksid üksikasjalikult saama reglementeeritud valimisseaduses, kus on kõik muudki asjad: volikogude ja täitevviimuse õigused, kohustused, vastutus jne.

Teiseks. Meil ei ole õigust eeldada, et meie järglased järgmistes seadusandlikes kogudes on nii vähe targad, et me oleksime õigustatud neile kõike ette kirjutama. Kahjuks on meie kolleegide hulgas päris mitmel olemas soov, et me peaksime kõik 20–50 aastaks väga üksikasjalikult ette kirjutama.

Meile on räägitud põhiseaduse kohalikku omavalitsust puudutavast osast Prantsusmaal, Taanis, Soomes. Me teame ka, kuidas need asjad seal praktiliselt käivad. Prantsusmaal on praegu kolm tasandit, viimane neist tuli üheksa aastat tagasi, kusjuures põhiseadus ei seganud seda kolmandat juurde loomast. Põhiseadus ei sega ka üleminekut ühele tasandile. Soome on praegu ainuke meile teada olev riik Euroopas, kus on ühetasandiline süsteem, kuid ka seal käivad praegu kahetasandilisele ülemineku katsed. Kuid põhiseadus absoluutselt ei sega üleminekut. Ma arvan, et me peaksime olema nii targad, et jätaksime selle asja ka nii.

Kahjuks ei olnud härra Jürgensonil võimalik viimasel ajal assamblee tööst osa võtta. Ta oli küll teadlik, aga ta ei saanud osaleda. Sellel arutelul, mis oli näiteks eile, me esitasime hääletega 4 : 2 väikese konkreetse eelnõu. Ma arvan, et meile kõigile tuleb kasuks, kui see jagatakse praegu saalis olijatele laiali. Siin on küll väike vormistusviga. Üleval ääres on "apellatsioon" ja all on "eelnõu". Ma arvan, et hääletama peaksime nimelt kahe eelnõu vahel, kas teha see siis selline, nagu on igati sobilik põhiseadusele, või selline, mis reglementeeriks ette kogu omavalitsussüsteemi väga pikaks ajaks.

Juhataja

Suur tänu, härra Kork! Härra Jürgensoni puudumine on igati põhjendatud. Nimelt oli tema perekonnas üks tähtis ja pidulik sündmus. Suur tänu! Härra Erm, teil on sõna. Palun!

A. Erm

Lugupeetud juhatus! Lugupeetud assamblee liikmed! Ma kasutan meeeldi võimalust oponeerida eelkõnelejatele, kuna nad kõnelesid erinevalt. Siit paar märkust. Tähendab, härra Saatpalu väitis, et Euroopa harta nõuab ainult omavalitsuse printsiibi määramist. Minu meelest see seisukoht, mida toetavad need teised, ei välista seda, ka see lähtub Euroopa hartast, see püüab lihtsalt veidi rohkem. Mis puutub ekspertidesse, siis ma pean siiski tähelepanu juhtima, et härra Carcassonne väitis peale selle, et omavalitsuste peatükk peaks olema konstitutsioonis võimalikult lühike, ka seda, et tuleks anda loetelu, missugusteks üksusteks omavalitsused jaotatakse.

Nüüd ma tahan öelda, miks ma toetan ühetasandilist omavalitsust või õigemini seda, et põhiline võim kuuluks vallavolikogudele. Ma olen nii nagu härra Carcassonne seisukohal, et põhimõtteliselt peaks põhiseaduses olema määratud omavalitsusüksus, peaks olema määratud, mis asjad on omavalitsusüksused. Sellepärast, et see on siiski riigi ülesehitus ja tema üks põhialuseid. Me võime selle küsimuse lahendamise edasi lükata, aga ma ei tea, kas see tuleb Eesti ühiskonnale kasuks.

Mina kui tallinlane peaksin muidugi toetama kahetasandilist omavalitsust, sest Tallinna probleemide lahendamiseks oleks see võib-olla tõesti lihtsam: linnaosa saaks automaatselt n.-ö. õigused ja keskuse võim Tallinnas väheneks. Kuid kui vaadata seda, milline olukord valitseb kogu Eesti Vabariigis (mulle on seda rääkinud valdade inimesed), siis meil on praegu maakonnas väga tugev aparaat, väga ülepaisutatud ja palju raha raiskav, samal ajal kipub lõplik otsustamine ja vastutus langema vallavanematele. Tähendab, kui juba on niimoodi, siis peaks ikka ka see aparaat olema vallas ja peaks olema piisav, niipalju kui vaja ja mitte vähem kui vaja, ja kui maakonnas tekib aparaat, siis see peaks tulema altpoolt või tekkima altpoolt tuleva initsiatiivi korras ja täpselt nii palju, kui on vaja ja mitte rohkem.

Teine moment. Tähendab, me ilmselt oleme kõik sellel seisukohal, et vallad peaksid olema tugevad, vallad peaksid olema iseseisvad. Ma ei näe võimalust, et kui meil on vallavolikogu ja kohapeal on maakonnavolikogu, et sellisel juhul vallad tõenäoliselt iseseisvaks saaksid.

Kolmas moment. Ilmselt me näeme kõik seda, et me ei ole suutnud, ma mõtlen siin nii ennast kui ka maavolinikku ja teisest küljest ülemnõukogu ja kongressi saadikuid, panna piiri Eesti Vabariigis korrupsioonile. Tähendab, milles on küsimus? Küsimuse saab lahendada siis, kui võim on võimalikult madalal, kui otsustamine on madalal, otsustajad on oma valijate silma all. Ka seda saab teha ainult sellisel juhul, kui see otsustav tase on kuskil valla tasemel. Ma ei näe siin härra Kooli. Mulle on jäänud väga imelik mulje, see käib just Lääne-Viru maavolikogu

kohta, nagu maavolikogu oleks kangesti vaja. Samal ajal kogu see poleemika, mis toimub praegu seal, näitab, et maavolikogu ei suuda kaitsta Lääne-Viru elanike huve, ei suuda kontrollida maavalitsust. Nii et selle näite varal ma ei saa ka aru, miks neid maavolikogusid nii väga on vaja. Veel viimane moment, millest ma tahan rääkida. Meie maakondade tasemel haldusstruktuur on tegelikult rajoonstruktuur, mis ei ole Eesti Vabariigile omane, mis on Nõukogude perioodil kunstlikult tekitatud. Kui me otsustame kahetasandilise kasuks, siis me otsustame selle struktuuri säilimise kasuks. Ma ei tea, kas see on Eesti Vabariigile kõige parem lahendus. Ma tänan teid tähelepanu eest!

Juhataja

Aitäh! Härra Adams, teil on sõna.

J. Adams

Head kolleegid! Minu arvates me oleme praegu jõudnud väga olulise valiku juurde ja selle valiku sisu on see, kas me püüame põhiseaduse kaudu suunata seda arengut ja võitlust, väga vihast võitlust, mis Eestimaal toimub maavalitsuste küsimuses, või me tunnistame, et me ei ole selleks kompetentsed ja lükkame asja tuleviku peale edasi. Ma tahan öelda, et põhiseaduse projekti koostamisel me ei olnud kindlad, kas see on õige mudel, sai võetud sisse, sai töötatud, nagu algselt oli, et mitte seostada näiteks isiklike sümpaatiatega. Praegu on kostnud terve rida ettepanekuid, kuid üks neist oli väga soliidne. Peaaegu kõigilt Eesti maavanematelt ja maakondade ja linnade volikogude esimeestelt laekus ettepanek kirjutada see peatükk niisama hästi, kui see oli kirjutatud 1938. aasta põhiseaduses. Selles põhiseaduses oli see peatükk kirjutatud, ma ütleksin, absoluutselt tühjalt. See tähendab, et seal oli nimetatud ainult paar asja, et omavalitsus on olemas, et midagi ta teeb, et ta võtab maksu, aga kõik täpsem oli jäetud muu seadusandluse peale. Selles mõttes ma oleksin siin härra Saatpalu vastu: selline lühidus ei ole konkreetsus. See on just kõike muud, see on konkreetsuse vastand.

Aga valik, mis meil ees seisab, on praegu selles, et Eestimaal on alanud väga tõsine võitlus, milles kaks parteid on väga selgelt välja kujunenud. Ma nimetaksin esimest tinglikult vallavanemate parteiks, kes nõuab, et meil oleks ainult ühetasandiline valitsus. Teist ma nimetaksin maakonnavalitsuste või rajooni täitevkomiteede parteiks, kes nõuab, et säiliks praegune süsteem. Võitlus on terav, nendevahelised vastuolud on täiesti objektiivsed. Ja nüüd on eriti siin assambleel, õpetatud inimeste ja rohkem maailmas ringi sõitnud inimeste hulgas tekkimas ka niisugune, ma ütleksin, kompromissipartei, kes põhiliselt Soome ja Eesti põhjal pakub välja kompromissi, mille puhul oleks küll kaks tasandit, aga teine tasand oleks delegeeritav, mitte otseselt valitud, ja sel teel on välistatud tekkivad vastuolud, mis on siis, kui on kaks eri esinduskogu.

Me peaksime minu arvates otsustama põhimõtteliselt järgmised asjad. Kas me oleme esmalt

kompetentsed ja teiseks suutelised tasandilisuse küsimustes selliseid otsuseid tegema ja otsustama, kas tasandite küsimus jätta põhiseadusesse sisse või ei? Kui me otsustame, et tasandite küsimust ei ole sees, siis ei ole ka mitte mingit mõtet sellel loetelul, et need on vallad, linnad jne. Sel juhul poleks seda loetelu üldse vaja. Kui me otsustame, et oleme suutelised tasandite küsimust otsustama, siis me peame minema järgmisesse ringi ja otsustama, millisele kolmest variandist, s. t. ühetasandiline, kahetasandiline või kompromissvariant, me anname oma eelistuse. Ma julgen prognoosida, et ükskõik millise lahenduse me ka vastu võtame, suur osa Eesti omavalitsustegelasest ei saa olema meiega rahul. Nii et selles mõttes, kui siin öeldi *vox populi vox dei*, siis jumal, kes meie peale häält hakkab tõstma, teeb igal juhul kurja ja rahulolematu häält. Võib-olla oleks meil mõttekas see küsimus tõepoolest delegerida reaalse poliitilise võitluse ja tulevase Riigikogu valdkonda. Kui me aga seda teeme, siis minu arvates ei tasuks minna siiski peatüki kirjutamisel niisuguse lühiduse teed, nagu pakub härra Saatpalu, sest on veel küllalt asju, mida saab käsitleda, näiteks omavalitsuse tendentsi küsimused, tööküsimused, mida saab käsitleda absoluutselt lahus konkreetsest tasandite küsimusest. Tänan!

Juhataja

Tänan, härra Adams! Härra Runnel, palun!

H. Runnel

Lugupeetud juhataja! Austatud kolleegid! Väga paljud on oma sõnavõtte tõestanud välismaa ekspertide lausetega. Mulle jäi meelde, võib-olla oli see iirlase, võib-olla kanadalase öeldud mõte, et igal maal ja rahval on oma saatust ja oma lugu. See peab olema ka põhiseadusesse kirjutatud, ei tule mitte standardiseerida. Saatpalu ja mõne järgmise sõnavõtja soovitusel olid rohkem lihtsuse suunas, aga sel juhul ma tahaksin selgust. VII peatükk käsitleb omavalitsusi ja Eesti asja ning peab olema väga lakooniline. Samal ajal jällegi tahetakse eurooplaste õhutusel II peatükk, mis käsitleb üldisi inimõigusi, eurooplaste õigusi, kodanikuõigusi, see on eeskätt Euroopa asi, kirjutada pikemalt. Kuidas siis see meie põhiseadus hakkab välja nägema? Ühesõnaga, proportsioonide küsimus. Me peaksime lakooniliseks tegema ka mainitud peatüki. Teiseks, I peatükis "Üldsätted", on küsimuse alla pandud maakondade loetelu. Tendents on mitte neid nimetada. VII peatükis on pakutud üksuste loetelu. Nüüd on kujunemas tendents, et need välja jätta. Ühesõnaga, kõik asjad, mis peaksid tõestama meie rahva saatust ja oma lugu, need asjad me tahame välja võtta, lakonismi põhjendusega. Loetelu õigustuseks ma peaksin niisugust moraalset või psühholoogilist tegurit, see aitaks minu meelest stabiilsustunnet tugevdada. Mina olen maalt pärit ja tean väga selgesti, mis on toimunud. Administratiivsete muudatuste rutiin on meil juba veres. Külad tehti kolhoosideks, need liideti, tehti nii suureks, nagu valdkolhoosideks, maakonnad lõigati tükkideks, tehti rajoonideks, vahepeal tehti oblastid. Ühesõnaga, nüüd meil räägitakse, et meie ei tohi arenguvõimalust kinni panna. Mida tähendab

areng? See tähendab totaalset ebastabiilsust, see on meil veres ja rutiiniks. Meie ajalugu natuke silmitsedes näeme, et need üksused, vallad, maakonnad on siiski midagi üsna stabiilset. Need võivad natuke nihkuda. Vallad on niisugused üksused, mille nimetamine annaks minu meelest väga suure kindlustunde. Seda ei maksaks häbeneda ja lakonismi põhjendusega välja jätta. Ma olen kirjutanud kaherealisi epigramme, aga ma pean lugu ka pikkadest poemidest, sest nende kirjutamine on veelgi raskem.

Tasandite küsimus. Muidugi, inimestel on üks reaalne hirm, et praegused rajoonikeskused on korrumppeerunud seltskonda täis. Jätta need elujõuliseks on võib-olla ohtlik ja sellepärast räägitakse, et kogu võim peaks koonduma valda. Aga kas see on ikka nõnda? See on võib-olla hetkemeeleolu. Kui rakendada teist võimalust, et maakondadesse määratakse pealinnadest kroonu juhtkond, siis me teeme kohutava nähtuse – kroonuriigi. Ma arvan, et kohaliku korrumppeerunud seltskonnaga on isegi natuke parem kodanikuna suhelda kui kaugelt pealinnast saadetud võimu teostajatega, nendega ei saa mingit ühendust. See on dilemma. Täna tähelepanu eest!

Juhataja

Härra Korrovits, teie sõnavõtt, palun!

V. Korrovits

Lugupeetud assamblee! Austatud juhatus! See koosolek meie toimkonnas, mille tulemusel valmis 25. oktoobri eelnõu, see, mis on teie ees, arutas alternatiive, kas üks või kaks tasandit või kas see küsimus üldse välja jätta. Viimase suhtes ühines kolleeg Saatpaluga vaid üks toimkonna liige. Härra Saatpalu esitatud alternatiivid sündisid 30. oktoobri koosolekul. Nimelt, selle äärmiselt lühikese, kahest paragrahvist koosneva omavalitsuse peatüki formuleeringu põhjuseks oli see, et peale väliseksperptide ärakuulamist esmaspäeval ja teisipäeval ühinesid kolm meie toimkonna kolleegi härra Saatpalu variandiga. Teatavasti on igasugune eksperdiarvamus vaid soovitava iseloomuga. Ärme unustame, et absoluutselt kõik lugupeetud väliseksperdid, ka härrad Herzog, Harremoes ja Carcassonne, tulevad riikidest, kus teovõimeline omavalitsus on niisama loomulik nähtus nagu meile see, et söömiseks tuleb kasutada nuga ja kahvlit. Ma usun, et meie lugupeetud väliseksperdid oleksid üllatunud, kui nad näeksid meie mittefunktsioneerivaid omavalitsusi, millest pooled ei ole veel suutnud ära vormistada oma registreerimiseks vajalikke dokumente. Küsimus on selles, mida me praegu arutada tahame. Ilmselt saab arutada vaid 25. oktoobri seisuga meie toimkonnas formuleeritud teist aruannet, seda, mis on teie ees, sest 30. oktoobri koosoleku ja selle arutelu tulemusel väljakujunenud alternatiive ei ole veel vormistatud ja neid arutada ei saa. Ka häälte vahetõtt kahe formuleeringu puhul, mida esitas härra Saatpalu, on praegu vähemalt 4 : 4, aga mitte 4 : 2, nagu väitis härra Saatpalu ja vist keegi veel. Ei ole selgunud ühe toimkonna liikme, nimelt Ott Kooli arvamus selles küsimuses.

Tahaks öelda, et vallaomavalitsusel on meie riigi ja rahva ajaloos väga tähtis osa. Seal algas

sisuliselt meie omariiklus, sealt said meie tulevased riigimehed valitsemiskogemusi ja rahvas tunnetas just vallaomavalitsuste organiseerimise ja nendes osalemise kaudu end oma elu korraldava rahvana. Eesti Vabariigi aegsetes põhiseadustes ei olnud tõesti omavalitsustasandite küsimus detailiseeritud. Põhjus on nähtavasti sama, mis välisekspertidelgi, kui nad avaldasid oma arvamust. Nimelt, vallaomavalitsused olid ja nad toimisid. Praegune kaasaminek välisekspertide ühe mõtteavaldusega, ma tahan rõhutada, et ühe mõtteavaldusega, viitab meie erapooletusele omavalitsustele väga tähtsas küsimuses. See on kõike muud kui tahtmine korraldada meie riigi elu. Täna tähelepanu eest!

Juhataja

Suur tänu! Härra Sulev Vahtre, palun!

S. Vahtre

Lugupeetud juhataja! Austatud assamblee liikmed! Ma tahan ütelda paar sõna mineviku kohta. Ühes varasemas sõnavõtus ma julgesin meie kaugemat ajalugu puudutada. See leidis siis küll otsekohe väga kiiresti reageerimist ning naeruvääristamist laadis, et juba tulevad Eesti vaprad vanemad ja kuhu me nii jõuame. Ma arvan, et minevikku maksab siiski meenutada. See, mida ma õieti ütelda tahtsin, öeldi enamikus eelkõneleja poolt juba ära. Asi on selles, et just antud konkreetse küsimuses, mis puudutab omavalitsusi, on mineviku meenutamine eriti oluline. See on ikkagi täiesti õige, et Eesti rahvusriik tekkis eriti tänu omavalitsustele ja just nende kõige madalamal, valla tasandil. See on väga tähtis poliitiline kool ja soliidne alus kõigele muule. Nõukogude okupatsiooni tagajärjel on aga meie omavalitsused lausa hävitatud sellises laadis, nagu nad olemas olid ja kuidas me neid näha tahame, ning praegu ei ole isegi küllaldaselt selle võimu kandjaid. Igal juhul on omavalitsused äärmiselt nõrgad. Mineviku alusel on siiski põhjust oletada, et edaspidi võivad need jällegi suhteliselt kiiresti tugevneda, aga kas näiteks vallaomavalitsused saavad kunagi enam niisugust tähendust, nagu neil on varem olnud, on väga küsitav. Lihtsalt maaelanikkonna osakaal on nüüd hoopis väiksem. Seetõttu, püüdmata kuidagi vastutusest kõrvale hoida ja otsustamist edasi lükata, ma arvan, et just nimelt selles küsimuses on siiski paratamatu korraldada nii, et neid otsuseid oleks hiljem võimalik kergesti muuta. Me peame põhiseaduses, minu arvates on see lihtsalt paratamatu, jätma vabamad käed tuleviku jaoks, sest just selles osas muutub olukord ilmselt järgnevatel aastatel suhteliselt kiiresti. Mõningad niisugused asjad nagu tasandite arv tuleks vahest siiski jätta reguleerimata, küll aga teha üsna selged otsused omavalitsuste õiguste kohta, keele ja mitme teise küsimuse kohta. Nii et see ei oleks vahest mitte üleskutse lühidusele, lakoonilisusele, vaid sellele, et mitte sulgeda teed edaspidi vajalikele muudatustele.

Juhataja

Suur tänu! Lugupeetud kolleegid! Oleks ju väga kena, kui me suudaksime enne vaheaega läbi

hääletada ühe, tõsi, kõige tähtsama põhiküsimuse, mille on meie ette pannud seitsmes toimkond. Kui me tahame, et asjad nii kulgeksid, siis võiksime teha niimoodi, et järgnevad kolm sõnavõttu puldist, viimane on härra Seppa sõnavõtt, edasi on võimalik saada sõna kohalt ja võib-olla siis me jõuame esimese hääletamise ka ära teha. Õeldu ei tähenda, et kui kellelgi on vaja tingimata esineda puldist, siis ta ei saaks seda teha, loomulikult on see võimalik, et arutame ka põhiküsimust. Härra Rebas, palun!

H. Rebas

Lugupeetud juhataja! Kolleegid! Tahaksin instinktiivselt toonitada härrade Saatpalu, Velliste ja Korgi põhimõttelist hoiakut põhiseaduse vaimu võimaliku lühiduse poolt. Nimetati õigesti, et väliseksperdid härrad Harremoes, Carcassonne, Germer ja Herzog võtsid sõna kohalike omavalitsuste kohta. Kui ka Rootsi ekspert Hans Ragnemalm oleks sõna võtnud, siis oleks ta võinud öelda umbes niimoodi, et Rootsi põhiseadus koosneb 13 peatükist. VIII peatükk, mis koosneb kokku 19 paragrahvist, tegeleb seadusandlusega ja teiste sarnaste probleemidega ning § 5 ütleb kahe lausega, et Rootsi kommunideks jagunemise, kommunide organisatsioonilise tegevuse ja maksustamise alused sätestatakse seaduses. Seaduses määratakse ka kommunide pädevus teistes seostes. Rohkem ei olegi öeldud. See on väga lapidaarne, nagu ka Eesti 1937. aasta põhiseadus, aga tasand on nimetatud. Nimelt on Rootsis ainult üks omavalitsuslik tasand ja see on kommun. Muidugi tuleb Eestis arvestada Eesti ajalugu, nagu mitmed kõnelejad on väga õigesti öelnud. Ma pean aga isiklikult deklareerima, et ei ole veel võimeline võtma seisukohta selles juba alustatud omavalitsustasandite vaidluses. Seepärast olen ma sunnitud eriti XIV peatüki puhul pooldama võimalikult lühikest ja paindlikku teksti. Aga ma arvan, et assamblee peaks siiski fikseerima kohaliku omavalitsuse tasandid, nii nagu soovitas Prantsuse ekspert Carcassonne.

Juhataja

Täna, härra Rebas! Härra Koha, palun!

K. Koha

Härra juhataja! Lugupeetud kolleegid! Nagu te kõik näete, on see diskussioon täna saalis läinud pikale. Võib öelda, et samasugune diskussioon käib ka meie ühiskonnas. Kuid keegi pole seni rääkinud funktsioonidest. Me peame siiski ära ütlema, mis asi on omavalitsus ja mis on tema funktsioon, mida ta peab tegema, kelle heaks ta peab töötama. Minu meelest on see kõige tähtsam. Ja siin me peame eriti ettevaatlikud olema, sest põhimõtteliselt võib rääkida kahest tasandist, aga miks mitte rääkida ka kolmest tasandist (vald, kihelkond, maakond) või siis linnast. Tähendab, igal võimalikul tasandil võib olla oma funktsioon, mida ta peab konkreetselt täitma, et inimesel, kes elab selles piirkonnas, oleks hea elada. Vähemalt parem kui siis, kui neid funktsioone ei täideta ühiselt. Inimene teeb oma igapäevast tööd ja sellel kogukonnal, kus ta

parasjagu elab, on väga palju asju, mida tuleb lahendada ühiselt. Selleks on vaja luua instrumentarium, organid, kes seda tööd teevad ja korraldavad. Kuna ühiskond areneb, inimene areneb, tehnoloogia areneb, kõik muu areneb, siis on see protsess pidev ja me ei saa seda põhiseaduses fikseerida. Muidu me paneme endale rangid kaela ja kui ühiskond ühes või teises suunas muutub, jääb see põhiseaduse peatükk meile tee peale ette. Siis vallandub põhiseaduse muutmise protsess, mis pole üldse vajalik.

Kuigi ma isiklikult olen oma veendumuste ja arusaamade poolest ühetasandilise omavalitsussüsteemi poolt, annan ma endale aru, et see võib peagi muutuda, sest meil on kõik alles arengutasemel. Selles mõttes me võiksime põhiseaduses minna sellest mööda ja jätta selle edasise arengu küsimuseks. Kuid ma ei ole päris nõus, et me teeksime ainult § 2. Ma siiski eeldan, et me peaksime selles peatükis ära märkima ka võimalikud garantiid omavalitsusele, s. t. tal on iseseisev eelarve, ta võib võtta makse vastava seaduse alusel ja veel mõningad täpsemad detailid, mis loodetavasti meie edasises majanduslikus ja ühiskondlikus arengus põhimõtteliselt ei muutu. Need garantiid tuleb anda, et omavalitsus oleks kaitstud riigivõimu tegude eest. Aitäh!

Juhataja

Aitäh, härra Koha! Härra Seppa, palun!

Ü. Seppa

Lugupeetud esimees! Austatud kolleegid! Ma tahan öelda, et tasandilisus on siiski riigiehituslik küsimus ja tuleks ära lahendada põhiseaduses. Kohaliku omavalitsuse volikogu liikmena olen praktilistes küsimustes nende asjadega palju kokku puutunud. Praegu paistab silma see, et madalamal kohalikul tasandil, mis praegu on olemas, ka alevi- ja linnavolikogudel, puudub iseseisvus. Selle iseseisvuse saavutamiseks on minu arvates vaja anda kohalikele madalama astme omavalitsustele suurem võim. Praeguse kahetasandilisuse puhul on asi niimoodi, et kõikides küsimustes pöörduvad vallavanemad ikkagi maavanemate poole ja ootavad sealt korraldusi. Nad ei jõuagi kunagi selleni, et nad hakkaksid ise kohapeal valitsema, kui neile pole pandud küllalt suur vastutust. Kui praegu räägitakse sellest, et maailmas toimub areng ühetasandilisuselt kahetasandilisuse suunas, siis on see muidugi õige. Aga me ei saa astuda Euroopa tasemele, kui meil on läbimata see tee, mille kogu maailm on läbinud ühetasandilisusest kahetasandilisusele jõudmiseks. See on umbes midagi taolist kui omal ajal astumine feodalismist kommunismi. See areng tuleb enne läbida. Ma usun, et me jõuame kindlasti välja kahe tasandini, nii nagu Euroopas suund on. Praegu aga peaks siiski olema kohalik omavalitsus ühel tasandil, kus kujuneks välja vastav iseseisvuse aste, et me saaksime arengus edasi minna. Tänan!

Juhataja

Aitäh! Härra Jürgenson, palun!

K. Jürgenson

Kallid kolleegid! Lugupeetud juhataja! Ma võtaksin ka selles küsimuses natuke sisulise poole pealt sõna. Tegemist on tõesti põhimõttelise küsimusega, kuid, kallid kolleegid, seda ei maksa võib-olla võtta liiga traagiliselt. Ma olen täiesti nõus nende seisukohtadega ja toetan igati, et me peame jätma otsad lahti. Kuid vaatame tõele silma, küsimus on põhimõtteline. Nimelt on rajoon meil Nõukogude võimu säilmena olemas, valda aga ei ole. Asi on praegu selles, kas me tahame vallad luua või ei taha. Kas tasandid fikseerida või mitte? Siit see asi algabki. Kui me tahame valdasid, siis me peame selle otse välja ütleva ja andma valdade tekkimiseks võimaluse. Kui me seda võimalust ei anna, siis praegune olukord säilib. Rajoonid säilitavad igal juhul oma võimu ja valdasid meil ei teki. Sellega on meil areng kinni pandud.

On ka vastupidine alternatiiv. Kui me ütleva otse välja, et omavalitsused on meil vallad, alevid ja linnad, kas me oleme sulgenud siis tee arengule? Arvan, et ei ole. Härra Velliste sõnu natuke ümber tehes on küsimus tegelikult vaimu ja võimu vastuolus. Lühidalt: kas see võib maakonna tasandil likvideeruda käsundusliku võimuna või mitte? Fikseerides ikkagi omavalitsuse tasandil vallad ja linnad, me jätame lahti maakondliku tasandi koostöösuna. Ma usun, et kui see välja kasvama peab, siis see välja kasvab. Aga välja peab see kasvama omavalitsuste, valdade, alevite ja linnade ühistööna. Nii nagu see on välja kasvanud palju tsiteeritud Skandinaavia maades. Muide, täiesti ühetasandiline Soomes on Ahvenamaa, kus omavalitsus on realiseeritud teisel tasandil. Samamoodi on Rootsis, kus põhiseaduses sätestamata on tegelikult välja kujunenud ka maakonnatasand, kuid omavalitsusüksusena on fikseeritud vald, alev ja linn. Küsimus on siin tegelikult selles, kas me tahame edasi minna või ei taha. Kui juba välisekspertide tsiteerimiseks on läinud, siis ma meenutaksin ka härra Taagepera ühelauselise arvamuse selle peatüki kohta. Ta küsib nimelt, kas Eesti riik on nii suur, et siin on vaja kahetasandilist omavalitsust. Olen täielikult temaga nõus, et me oleme siiski väikeriik, ükskõik kui suureks me ise seda ka ei pea. Aitäh!

Juhataja

Aitäh! Sõnavõtted kohalt kuni kaks minutit. Härra Saatpalu, palun!

V. Saatpalu

Ma lisan mõne asja, mida ma kõnepuldist ei maininud. Üks põhimõtte põhiseaduse kirjutamisel peab olema see, et sinna ei tohi sisse kirjutada juba silmaga nähtavaid konflikte. Konflikt võiks olla näiteks sisse programmeeritud siis, kui me konstateerime põhiseaduses, kas meil surmanuhtlus on või ei ole. Teine on omavalitsuse tasand. Me ei tohi sinna sisse programmeerida seda, mis johtub otseselt tänase päeva poliitilisest elust. Me peame oskama näha kaugemale. Kui meil on praegu midagi ebameeldivat, siis tuleb see lahendada demokraatia korras, demokraatlikult valitud parlamendi ja kohaliku võimu koostöökokkuleppena. Seda tuleb hääletada siin saalis.

Endise direktorina olen kuulnud kümneid vaidlusi. Ma oleksin võinud üksipulgi öelda ära kõik

need vastu- ja poolthääled, mis siin kõnepuldis täna kuulda olid. Aga ma juhin tähelepanu sellele, et Euroopa Nõukogu harta sisaldab 18 paragrahvi, mis käsitlevad kogu omavalitsuse organisatsiooni. Kui me tahame ja vajalikuks peame, siis me kirjutame selle ümber eriseadustesse. Vallaseaduses on seal 50 lehekülge, vähemalt eestikeelses versioonis, praeguses aluste seaduses on 23 paragrahvi. Minu arust me oskame seadusi kirjutada küll. Ainult ma tahan teie tähelepanu juhtida sellele, et kuidagi ei seostataks minu veendumust välisekspertide veendumusega ega arvataks, et ma olen selle põhjal oma järeldused teinud. Ma olen algusest peale, ilma väliseksperte kuulamata võidelnud Eesti põhiseaduse lühiduse eest, kaasa arvatud meie toimkonna peatüki lühiduse eest. Ma lihtsalt konstateerisin, et on veel inimesi, kes ka nii arvavad. Ma arvan, et praegune kogu, kes ei ole spetsiaalselt selles küsimuses kokku tulnud, ei ole nii kompetentne, et seda küsimust arutada. Vabandust, mõni sekund läks üle!

Juhataja

Suur tänu! Sõnavõtt kestis kolm minutit. Vaheajani on 11 minutit. Ma palun kõigil olla tähelepanelik, sest võib-olla me jõuame hääletamiseni. Ei ole midagi paremat, kui selle tulemusena selgub meie tegelik seisukoht. Härra Uluots, palun!

Ü. Uluots

Lugupeetud assamblee liikmed! Ma tahtsin seda küsimust valgustada puhtpraktilisest küljest. Mul on olnud au olla kahe ülemnõukogu koosseisu liige. Ma olin selle juures, kui kolm aastat tagasi võeti vastu haldusreformi aluste seadus. Seal on kirjas, et kõige kiiremas korras tuleb välja töötada valla, linna ja maakonna seadused. See on siia maani tegemata. Ma olen täiesti veendunud, et kui need kolm seadust oleksid täna meie laudadel, siis seda diskussiooni ei oleks olnud. Miks neid seadusi ei ole? Mitte sellepärast, et ülemnõukogu ei ole tahtnud neid teha, vaid lihtsalt sellepärast, et pole osatud teha. Presiidiumi liikmena võin teile öelda ja te teate isegi väga hästi, et presiidium on hakanud valdadele ja linnadele andma omavalitsuslikke õigusi. Nüüd, lugedes linnade ja valdade põhikirju, võin teile öelda, et need on nagu kirjud koerad. Need ei sarnane üksteisega, igauks on lähtunud oma sotsiaalsest ja majanduslikust olukorrast. Presiidiumis oleme jõudnud arusaamale, et seda protsessi tuleb praegu jätkata ja põhikirjade ning praktika alusel lõppude lõpuks jõuda sinnamaale, et need kolm seadust välja töötada. Ma tahan sellega öelda, et kolm aastat on võtnud, et sünnitada meie kohalikud omavalitsused. Kaugemale me lihtsalt ei ole jõudnud. Ma väga kahtlen, kas meie, 60 inimest, oleme praegu valmis ja võimelised tegema seda mõne tunni jooksul. Ma tänan!

Juhataja

Aitäh! Härra Uluotsa sõnavõtt kestis täpselt kaks minutit, nagu reglement ette näeb. Härra Tamme, palun!

R. Tamme

Lugupeetud kolleegid! Ma olen täielikult nõus põhiseaduse lühidusega, mitte aga sisutusega. Riik ei vaja põhiseadust mitte selle vormi, vaid sisu pärast. Sisu aga leiame sealt, kus see on olnud. See on meie rahva elu ja lugu, nagu härra Runnel äsja ütles. See on olnud vald. Põhiseaduses on selleks sisuks just nimelt omavalitsustasandi määratlus. Vald on korraldanud rahva elu alati, kui poliitilised olud on seda võimaldanud. Ma eelistan ühetasandilist omavalitsussüsteemi, s. t. valdade tasandit. Teiselt poolt äratav minus aga teatavat hirmu maakondade tasandi võimalik määratlemine, mis meie poliitilistes oludes võib hakata tähendama konföderatiivsust, kuid see ei ole meile üldsegi vastuvõetav. Tänan!

Juhataja

Suur tänu! Härra Salum, palun!

V. Salum

Ühinen eelkõnelejaga ja professor Vahtrega. Meil on vaja vallad taastada. 50 aastat on kestnud linnastumine, see on Eesti lugu ja ajalugu. Kui me suudame deurbaniseerumisele kaasa aidata, siis on see meile pääsemiseks. Kas vallad arenevad suurvallaks või kihelkonnaks, seda otsustavad vallad kohapeal ise. Säilitada teise tasandi volikogud maakonnas tähendab säilitada Nõukogude võim. Kuigi nad võivad ümber kasvada, pidurdab see siiski arengut. Teine tasand kujuneb delegeerimise teel, nagu see on Eesti kiriku struktuuris. Kas on teine või kolmas tasand veel, see on tuleviku küsimus, põhitasandiks jäägu aga vald.

Juhataja

Aitäh! Härra Adams!

J. Adams

Mul on repliik härra Jürgensoni väga inspireeriva kõne peale. Ma loodan, et härra Jürgenson jagab minu arvamust, et kui põhiseadusesse saab sisse omavalitsuste loend, kus puudub maakond, siis tähendab see seda, et kunagi enam ei valita maakonna volikogusid. 1992 lõpetavad tõenäoliselt ka praegused maakonna volikogud oma töö ja maavalitsused lakkavad olemast.

Tänan!

Juhataja

Aitäh! Härra Arjukese!

R. Arjukese

Lugupeetud juhataja! Lugupeetud kolleegid! Tahan siiski öelda, et iga rahvas kirjutab põhiseadusesse selle, mida ta tahab oma maalt, oma seadusest saada. Sellepärast ma ei pea õigeks, et me lükkaksime kõik niisugused küsimused tingimata tuleviku peale. Nii nagu härra Uluots ütles, ei ole kolme aasta jooksul suudetud välja töötada neid valla, maakonna ja linna seadusi ning niisugune tasandite või võimu jaotamatus kurnab praegu nii valdasid kui ka sisuliselt maavalitsusi. Selline olukord ei saa lõpmatuseni kesta, s. t. suur osa aega ainult selle

peale kulubki. Teiseks, need vanad vallad, mis näiteks 1918. aastal tõrjusid tagasi Balti hertsogiriigi loomise idee, kujunesid välja ikkagi siis, kui nad olid omaette, tõelised omavalitsusüksused, s. t. ühetasandilised, kui ei olnud mingisugust jagamist teiste tasanditega. Nad olid olemas ja toimisid seaduse alusel. Me ei kirjuta mitte põhiseadusesse konflikti sisse, vaid konflikt on tegelikult olemas ja me püüame seda lahendada. Mina pooldan ikkagi ainult ühetasandilist valda. Valdade ühendused saavad maakondade tasandil lahendada edaspidi neid küsimusi, mis praegu on niisuguses segases seisus nende kahe valitava kogu vahel. Ma tänan!

Juhataja

Suur tänu! Lugupeetud kolleegid! Me oleme väga tublisti aega kokku hoidnud. Tegelikult hääletamiseks enam õiget põhjust ei olegi, sest praktiliselt kõik kolleegid on oma vastu- või poolthääle välja ütelnud ja jääb üle need kokku lugeda. Kuid siiski, härra Jürgenson võtab veel kohalt sõna. Palun!

K. Jürgenson

Aitäh! Ma vastan härra Adamsile. Selle küsimuse, kas maakonna volikogu on otse valitud, delegeeritud valijate poolt või valitud esimese astme või mõne muu valijameeste kogu poolt, jätkaks lahtiseks. See asi haakub selle palju mainitud Euroopa hartaga. Nimelt ei pruugi me kõiki Euroopa hartas loetletud omavalitsust puudutavaid punkte aktsepteerida. See punkt, mis puudutab omavalitsuste esindusorganite otsevalimise põhimõtet, võib olla üks neist. Selle küsimuse ma jätkaksin tõesti lahtiseks, sest ma ei hakkaks ütlema, kas tulevast aastast maakondlikud esinduskogud põhimõtteliselt kaovad või mitte. Aitäh!

Juhataja

Suur tänu! Palun, kas ma tohin sõnavõtnud selles küsimuses lugeda lõppenuks? Tänan! Teeme kohaloleku kontrolli. Palun kõnepulti, härra Jürgenson! Küsimus, mida me hääletame ... Üks hetk, proua Lauristin! (Hääl kohalt.) Meie reglement ei näe ette kellaandmist. Härra Jürgenson, palun, milline küsimus tuleb saalile? Palun tähelepanu, me hakkame kohe hääletama!

K. Jürgenson

Aitäh! Teie aruande tekstist lähtuvalt on võimalik teha hääletus kaheosalisena, et küsimus saaks lahendatud. Kõigepealt võiks põhimõtteliselt hääletada küsimust, kas me antud peatükis sätestame omavalitsusüksused või ei sätesta.

Juhataja

Kas antud peatükis või põhiseaduses üldse?

K. Jürgenson

Jah. See oleks esimene alternatiiv. Konkureeriva põhitekstiga.

Juhataja

Härra Jürgenson! Vabandust, et ma sekkun, aga ma teen seda ainult professionaalsetel põhjustel.

Katsume formuleerida küsimuse selliselt, et kõik saavad sellest ühtemoodi aru. Palun veel kord!

K. Jürgenson

Küsimus on: kas põhiseaduses sätestatakse omavalitsusüksused või ei?

Juhataja

Kas küsimus on kõigile arusaadav? (Hääled saalist.) Küsimus ei ole arusaadav. Katsume veel kord, härra Jürgenson. Palun!

K. Jürgenson

Ma kuulsin siin terminit "tasandite arv". Vahest on siis vastuvõetavam küsida, kas põhiseaduses fikseerida omavalitsustasandite arv või mitte.

Juhataja

Kes on selle poolt, et fikseerida põhiseaduses omavalitsustasandid? Härra Jürgenson, kas nii sobiks?

K. Jürgenson

Sobib, aga ka see vahepeal vaidlustati.

Juhataja

Kes on selle poolt, et põhiseaduses fikseerida omavalitsustasandid? Hääletame. Täna! 15 poolthääle ja 25 vastuhäälega on assamblee väljendanud oma seisukoha, et põhiseaduses pole vaja fikseerida omavalitsustasandeid.

Sellesama §-ga 118 seondub veel teine küsimus. Lubage see läbi hääletada, kuigi meil läheb minut või paar üle poole ühe ja siis on vaheaeg. Härra Jürgenson, palun küsimust!

K. Jürgenson

Teine küsimus puudutab sellesama paragrahvi teist lõiku, kus on sõnastatud põhimõte, mis kaitseb omavalitsusi riigiasutuste ja riigiametnike eest väljaspool seadusi lisaülesannete panemise korral.

Juhataja

Härra Jürgenson! Kui teine küsimus ei ole seotud § 118 lõikega 1, siis on ettepanek teha vaheaeg, sest me ei ole järgmist probleemi läbi arutanud. Suur tänu! Vaheaeg 20 minutit. Me kohtume kell 12.50.

Vaheaeg

Juhataja

Vaheaeg on lõppenud. Palun istuge oma kohtadele! Teeme kohaloleku kontrolli. Kohal on 16 liiget. Härra Jürgenson, palun kõnepulti! Paragrahvi 118 lõige 2.

K. Jürgenson

Küsimus, mis on teie ette seatud, on järgmine. Lõikes 2 on kirjas, et riigiasutused ja riigiametnikud ei saa panna kohalikele omavalitsustele ülesandeid, teha ettekirjutusi ega piirata

kohaliku omavalitsuse pädevust, välja arvatud seadusega ettenähtud juhtudel. See on punkt, mis sätestab põhimõtteliselt omavalitsuste kaitse mitmesuguse ametkondliku või muu omavoli eest. Küsimus on tõesti konkreetne. Oli ettepanek see lõik üldse välja jätta, selle poolt olid täpselt pooled, 4 : 4. Me arvasime, et teie seisukoht oleks vajalik. Aitäh!

Juhataja

Suur tänu! Palun, kes soovib esitada küsimusi seoses selle probleemiga? Küsimusi ei ole. Suur tänu, härra Jürgenson! Sõna saab härra Kork.

T. Kork

Lugupeetud eesistuja! Lugupeetud kolleegid! Nüüd me oleme sellise olukorra ees, mida me nägime ette ka komisjonis asja arutades. Nimelt ei ole meil praegu vajadust XIV peatüki juures rohkem arutada või alternatiive hääletada. Kui meil hääletamise tulemusena selgus, et enamus assambleest ei pea vajalikuks põhiseaduses tasandite arvu märkida, siis langeb ära vajadus hääletada § 125 kolme alternatiivi. Kehtima jääb ainult teine alternatiiv: kohalike omavalitsuste moodustamise ja järelevalve omavalitsuste tegevuse üle määrab seadus.

Juhataja

Härra Kork! Palun väga vabandust, aga praegu on arutelu objekt § 118 lõige 2. Me ei ole veel jõudnud §-ni 125.

T. Kork

Lubage, et ma siiski jätkan. Kui §-s 125 langevad alternatiivid ära, jääb ainult vormistada teine alternatiiv, siis langeb ära ka vajadus arutada alternatiivi §-s 118, kuna § 118 esimeses alternatiivis sisaldub § 125 sisse jääva teise alternatiivi sisu. Ma paluks, et te mõtiskleksite selle üle.

Juhataja

Tänan! Kes veel soovib sõna? Härra Koha, palun!

K. Koha

Lugupeetud juhataja! Põhimõtteliselt võiks väljendada seda paragrahvi nii, et riigiasutuste ja kohalike omavalitsuste vahekorra ja kohalike omavalitsuste tegevuse määrab siin seadus. On vaja öelda, et seadus määrab ära, missugused õigused ühel või teisel on ja et kohalik omavalitsus tegutseb seaduse alusel iseseisvalt. See lause on vajalik. Aga see, mis jääb lõiku, ei ole vajalik. Aitäh!

Juhataja

Suur tänu! Härra Adams, palun!

J. Adams

Lugupeetud assamblee! Nagu ma aru saan, seisneb praegu arutamisel olev küsimus selles, kas meie põhiseaduses peavad olema selgesõnaliselt öeldud kohaliku omavalitsuse iseseisvuse

garantiid või ei. Kui ma saan õigesti aru, siis ma teen ettepaneku minna selles küsimuses hääletamisele.

Juhataja

Härra Adams on assambleele nõu andnud. Võib-olla soovib veel keegi sõna võtta. Härra Saatpalu, palun!

V. Saatpalu

Ma lihtsalt juhin tähelepanu sellele, et praeguse kohaliku omavalitsuse aluste seadusesse on arukad inimesed juba kirjutanud terve IV peatüki, mis räägib kohaliku omavalitsuse õigustest ja tagatistest. Seal on paragrahvid, mis käsitlevad haldusüksuste nimetuste ja piiride muutmist, uute haldusüksuste loomist ja haldusüksuste likvideerimist, omavalitsuse tasu jmt., terve IV peatükk. Mina isiklikult ei julgeks nüüd võtta kätte ja muuta aluste seadust seevõrra, et visata näiteks IV peatükk sealt välja. Kogu see põhiseaduse küsimus ei ole ju mitte ainult poliitiline ja juriidiline, vaid on ka eetilise. Iga paragrahv, mille me siia lisame, räägib usaldamatusest järgmiste põlvkondade suhtes ja mina ei taha osaleda selles usaldamatuse näitamises. Ma tahaksin, et see lõige jääks välja, ja usun, et Eesti parlament ei viska omavalitsuse aluste seadusest mainitud peatükki välja. Kutsun üles hääletama selle lõike väljajätmise poolt. Tänan!

Juhataja

Aitäh, härra Saatpalu! Palun, kas on veel sõnavõtte? Härra Runnel, palun!

H. Runnel

Ma ei tea, kellele seda suunata, aga ma palun mitte apelleerida liiga palju tulevastele põlvedele. Meil on vaja ka ise mehetegusid teha, aga mitte jätta kõike teiste hooleks. See on niisugune nutune naiselik stiil, mille ma sean kahtluse alla, see läheb juba liiale.

Juhataja

Tänan! Härra Sirendi!

A. Sirendi

Lugupeetud kolleegid! Mulle tundub, et suurel määral on põhiseadus üldse usaldamatuse avaldus. Kui me usaldaksime oma kaaskodanikke täiel määral ilma seaduseta, siis võiksim sellest vabalt loobuda. Inimkonna ajaloo on olnud ühiskondi, kes ilma selleta on toime tulnud. Nii et ma ei näe selles mingit ohtu, et me kirjutame üles selle, mida me vääriliseks peame. Tänan!

Juhataja

Aitäh! Härra Saatpalu!

V. Saatpalu

Ma tahan juhtida veel kord tähelepanu sellele, et on olemas paragrahvid, mida me oleme paratamatult kohustatud praegu kirjutama, sest muidu me ei saa riiki juhtida. Need käsitlevad valitsust, parlamenti, presidendiküsimusi jmt. Neid me oleme paratamatult sunnitud detailselt

arutama ja kirja panema, kuid see ei ole usaldamatus tulevaste põlvete vastu. Nad tunnistavad, et me olime sunnitud nii tegema ja võtsime selle vastutuse enda peale. Kuid miks me ei võiks eriseaduste kirjutamist usaldada järgmistele põlvkondadele? Loomulikult on neil õigus tulevikus muuta ka põhiseadust vastavalt kehtivale korrale. Kuid ma juhin veel kord tähelepanu sellele, et need peatükid, mida me peame riigi juhtimiseks kirjutama, selle vastutuse peame võtma täielikult enda peale. Kui me seda ei teeks, vaat see oleks siis häbi. Aitäh!

Juhataja

Härra Jürgenson, palun!

K. Jürgenson

Tahan vastu vaielda. Me ei pea paratamatult seda põhiseadusesse kirjutama. Seda enam, et ilma on võimalik läbi saada. Siin on küsimus õieti põhimõtteline. Härra Adams sõnastas selle väga hästi: kas meie omavalitsused, mis ellu on kutsutud, saavad oma tegevuses põhiseadusliku garantii või ei saa? Küsimus on tõesti põhimõtteline ja see oleks vaja panna hääletamisele. Laiem filosoferimine meid edasi ei vii.

Juhataja

Täna! Sõnavõtjaid rohkem ei ole. Seega on sõnavõttud lõpetatud ja pärast kohaloleku kontrolli asume hääletama. (Kohaloleku kontroll.) Kohal on 44 liiget.

Asume hääletama. Arutelu objekt on § 118 lõige 2. Küsimus on järgmine: kes on selle poolt, et põhiseaduses oleksid fikseeritud põhimõtted, mida väljendab § 118 lõige 2? Hääletame. Poolt on 26, vastu 12. Assamblee on kiitnud heaks põhimõtte, et põhiseadus peab kajastama neid printsiipe, mis on kirjas § 118 lõikes 2. Härra Jürgenson, palun kõnepulti!

K. Jürgenson

Nüüd ma pean teile tegelikult ütleva sedasama, mida härra Kork etteruttavalt juba ütles ja mis puudutab §-s 125 esitatud kolme alternatiivi. Need alternatiivid, nagu härra Kork juba õigesti märkis, sõltuvad tõesti § 118 hääletamisest. Ma palun oma lugupeetud komisjonikaaslaste tähelepanu: kas te olete päri, kui ma esitan sellise ettepaneku, et me seda küsimust hääletamisele ei pane ja jääme teise alternatiivi juurde, nagu härra Kork selle ka sõnastas? Meil oli komisjonis juttu, et loogiline lahendus sellise hääletustulemuse korral, nagu see oli, oleks teine alternatiiv. Ma ei näe, et keegi vastu oleks, nii et teen ettepaneku seda küsimust mitte hääletada ja jääda teise alternatiivi juurde.

Juhataja

Kena. Aitäh, härra Jürgenson! Kas me sellega võime lugeda seitsmenda toimkonna ettekande esimese osa arutamise lõppenuks? Täna! Seega on meie päevakorra teine punkt ammendatud. Läheme päevakorra kolmanda punkti kinnitamise juurde. Teile väljajaotatud otsuse projekt pärineb assamblee juhatuselt ja on koostatud täna. Teisel toimkonnal on senini kinnitatud üks

ekspert, mäletan, et see oli härra Ilmar Rebane. Seega on ka teine toimkond ammendanud ekspertide limiidi, mis on teematoimkondadega kokku lepitud. Palun, kas on küsimusi? Küsimusi ei ole.

Panen hääletusele otsuse projekti. Kes on selle poolt, et võtta vastu otsus ekspertide kinnitamise kohta vastavalt sellele projektile, mis on teile välja jagatud? Hääletame. Poolt 38, vastu ei olda. Otsus on vastu võetud. Selle päevakorrapunkti lõpetamiseks teen teile teatavaks, et seni ei ole eksperte esimesel ja kolmandal teematoimkonnal. Juhatus on juhtinud sellele nimetatud toimkondade juhtide tähelepanu viiel korral. Täna! Sellega on kolmas päevakorrapunkt ammendatud.

Asume neljanda päevakorrapunkti juurde. Teematoimkondade taotlusel eelneb sellele põhiprobleemide hääletamine. Tuletan teile meelde, et nädal tagasi me leppisime kokku, et täna, vajaduse korral ka homme viiakse lõpule need põhiküsimuste hääletamised, kus me lahendasime küsimusi viimase vooruni. Me ei teinud lõplikku valikut allesjäänud kahe variandi vahel. Esimesena saab selles päevakorrapunktis sõna härra Salum, esimese toimkonna esimees.

V. Salum

Austatud kolleegid! Ma jätkan sealt, kus meil eelmisel korral pooleli jäi. Me saime anda ülevaate preambula üldsätetest ja III peatükist "Rahvas". Käsitlemata on meie toimkonna valdkonnas järgmised peatükid: VII peatükk "Seadusandlus" ja XV peatükk "Põhiseaduse muutmise". Teil on nüüd laual allakriipsutatud osadega tekst. Ma natukene kommenteerin seda teksti.

VII peatükki "Seadusandlus" me oleme Adamsi eelnõu tekstile lisanud Raidla eelnõu § 96, mis on praeguse numeratsiooni järgi § 74. Toimkond leidis selle vajaliku olevat.

Järgmine, § 75 meie numeratsioonis, on valminud esimese ja kolmanda teematoimkonna ühisel istumisel. Sinna me oleme teinud loetelu: seadusandliku algatuse õigus on Riigikogu liikmel, Riigikogu liikmete poliitilisel ühendusel, Riigikogu komisjonil ja valitsusel. Need allakriipsutamata osad on nüüd täiendina juurde tulnud.

Meie jaotuse järgi §-s 76, Adamsi järgi §-s 75 on pikendatud aega, millal riigivanem saab alla kirjutada Riigikogus vastuvõetud seadusele, ühelt nädalalt kahele nädalale, täpsemalt, 14 päeva jooksul.

Kolmanda lõigu osas me oleme natuke leebemaks läinud. Riigikogu võtab riigivanema poolt tagasi saadetud seaduse muutmata kujul absoluutse häälteenamusega uuesti vastu – me asendasime kahe kolmandiku absoluutse häälteenamusega.

Paragrahv 77, Adamsi § 76 jäi samaks.

Paragrahvis 78 tegime väikese asenduse: "füüsiliselt takistatud" asendasime sõnadega

"vägivaldselt takistatud", mis peaks sisuliselt tagama täpsuse. Selle paragrahvi puhul on meil alternatiiv, mille me palume hääletamisele panna. Kas § 78 üldse sisse jätta, sest see on üks

mõeldavatest mustadest stsenaariumidest ja kas seda on praegu vaja nii kaugele ette näha? Kõiki musti stsenaariume me niikuinii ei oska ette arvestada. Selles kohas oli meil ühistoimkonna ühine seisukoht. Härra Fjuk mõtles kodus selle üle järele. Siin on võimalus asendada § 78 mingi üldisema sõnastusega, mis haaraks endasse üleminekuperioodi seadusandlust. Nii et me saame ainult hääletada, kas § 78 jääb sisse või mitte, aga mis selle asemele tuleb, seda me täna hääletusele panna ei saa. Probleem on selles, ja selle üle ma palun kõikidel põhjalikult järele mõelda, et tõenäoliselt on väga vajalik lisada põhiseaduse lõppu veel uus peatükk, mis räägib põhiseaduse rakendamisest ja riikliku seadusandluse sellele vastavusest. Kui niisugune ajalooline üleminekuperioodi seadusandluse paragrahv tuleb põhiseaduse lõppu, siis siin § 78 asendada vist ei ole vaja. Aga see on vaja veel põhjalikult läbi mõelda.

Ma lähen edasi XV peatüki "Põhiseaduse muutmise" juurde. Põhimõtted, millest me toimekonnas lähtusime, olid järgmised ja ka kolmas toimekond oli nendega päri. Me olime üksmeelel, et põhiseaduse muutmise tuleb raskeks teha, et iga tühja asja pärast ei hakataks kohe põhiseadust muutama. Paragrahv 126 jäi vanas sõnastuses, aga §-s 127 tegime küllalt palju muudatusi. Kas need lõplikud on, seda me ei oska veel öelda, sest ettepanekuid on järjest laekunud. Kuid ühistoimkonnas võtsime siin lähtekohaks nii Jüri Adamsi eelnõu kui ka härra Taagepera soovitusel, 1938. aasta põhiseaduse mitmed punktid ja härrade Raidla ja Kulboki eelnõudes toodud variandid. Seal on paljugi head.

Nii et lühendasime Adamsi eelnõus seda pikka paragrahvide loetelu, mida saab ainult rahvahääletusega muuta. Need on: I peatükk "Üldsätted", III peatükk "Rahvas", IV peatükk "Riigivanem", XV peatükk "Põhiseaduse muutmise". Neid saab muuta ainult rahvahääletusega. Nende peatükkide sätteid muutva seaduse eelnõu saab panna rahvahääletusele mitte varem kui kolm kuud ja mitte hiljem kui kuus kuud pärast seda, kui Riigikogu on nii otsustanud oma seadusliku koosseisu kahekolmandikulise häälteenamusega. Siin jäime selle sõna "seaduslikkus" juurde, kuna see lähtub Riigikogu liikmete üldisest arvust.

Meie jaotuse järgi §-s 128 on just seda Taagepera soovitusel ka arvestatud, kuna kvoorumi suurust viis kuuendikku, nagu see on Adamsi eelnõus, võib väga kergesti blokeerida ja ei saagi seadusi vastu võtta. Sellepärast tegime selle natuke pehmemaks – neli viiendikku, mis oleks nende küsimuste puhul parem. Tõenäoliselt ei leia see erilist vastuseisu ja kui see läbi läheb, siis on võimalik väiksemates küsimustes põhiseadust muuta.

Aga siin on veel teine variant, mis varasemates variantides on ka olnud: põhiseadust saab muuta kahe järjestikku valitud Riigikogu koosseisu kahekolmandikulise häälteenamusega. Toimekonnad leidsid selle vajaliku olevat, see on läbikaalutud. Ajaliselt on see natuke pikem, aga võimaldab läbi mõelda, mida me muudame, ja teise Riigikogu valimisega saab ka rahvas aktiivselt oma arvamuse ja tahte välja öelda.

Paragrahv 129 ütleb, et põhiseaduse muudatuse kuulutab riigivanem välja viivitamata. Lisasime sõna "viivitamata". Muudatus jõustub Riigikogu määratud tähtajal, kuid mitte varem kui kolm kuud pärast väljakuulutamist.

Järgnevas paragrahvis, §-s 130 asendasime ainult ühe sõna – "samasisuliselt". Enne oli "samasugused".

Siin nüüd ongi see küsimus, millele ma algul viitasin. Põhiseadus vajaks veel lisapeatükki, mis käsitleks põhiseaduse rakendamist ja riikluse taastamist, riikliku seadusandluse taastamist. Selles tuleks käsitleda üleminekuperioodi põhiseaduslikku seaduste tootmise küsimust ja konkreetsete seaduste ja põhiseaduse paragrahvide rakendamise tähtaegu. Aga see on väga tõsine küsimus ja see läheb üle ühe toimkonna kandejõu.

Kui nüüd tulla varasemate peatükkide juurde tagasi, siis väga palju ettepanekuid on tulnud preambula kohta. Kõiki peame arvestama ja tahame arvestada, sellepärast me preambulasse pakutud ettepanekuid täna hääletusele ei paneks, kuna need tuleb läbi kaaluda, et ei oleks niisugust lööklauselist argumentatsiooni, et see ja see ei ole põhiseaduse asi. Niisugust argumentatsiooni me püüame vältida. Palun kõigil teha ettepanekuid ja kaasa mõelda, sest preambulasse on sisse kirjutatud ajalooline ülevaade härra Runneli poolt ja see on vajalik. Paraku jääb Adamsi eelnõust välja väga oluline põhiseaduste loetelu, tähendab, konstitutsiooniline järjepidevus. Seda on vaja siiski kajastada, aga küsimus on, kas seda teha preambulas või lisapeatükis. Kaldume arvama, et põhiseaduste järjepidevus võiks olla viimases peatükis. Põhiseadus ei ole mitte ainult paragrahvide kogu, vaid on ka sotsiaaleetika põhisätete kogu. Just seda tahaks kajastada preambulas, et eesti rahvas ei ole ajaloota rahvas. Nii et need mõtted peab kuidagi sisse võtma preambulasse ja XVI peatükki.

I peatüki üldsätete kohta on tulnud väga asjalikke täpsustusi. Nii on härra Raidla toonud § 2 teise lõiguna sisse: "Maa ja teised loodusvarad Eesti Vabariigi territooriumil kuuluvad Eesti rahvale." Teisisõnu, rahvusomandi mõiste. Me leiame, et see on vajalik, aga me ei ole veel pannud seda praegu hääletusele, samuti mitmeid teisi ettepanekuid, mida tuleb järgmine kord arvesse võtta ja hääletada. Täna me ei paneks ei preambulat ega üldsätteid hääletusele. On seisukoht, et § 1 – "Eesti on iseseisev ja sõltumatu vabariik, kus kõrgeima riigivõimu kandja on rahvas" – ei ole õigust muuta. On mitmeid teisigi paragrahve, mida ei saa isegi rahvahääletusega muuta, aga need tuleks eraldi välja tuua.

Täna me paneksime hääletusele kaks küsimust. Üldsätete §-s 3 on kirjas: "Eesti Vabariik ei luba oma riigipiirides mitte ühegi teise riigi sõjalisi tugipunkte, ühegi teise riigi sõjavägede viibimist ega läbiliikumist." See on meie toimkonna algtekst. Alternatiiv oleks: "Eesti Vabariik ei ühine sõjalistesse liitudesse ega luba oma riigipiirides mitte ühegi teise riigi sõjalisi tugipunkte, ühegi teise riigi sõjavägede viibimist ega vägede liikumist." Need on küllaltki kattuvad, ma arvan, et

üks on veidi laiem ja teine kitsam. Nii et paneme need kaks hääletusele.

Juhataja

Täna, härra Salum! Kahjuks on nii, et ma palun, et assamblee väljendaks oma seisukohta, kuidas talitada. Paragrahvi 3 sisu on riigikaitse. Riigikaitseküsimustes on moodustatud eraldi toimikond, viies toimikond, mille esimees on härra Tarto. Härra Tarto tänasest istungist osa ei võta. Härra Salum, kas § 3 on kooskõlastatud viienda toimkonnaga?

V. Salum

Ei. Otsest kooskõlastust ei olnud.

Juhataja

Lugupeetud assamblee liikmed! Kas te aktsepteerite seda, et me ilma spetsiaalselt selleks loodud toimikonna, viienda toimikonna seisukohata praegu ei hääleta §-st 3 tulenevaid alternatiive? Kui keegi protestib, palun tõstke käsi püsti! Härra Runnel, keegi veel. Üks hetk. Juhatus otsustas, et praegu ei ole võimalik panna hääletamisele §-st 3 tulenevaid alternatiive, aga palun protokollida, et härra Runnel sellise lahendi protestis. Härra Salum, palun jätkame! Milline on järgmine küsimus? Kohe jõuame küsimusteni, kuid lepime nii kokku, et küsimused on sihitud sellele probleemile, mida härra Salum järgmisena soovib hääletamisele panna. Härra Salum väljendas arvamust, et I peatükki me uuesti läbi arutama praegu ei hakka. Palun, härra Salum!

V. Salum

Hääletamisele paneksime § 78. Kas see jääb meie ettepanekus toodud sõnastuses või jääb välja? Nii et kas need küsimused jätta sisse või välja?

Juhataja

Selge. Arutelu objekt on § 78. Lugupeetud kolleegid, palun, teie küsimused! Härra Koha, palun!

K. Koha

Lugupeetud juhataja! Ma olen selles mõttes kimbatuses, et ma tahtsin VII peatüki kohta esitada küsimusi, sest seda me ei ole saanud üldse assambleel arutada. On selliseid küsimusi, mille kohta me eelmisel päeval koostöös toimkonnaga tegime ettepanekuid ja need ka aktsepteeriti, kuid tänases tekstis ... § 78 kohta mul ei ole küsimusi. Kas võib esineda? Aitäh!

Eilsel ühistoimkondade koosolekul oli meil selline ettepanek, et seadusandluse peatükk fikseerib ka sellise mõtte, et seaduste väljaandmise korra kehtestab Riigikogu kodukorra seadus, ja seda nagu aktsepteeriti. Kas seda pärast arutati, seda ei ole parandusettepanekute tabelis näha, tähendab, seda ettepanekut nagu polekski tehtud. Teine ettepanek oli see, et seadusandluse peatükis oleks fikseeritud ka see põhimõte, mida on väljendatud nii 1937. aasta põhiseaduses kui ka härra Raidla projektis. Ma tegin ettepaneku, et eelnõu algatajad varustavad eelnõu, mis tingib riigieelarve tulude ja kulude suurendamist, vastavate arvutustega. See ettepanek anti edasi ka kirjalikult, aga ka seda pole parandusettepanekute tabelis. Tekib küsimus, kas need ettepanekud

tuleb uuesti esitada või on need jäänud lihtsalt tehnilistel põhjustel vahele. Aitäh!

V. Salum

Täna! Küsimus on väga konkreetne. Kahjuks me ei jõudnud tabelit selle peatüki osas ära trükkida, lihtsalt füüsiliselt ei suutnud seda teha. Uuesti ei ole mõtet ettepanekuid esitada. Me võtame need arvesse, kuid tabelit ei jõudnud praegu trükkida. (Hääl saalist.) Ei, see tabel ei ole kõigi parandustega täidetud, osa on välja jäänud.

Juhataja

Täna! Millised on veel küsimused VII peatüki, eriti aga § 78 kohta, mida täna hääletame? Härra Hallaste, palun!

I. Hallaste

Austatud juhataja! Lugupeetud ettekandja! Mina pean tunnustama, et ma olen kimbatuses, sest see on ainus alternatiiv, mis arendab edasi § 78, ja tekib mulje, nagu teiste asjade kohta nendes peatükkides küsimusi esitada ei tohiks.

Esiteks tahan küsida § 42 kohta. Seal on esimeses lauses öeldud, et poliitiliste parteide moodustamine ja tegevus on vaba põhiseadusega sätestatud piirides. Lugupeetud ettekandja! Kas te nimetaksite need põhiseaduse paragrahvid, mis sätestavad poliitiliste parteide moodustamise ja korra ning tegevuse? Palun nimetage kas või üksainus põhiseaduse eelnõu paragrahv!

Teine küsimus. Põhiseaduse muutmise kohta ütlesite ettekandes, et mõningaid sätteid ei peaks saama üldse muuta. See ei kajastu teie esitatud tekstis. Millised need sätted oleksid ja kas see paragrahv peab sõnastatud olema ...? Äkki on ümbertrükkimisel jäetud meie nimetatud lause esitatud tekstist välja?

Kolmas küsimus. Kas te olete mõelnud sellele, et rahvahääletusel mingit parandust vastu võtta on võrratult lihtsam kui saada neljaviiendikuline enamus Riigikogus? Järelikult, te teete teatud sätete parandamise rahvahääletusel hästi lihtsaks ja kõik muu teete hästi raskeks. Kas te olete selle üle mõelnud? Aitäh!

Juhataja

Härra Hallaste! Härra Salum! Vabandust, kuid enne, kui küsimustele vastus järgneb, väikene repliik. Täna hommikul leppisime kokku teematoimkondade juhtidega, et seoses tähtaegade pikendamise teise lugemise läbiviimisel katsume tänasel istungil käsitleda teematoimkondade taotlusel vaid põhiprobleemide hääletamist. Teine lugemine ei lõpe täna ega homme. Me pikendasime teise lugemise tähtaega. On täiesti mõisteta, et küsimustele, mis puudutavad seadusandlust, saab vastata pärast seda, kui küsimused selle peatüki kohta on esitatud. Samas ei lähe ükski põhiküsimus hääletamisele selle osa suhtes, mille kohta kõlas äsja küsimus, s. o. "Rahvas". Meil tuleb kokku leppida, kuidas me oma tööd jätkame. Üks hetk, lugupeetud kolleegid! Juhatus leidis sellise hea formulatsiooni, et kuna esimene toimikord jäteti eelmise kord

võlgu, tuleks täna püüda ka neid võlgu maksta. Need probleemid, mis meil tuleb lahendada seitsmenda toimkonnaga selle tõttu, et assamblee ei jõudnud seitsmenda toimkonnani, ühtivad paljus nende probleemidega, mis on esimesel toimkonnal, kes eelmine kord ei jõudnud esimest lugemist lõpetada. Meil tuleb paraku esimese toimkonna osas rikkuda seda reeglit, milles me kokku leppisime. Selle tõttu on härra Hallaste küsimused asjakohased ja neile tuleb härra Salumil vastata. Palun!

V. Salum

Kahtlemata on see õige samm. Me oleme kahe peatüki kohta jätnud aruande esitamata ja me püüame seda täna teha.

Mis puutub härra Hallaste küsimusse parteide paragrahvide, § 42 ja § 43 kohta, siis on tulnud palju ettepanekuid need välja jätta. Sama asja tahab teine toimkond käsitleda seoses §-ga 18, kus räägitakse poliitilistest rühmitustest, s. t. parteidest ja muudest ühendustest. Parteide küsimust kahes kohas põhiseaduses käsitleda ei ole vaja ja selle tõttu tuleb tõenäoliselt panna järgmine kord hääletusele, kas meie või proua Hänni lahendus peatükile "Rahvas" on selles kohas vajalik. Mõtted on õiged, aga siin tuleb hääletada, millise peatüki juures neid käsitleda, kas kodanikuõiguste juures või peatükis "Rahvas".

Mis puutub sellesse sõela, mis põhiseaduse muutmise puhul on, siis me tahame kasutada mitut sõela. Mitte ainult kvoorumi kokkusaamise küsimus, vaid iga rahvahääletusele pandud küsimus on rahvale tervikuna väga kulukas. Selles mõttes me oleme püüdnud sünteesida Taagepera ettepanekuid ning Raidla ja Kulboki eelnõudes ja 1938. aasta põhiseaduses toodud põhiseaduse muutmise n.-ö. filtreid või tõkkeid. Kas see vastus rahuldab härra Hallastet?

Juhataja

Härra Hallaste, kas vastus rahuldab? Tänan! Härra Uluots, palun!

Ü. Uluots

Lugupeetud toimkonna esimees! Mul on teile kaks küsimust. Esimene küsimus puudutab § 75. Kui §-s 126 anname presidendile põhiseaduse muutmise algatamise õiguse, mis pärast me siis keeldume sellisest pisisajast nagu seaduse algatamise õigus §-s 75?

Teine küsimus. Paragrahvides 76 ja 77 on kaks toimingut, mis on teineteisega väga sarnased. Ühel juhul me räägime seaduse allakirjutamisest ja teisel juhul, teises paragrahvis räägime seaduse väljakuulutamisest. Mille poolest need toimingud erinevad ja kuidas neid tõlgendada seadusloome ja seaduse rakendamise protsessis? Kas te saite mu küsimusest aru? Jutt on kahest erinevast toimingust.

V. Salum

Loota on, et ma sain aru. Riigivanem ei pea kõigi seaduste tegemisega tegelema. Ma ei leia olevat vajaliku, et me peame eraldi fikseerima, et presidendil või riigivanemal on seaduse

algatamise õigus. See on ju Riigikogu liikmete põhikohustus, mitte riigipea põhikohustus. Nii et ma ei leia, et peaks põhiseaduses eraldi rõhutama, et presidendil on ka seaduseelnõu algatamise õigus.

Mis puutub allakirjutamise ja väljakuulutamise küsimustesse, siis mina ei ole erialalt jurist ja neid juriidilisi nüansse, ma loodan, selgitab mõni toimkonna liige näiteks kolmandast toimkonnast. Kui on konkreetselt midagi selle teksti vastu, siis palun juristidel seda täpsustada.

Juhataja

Täna! Härra Runnel, teine küsimus, palun!

H. Runnel

Minu küsimus on lugupeetud juhatajale. Kas mul on võimalik tagasihaaravalt pöörduda § 3 juurde, et selgitada põhimõttelist lahknevust meie arusaamas, mis siin saalis juhtus?

Juhataja

Juhatus väljendab veel kord oma seisukohta, et mitte hääletada § 3 puudutavaid alternatiive ilma riigikaitsetoimkonna osalemiseta ühe või teise põhimõtte läbiarutamisel.

H. Runnel

Täna!

Juhataja

Palun!

H. Runnel

Ainult et see ei puuduta mitte üksnes hääletamist, vaid küsimuse põhimõttelist asetamist.

Hääletamise edasilükkamise vastu ma ei ole, kuid selgitust see asi natuke nõuaks.

Juhataja

Palun, härra Runnel!

H. Runnel

Nimelt on olnud kontakt riigikaitsetoimkonnaga ja on küsitud nende arusaama, kuhu nimelt peaks see küsimus kuuluma, kas riigikaitse või riigi üldehitusliku küsimustiku hulka. Kuna siin on juttu riigiehituslikust põhimõttest (kas riiki ehitatakse üles neutraliteedi põhimõttel), siis see ei ole ainult riigikaitseküsimus, vaid ongi üldsätete küsimus. See on täiesti üldkoguga otsustada, millist tüüpi riiki luua, sellest oleneb riigikaitse korraldus. See on konstitueeriv küsimus ja see ei ole riigikaitsetoimkonna eriküsimus, vaid see on kõige üldisem küsimus, nii nagu on demokraatlik riigikord. Täna!

Juhataja

Härra Adams, palun!

J. Adams

Täna! Härra Hallaste on vist välja läinud, aga ta küsis enne, kus on räägitud poliitilistesse

parteidesse ühinemise vabadusest. Vähemalt esialgses projektis oli see §-s 18. Sellega seoses ma isiklikult arvan, et seda § 42 ei ole vaja, § 18 sisu katab seda. Kui keegi arvab, et ei kata, siis võib seal täpsustusi teha. Ma ei näe põhjust, mispärast parteid kui kodanike poliitilise organisatsiooni vormi peaks eelistama mingisugustele teistele poliitilise organisatsiooni vormidele.

Nüüd käsitletava VII peatüki "Seadusandlus" juurde. See peatükk peaks minu arvates hõlmama nimelt seadusandluse mitmesuguseid protsesse. Põhimõtteliselt on meil praegu ette nähtud kaks normaalset protsessi. Üks on seaduse vastuvõtmine Riigikogu poolt ja teine on seaduse vastuvõtmine rahvahääletuse kaudu, mis toimub teatud võimaluste korral, teatud tingimustel.

Minu esimene küsimus härra Salumile: mispärast on see osa sellest variandist välja jäetud?

Edasi § 78 juurde. See oli esialgses plaanis mõeldud kui erakordne seadusandluse tee. Kas see erakordne tee on üldse vajalik? Kuid minu küsimus ei ole momendil praegu selles. Erakordne tee oleks põhimõtteliselt vajalik siis, kui Riigikogu on takistatud kokku tulemast. Sõna "füüsiline" oli sealjuures kahtlemata ilukirjanduslik. Kui ma õigesti aru saan, siis "vägivaldne" tähendab sellist võimalust, et teised inimesed vägivaldselt ei lase Riigikogu liikmetel kokku tulla. Võib-olla ma eksin, kuid mulle tundub, et sellise võimaluse tõenäosus takistusena Riigikogu kokkutulekul on väiksem kui igasugused muud takistused. Seetõttu ma palun selgitust, mispärast piirduti ainult vägivaldse takistusega ja ei räägitud takistatud olemisest üldse. Tänan!

V. Salum

Küsimused on kaalukad. Seda tuleb kaaluda. Ma praegu kogu toimkonna nimel ei saa siin lõplikku vastust anda. Kaalume edasi.

Juhataja

Tänan! Härra Kaalep, palun!

A. Kaalep

Lugupeetud toimkonna esimees! Ma ei esita küsimusi näiteks ühe halva keelevea ja ühe täiesti ilmse russitsismi pärast, nende taga ei ole kindlasti mitte sisulisi kaalutlusi. Ma tahan küsida, miks on ka praegu kuulnud sõnavõttudes ja eriti §-s 42 kasutatud toorest vene tõlkelaenu.

"Poliitiline partei" on eesti keele seisukohast esiteks ballastiline, eesti keeles ei ole vaja öelda "poliitiline partei", vene keeles on *polititšeskaja partija*, meil aitab sõnast "partei" küll. Miks ei ole kasutatud eestikeelset sõna "erakond"? Kas selle taga on mingi sisuline kaalutlus, kas komisjonis keegi ei teinud ettepanekut kasutada selle koha peal sõna "erakond"?

V. Salum

Tänan! Ühinen täiesti härra Kaalepi seisukohaga. "Poliitiline partei" ei ole sobiv väljend, seda ei peaks kasutama. Meie ei teinud lõplikku redaktsioonilist viimistlust ja see tekstiosa pärineb proua Hännilt. Aga ka mina pooldan mõistet "erakond".

Juhataja

Härra Erm, palun!

A. Erm

Mul on üks ettepanek ja üks küsimus. Kõigepealt, mis puudutab § 3. Ma olen täiesti nõus härra Runneliga, et see on riigiõiguslik küsimus, mis peab olema üldsätetes. See on niivõrd tähtis. Mul on ettepanek, et kui seda ikkagi hääletatakse, siis hääletada läbi kolm alternatiivi, tähendab, need, mis on siin § 3 juures antud ning neljas ja kolmas alternatiiv, et seda paragrahvi üldse põhiseadusesse mitte sisse võtta.

Küsimus on mul § 129 kohta. Ühesõnaga, põhiseadus jõustub Riigikogu määratud tähtajal, kuid mitte varem kui kolm kuud pärast väljakuulutamist. Kas on arutatud, millega on põhjendatud see kolmekuuline tähtaeg?

V. Salum

Kolmekuuline tähtaeg on põhjendatud sellega, et kõik teised seadused tuleb üle vaadata. On palju seadusi, mis ei ole muudatustega kooskõlas. Niisugune aeg muudatuste läbiviimiseks peaks jääma, mitmed probleemid haakuvad selle muudatusega ja päevapealt või tunnipealt midagi kehtestada ei ole võimalik.

Mis puutub § 3, siis ühinen täiesti härra Ermi seisukohaga, et see on riigiõiguslik küsimus. Mina ei võtnud seda hääletuselt maha, see on küsimus juhatausele.

Juhataja

Härra Järlik, palun!

R. Järlik

Lugupeetud juhataja! Lugupeetud kolleegid! Ma pean ka tulema korraks tagasi § 3 ja härra Runneli ettepaneku juurde. Tõepoolest, see ettepanek käis läbi riigikaitsetoimkonnast, kuid me suunasime selle just nimelt üldsätetesse, kuna see on niivõrd oluline küsimus, mis ei kuulu ainult riigikaitsetoimkonna kompetentsi ega ka seal lahendamisele. Seetõttu tuleks see tõesti kui põhimõtteline küsimus, kas Eesti Vabariik saab olema neutraalne riik või ühineb sõjalistesse gruppidesse või liitudesse, siin läbi hääletada, aga minu arvates peaks see küsimus olema siis läbi arutatud kõigis teematoimkondades. Ma ei ole volitatud teadma, õieti ma ei tea, kas seda on tehtud või mitte. Aitäh!

Juhataja

Proua Lauristin, palun!

M. Lauristin

Lugupeetud assamblee liikmed! Ma ei ole küll asjatundja sõjalistes küsimustes, aga alles äsja leidsime, et meil ei ole tarvilik kirjutada põhiseadusesse seda, kas Eesti Vabariigi allüksusteks on vallad, alevid ja linnad. Nüüd aga tahame ilma väga tõsise välispoliitilise strateegilise analüüsita võtta põhiseadusesse sätte, mis näiteks täielikult välistab kas või needsamad kontaktid, mida osa

Eesti välispoliitilise strateegiaga tegelevatest inimestest on pidanud vajalikuks luua NATO-liinis. Ma ei räägi veel teistestki võimalikest suundadest ja sellest, mis võib ikkagi juhtuda, ka meist ida pool, kui Venemaal võivad toimuda järsud, meile väga ebasoodsad muutused. Kui me kirjutame põhiseadusesse sisse sätte, mis hakkab nõudma rahvahääletust, selleks et võtta tarvitusele meie säilimiseks vajalikke võib-olla väga kiireid samme, siis ma kardan, et me ei toimi eesti rahvuse ja Eesti riigi huvides. Ma teen ettepaneku jätta seda laadi sätted üldse praegu põhiseadusest välja. Ma arvan, et me ei ole selleks praegu pädevad ega küpsed.

Juhataja

Aitäh! Härra Adams!

J. Adams

Mul on, kui lubate, väga lühike protest härra Järliku avalduse kohta. Protest seisneb selles, et palun kasutame sõna "neutraalsus" ühes kindlas kokkulepitud tähenduses. Võib-olla on teile arusaadav, et neutraalsus tähendab ka teise liiduga sõjalises liidus mitteolemist. Ma ei ole kindel, kas me kõik saame niimoodi aru ja kas Eesti üldsusele tähendab sõna "neutraliteet" seda. Minu arvates tähendas veel mõni aeg tagasi "neutraliteet" seda, et kui kaks riiki sõdisid ja kolmas ei võtnud sellest osa, siis oli ta neutraalne.

Juhataja

Härra Salum! Ma sain aru, et küsimus oli teile. Härra Adams! Te esitasite selle küsimuse härra Salumile, eks ole? Palun, härra Salum!

V. Salum

Adamsil on täiesti õigus, neutraalsust peaksime mõistma üheselt. Ta polemiseeris Järlikuga või vastas Järlikule. Muus osas ma ei leia, mis siin otseselt minule oli. Kas härra Adams kordaks küsimust, millele ma pean vastama?

Juhataja

Härra Adamsile mikrofon, palun!

J. Adams

Sel juhul ma sõnastan oma küsimuse sellisena. Kas härra Salum ei teeks katset defineerida, mida tähendab neutraliteet, et me saaksime otsustada, kas me saame ühtemoodi aru? Konkreetse näitena võiks küsida nii: kui Eesti sõlmib kaitseliidu näiteks Lätiga, kas sellisel juhul on Eesti veel neutraalne riik või ei ole?

V. Salum

Neutraalsus ei tähenda ilma relvastuseta olemist, selles osas, ma arvan, oleme üksmeelel. Neutraalne saab olla see riik, kes oma neutraalsust suudab kaitsta, aga see ei ammenda kogu selle mõiste tähendust. Liidus teise riigiga? Oleneb, kellega ta liidus on. Kui suurema sõjalise riigiga, siis ei saa teda enam neutraalseks lugeda. Aga see on küsimus, mida tuleb tõesti sõnastada ja

täpsustada. Lõplikku definitsiooni ma ei saa siin anda.

Juhataja

Suur tänu! Lugupeetud kolleegid! Ei ole paha, kui me pisut nõu peame. Küsimuste sisu ja nende paljusus näitab, et probleeme, mis seonduvad üldsätetega ja järgnevate peatükkidega, mida käsitleb esimene toimkond, on vist väga palju. Meil on päevakorras küsimus selle kohta, kuidas lahendada põhiprobleemid, et toimkond saaks tööd jätkata. Teist lugemist me ei püüagi täna lõpetada, seda ülesannet me endale seadnud ei ole. Kas härra Salum on minuga nõus, kui me loobume kõigile nendele täna esitatud küsimustele vastuste andmisest? Ilmselt on väga palju probleeme ja võib-olla teatud osas on tehtud ka kriitikat. Kui härra Salum sellise lähenemisega nõustub, siis ma palun, et osa küsimusi oleksid kas ettepanekuna või kriitilise märkusena adresseeritud esimesele toimkonnale, et me ei jätkaks selles stiilis, nagu on siin töötatud juba veerand tundi, härra Salumi ülekuulamist. Kuidas me jätkame, härra Salum?

V. Salum

Ma olen täiesti nõus. Oleme väga tänulikud kõigi ettepanekute ja kriitiliste märkuste eest, mis saadetakse meile kirjalikult. Paljusid ettepanekuid me ei ole jõudnud läbi arutada, sest üldsätete ja seadusandluse kohta on ettepanekuid väga palju ja kõiki neid tuleb kaaluda. Loodan, et neid märkusi tuleb veelgi. Tänan!

Juhataja

Suur tänu! Meid on ootamas lõunavaheaeg, kuid enne seda kaks märkust. Esiteks, mis puudutab § 3, siis selgitan veel kord juhatuse ettepanekut: mitte langetada otsust küsimustes, mida see paragrahv püüab lahendada, ilma et need küsimused oleksid läbi arutatud riigikaitsetoimkonnas. Härra Salum informeeris meid, et riigikaitsetoimkond pole otsust seisukohta nende küsimuste kohta andnud. Riigikaitsetoimkonna esimeest härra Tartot ja aseesimeest pole täna meie hulgas. Kui me siiski otsustame asuda § 3 hääletamisele, on see loomulikult meie tahte väljendus. Juhatus on oma motiivid teile esitanud.

Teiseks, juhatus arvab, et ta mõistab neid küsimusi, mis esitati esimesele toimkonnale, ja me väga loodame, et härra Salum väljendas samasugust mõistmist, nagu saab asjadest aru juhatus. Sellisel juhul ei oleks meil põhjust pärast lõunat samas stiilis esimese toimkonnaga tööd jätkata. Sellisel juhul oleks kolleegidele palve (kui nad muidugi aktsepteerivad seda märkust, millest ma rääkisin) esitada oma küsimusi selle probleemi kohta, mida esimene toimkond soovib täna hääletada. Ma rõhutan veel kord, et on võimalik sõna võtta kogu selle teksti kohta, mis on veel läbi arutamata. Kuid oleks hea, kui küsimusi esitataks ainult selle probleemi kohta, mida me hääletama peame. Igal juhul, esimese toimkonna aruandega me jätkame ka pärast lõunat. Kell on 14 ja vastavalt reglemendile järgneb tund aega lõunavaheaega. Me kohtume taas kell 15. Tänan!

Lõunavaheaeg

Juhataja

Lugupeetud kolleegid! Kell on 15.01. Lõunavaheaeg on lõppenud. Teeme kohaloleku kontrolli. Kohal on 30 assamblee liiget. Osa assamblee liikmeist on ülemnõukogu presiidiumi liikmed. Kuna täna kell 15 on presiidiumi istung, siis on osa presiidiumi liikmeid lahkunud, võtmaks osa presiidiumi tööst.

Jätkub esimese toimkonna teise aruande esimese osa läbiarutamine. Ma tuletan meelde, et vastavalt meie päevakorrale on täna meie suurim ülesanne läbi arutada need põhiküsimused, mida toimkondade juhid assambleele esitavad. Härra Velliste, härra Kaalep ja härra Rebas soovivad esitada küsimusi või sõna võtta. Härra Velliste, palun, teil on sõna!

T. Velliste

Härra juhataja! Ma tahtsin väljendada oma toetust juhatuse esialgsele ja vist ka praegusele seisukohale, et mitte korraldada § 3 asjus täna hääletamist. Ma usun, et see sõnavõttude laviin vallandus lihtsalt teatud arusaamatusest. Härra Runnel vist ei soovinud protestida, vaid lihtsalt oma seisukohta väljendada, mida ta õnneks sai ka teha. Kui me ükskord siiski selle hääletamise juurde jõuame, siis ma tahan tähelepanu juhtida, et § 3 mõlemas variandis on praegu nii palju ebamääraselt defineeritavaid mõisteid, et vist oleks parem, kui kaaluksime selle paragrahvi väljajätmist. Isegi ÜRO ...

A. Kaalep

Mul on kaks ääremärkust, mis praegu võib-olla asjale kasuks tuleksid. Esiteks, Vello Salumi selgitustele neutraliteedi mõiste kohta lisan ma kronoloogia, mida on kasulik teada. *Neuter* ladina keeles tähendab "ei kumbki". Teiseks sirvisin Šveitsi põhiseadust. Šveits on teatavasti klassikaline neutraalne maa. Sõna "neutraliteet" esitatakse põhiseaduses kahel korral: ühel puhul kõneldes parlamendi funktsioonidest ja teisel puhul kõneldes valitsuse funktsioonidest. Mõlemal puhul on ainult öeldud, et parlamendi ja valitsuse ülesanne on Šveitsi sõltumatuse ja neutraliteedi kaitsmine. Mis asi on neutraliteet, seda ei ole kuskil seletatud. Täna tähelepanu eest!

H. Rebas

Vastupidi härra Velliste seisukohale tahan ma väga, et me just täna arutaksime ja hääletaksime § 3 olemasolu ja sisu. Ma arvan, et see on hädavajalik, sest sellest oleneb väga mõne teise toimkonna töö, näiteks just riigikaitsetoimkonna töö. Riigikaitsetoimkonna liige härra Järlik andis siiski arutelule vaba voli. Me oleme seda oma toimkonnas natuke arutanud, aga seda tuleb arutada põhjalikult üldkogus. Seda oleks väga sobiv täna teha. Aitäh!

Juhataja

Suur tänu! Sõnavõtusoove rohkem ei ole. Lugupeetud kolleegid! Kas meil on võimalik asuda § 78 hääletama? Härra Salum oma aruandes juhtis meie tähelepanu sellele, et § 78 on esitatud koos alternatiiviga. Toimkond palub, et assamblee langetaks selles küsimuses oma otsuse. Kas me

saame seda teha? Enne kui asume hääletama, teeme veel kord kohaloleku kontrolli. Kohal on 33 liiget.

Panen hääletamisele §-st 78 tuleneva probleemi. Kes on selle poolt, et põhiseaduses oleksid fikseeritud põhimõtted, mis väljenduvad §-s 78? Hääletame. Poolt on 28, vastu 3. Assamblee on väljendanud oma arvamust, et põhiseaduses peaksid olema väljendatud need printsiibid, mida kajastab § 78.

Lugupeetud härra Salum! Kas on võimalik, et me täna läheme edasi teiste toimkondadega? Ma veel kord rõhutan, et teise lugemise lõpetamisest me oleme väga kaugel ja me kutsume teid veel korduvalt kõnepulti. Kas me täna saame sellega lõpetada, härra Salum?

V. Salum

Jah, palun, läheme teiste toimkondade juurde!

Juhataja

Täna teid! Lugupeetud kolleegid! Järgmisena arutame kodanike põhiõigusi, vabadusi ja kohustusi. Sõna saab teise toimkonna esimees härra Rumessen. Palun!

V. Rumessen

Lugupeetud kolleegid! Teine toimkond on oma tööga praegu võib-olla rohkem üle koormatud kui mõni teine toimkond. Sellel lihtsal põhjusel, et teisele toimkonnale laekus viimaste päevade jooksul sisuliselt täiesti uus eelnõu professor Ilmar Rebaselt, kes on kinnitatud assamblee poolt meile eksperdik. Selle tõttu näen ette, et edaspidi võib-olla tuleb meil küllaltki pingeline arutelu peatüki probleemide üle. Toimkond käsitleb uut eelnõu kui parandusettepanekut, sest me oleme ju otsustanud võtta aluseks härra Adamsi esitatud eelnõu. Kui Adamsi eelnõus oli II peatükis ainult 34 paragrahvi, siis härra Ilmar Rebase täiendatud projektis on praegu 67 paragrahvi. See on toimkonna arvates täiesti loomulik ja ka väga tervitatav, aga see toob endaga kaasa väga suure töökoormuse teisele toimkonnale. Ma pean vabandust paluma praegu ka sellepärast, et ma olin nädal aega eemal, viibides välismaal, ja selle tõttu ei ole ma saanud paljusid küsimusi läbi hääletada ja läbi arutada, kuigi vahepeal töö toimus ja minu teada esines härra Lauri Vahtre assamblee ees vastava ettekandega.

Praegu aga tahan puudutada kõige rohkem neid punkte, mille kohta esitati vahepeal siin toimunud konverentsil ekspertide arvamusi, mis käisid just II peatüki kohta. Pean ütlema, et midagi eriliselt uut II peatüki kohta lugupeetud ekspertidel öelda ei olnud, nende märkused olid teisejärguliste küsimuste kohta. Sisuliselt oli kolm märkust, mida võiks siin praegu nimetada ja millega me tegeleksime ka komisjonis. Kaks probleemi peame vajalikuks panna ka Põhiseaduslikul Assambleel hääletamisele, võimaluse korral juba täna.

Esimene märkus, mille olid teinud eksperdid, oli § 10 kohta. Tegelikult oli esimene küll § 9 kohta, aga seal me olime juba varem märkust arvestanud, nii et sellele ma ei hakkagi tähelepanu

pöörama. Paragrahvis 10 on nende ettepanekul komisjon otsustanud nõustuda väikese lisandusega. Paragrahvi 10 esimene lause kõlab selliselt, et kõik inimesed on seaduse ees võrdsed, olenemata east ja tervislikust seisundist. See väike täiendus tuleks sinna juurde. Paragrahvi 12 kohta leidis komisjon, et see viimane lause, viimane lõik on kriminaalkoodeksi küsimus ja viimane lause, et kedagi ei või sundida tunnistama iseenda või oma lähedase inimese vastu, otsustati välja jätta.

Praegu on komisjonil endal veel seisukoht, et § 13 on meil vaja täiendada. Sellest me praegu ei räägiks.

Paragrahvi 15 kohta oli ekspertidel arvamus jätta §-st 15 suurem osa välja. Ma tuletan teile meelde, et § 15 kohta ma juba üks kord varem siit kõnepuldist ütlesin, et me oleme arvestanud ka usuasjade talituselt saabunud ettepanekut paragrahvi täienduse sisseviimisel, eriti mis puudutab teist, kolmandat ja neljandat lõiku. Praegu on ekspertide arvamus, et selles paragrahvis võiks piirduda ainult esimese lausega: "Igaühel on mõtte-, usu- ja südametunnistuse vabadus." See on niisugune küllaltki üldine ja veidi deklaratiivne sätestus, mis on ilmselt väga pika aja jooksul läbi käinud juba paljudest konstitutsioonidest, võib-olla on pärit umbes Prantsuse revolutsiooni ajast. Me leidsime siiski, et see küsimus, mis nüüd sellele peaks järgnema, peaks jääma diskussiooni alla, ka järgmine lõik, mis praegu on sees: "Igal inimesel on õigus kuuluda või mitte kuuluda kogudustesse või koguduste liitudesse või kirikutesse." Samuti järgmine lõik: "Usutalituste täitmine on vaba, kui see ei kahjusta avalikku korda ega kõlblust." Samuti: "Usutunnistuse või veendumusega ei saa vabandada õiguserikkumist." Komisjoni ekspert härra Ilmar Rebane on pidanud vajalikuks nende põhimõtete sissejätmist oma projektis, mis ta on komisjonile esitanud. Sellepärast peaksin vajalikuks praegu see küsimus läbi hääletada, kas teine, kolmas ja neljas lõik oleks vaja põhiseaduses sätestada. Tuleb arvestada sellega, et vastasel juhul muutub § 15 äärmiselt deklaratiivseks ja mittemidagiütlevaks, piirdudes siis ainult esimese lausega: "Igaühel on mõtte-, usu- ja südametunnistuse vabadus."

Järgmine probleem puudutab tsensuuri. See on § 16. Siin me praegu ei pea hääletamist vajalikuks, aga probleem on selles, mida mõelda tsensuuri all, kas institutsiooni või protseduuri. Kui vaadata selle paragrahvi ülesehitust, siis on selle esimeses pooles kirjutatud, et "toetub iga inimese õigusele vabalt levitada informatsiooni". Teine lause ütleb, millistel juhtudel võib seda vabadust kitsendada. Viimane lõik ütleb, et sellist instantsi nagu tsensuur Eestis ei ole. Võib-olla oleks lahendus niisugune, nagu on pakutud meie eksperdi härra Rebase poolt, et riiklikku tsensuuri Eestis ei ole. Seda komisjon veel vaeb, nii et praegu me ei ole valmis seda täiskogule esitama.

Nüüd tahame tähelepanu juhtida §-le 18. Selle esimene lause täiendatud kujul peaks täielikult hõlmama selle probleemi, mis tekkis esimese toimkonna aruandes ning oli seotud erakondadega

ja rahva õigusega osa võtta erakondade tööst. Me oleme seisukohal, et erakondade tööst võtavad ikkagi osa riigi kodanikud ja seetõttu on selle paragrahvi õige koht just nimelt II peatükis. Täiendatud kujul on meie komisjon otsustanud esitada § 18 esimese lause praegu sellisena, et kodanikel on õigus seaduse alusel koonduda ühingutesse ja liitudesse ning poliitilistesse erakondadesse. Sõna "poliitiline" pärineb siin härra Adamsi eelnõust. Võib muidugi diskuteerida sellel teemal, kas on mõtet rääkida poliitilistest erakondadest või lihtsalt erakondadest. Kui sellest piisab, siis võib piirduda ainult erakondadega.

Nüüd veel üks küsimus, mida meie komisjon pidas vajalikuks hääletamisele panna. Sellele juhtisid tähelepanu ka eksperdid, et me peaksime § 21, kus on räägitud laste õigustest, edaspidi natuke täiendama ja võtma mõningaid üldpõhimõtteid lastekaitseseadusest ja sätestama need põhiseaduses. Probleem on siin selles, kas kõik lapsed on võrdsed, sõltumata sellest, kas nad on sündinud abielus või väljaspool abielu või kas nad elavad täisperekonnas või üksikvanemaga või kas nad on puuetega lapsed või terved lapsed jne. Meie komisjon on seisukohal, et siiski oleks vaja siin sätestada selline põhimõte. Praegu pakutud sõnastus lisas siia veel, et lastel on võrdne õigus saada abi ja hooldust ning arendada end, sõltumata sellest, kas nad elavad täisperekonnas või üksikvanemaga, kas nad on lapsendatud või hooldatavad, kas nad on sündinud registreeritud abielust või registreerimata abielust, kas nad on terved või puuetega või haiged. Kuid probleem, mida ma tahan panna komisjoni nimel hääletusele, seisneb § 21 viimases lõigus, mis näeb ette, et vanematel on õigus otsustada, kas anda lapsele ilmalik või religioosne haridus, ja valida koole. Siin on probleem praegu selles, et me peaksime sätestama ka selle piiri, kuhumaani on vanematel õigus otsustada ehk mis ajani ja mis ajast alates on garanteeritud laste või alaealiste kaitse oma vanemate eest. Ka sellele aspektile tuleks siin tähelepanu juhtida. Lähtudes üldiselt väljakujunenud piirnormidest paljudes seadusandlikes aktides, pakume praegu välja, et see õigus oleks kuni lapse 12-aastaseks saamiseni. Võiks nüüd diskuteerida, kas seda suurendada või vähendada. Seega kõlaks lause praegu selliselt, et vanematel on õigus kuni lapse 12. eluaastani otsustada, kas anda lapsele ilmalik või religioosne haridus, ja valida koole.

Üks huvitav probleem tekkis meil veel seoses §-ga 22. Komisjon oli arvamusel, et peaksime oluliselt lühendama seda paragrahvi, kus on juttu eraõppeasutustest. Probleem tekkis just meie eripära arvestades. See põhimõte, et riigi kodanikel on õigus asutada eraõppeasutusi, juhul kui õpetuse tase nendes eraõppeasutustes ei ole madalam riiklikest, on pärit Saksa põhiseadusest. Saksamaal on see põhimõte tõesti arusaadav, aga meil võib tekkida vastupidine olukord, et riiklikes õppeasutustes on õpetamise tase madalam kui erakoolides. Seetõttu oleme praegu pakkunud, et see lõik võiks lihtsalt välja jääda. Lihtsalt on õigus asutada eraõppeasutusi vastava seaduse alusel, ei ole vaja kindlaks määrata neid tingimusi, et õpetamise tase ja tingimused ei ole madalamad kui vastavates riigikoolides.

See oleks praegu minu poolt kõik. Ma veel kord palun vabandust, et teise toimkonna tööga me ei ole jõudnud võib-olla nii kaugemale, et saaksime anda põhjalikuma ülevaate. Ilmselt peame oma tööd edaspidi forsseerima, arvestades seda, et on hulgaliselt ettepanekuid ka Põhiseadusliku Assamblee liikmetelt. Ma ei saa kahjuks teile anda vastuseid paljudele küsimustele ja ettepanekutele, mis on meile laekunud, seda sel lihtsal põhjusel, et me ei ole jõudnud neid veel arutama hakata. Loodame seda teha edaspidi kõige kiiremas korras. Tänan tähelepanu eest!

Juhataja

Suur tänu, härra Rumessen! Enne kui esitatakse küsimusi ja tuleb nendele vastata, oleks võib-olla põhjust kokku leppida, et me kontsentreerime oma tähelepanu nendele küsimustele, mis lähevad hääletamisele. Sellisel juhul on ettepanek, et me täna jõuame kõikide toimkondade põhiküsimused läbi hääletada ja homme saaksid töötada toimkonnad. Kui see skeem ei realiseeru, siis nädala pärast me koguneme olukorras, kus toimkonnad vahepeal töötanud ei ole. Härra Rumessen! Kas võib teie aruannet käsitada nii, et põhimõtteline probleem, millest ehk sõltub ka järgnevate paragrahvide sisu, tuleneb siiski §-st 15 ja nimelt selle teisest ja kolmandast lõikest? Kui on võimalik, siis ma palungi kolleege oma küsimustega eeskätt seda silmas pidada, § 15 lõiked 2 ja 3. Härra Arjukese, teie küsimus, palun!

R. Arjukese

Lugupeetud ettekandja! Ma palun ainult ühte täpsustust. Te mainisite § 12 viimast lõiku. Kas see tuleb edaspidi päevakorda või on see toimkonna otsusega täiesti välja lülitatud?

Juhataja

Kas § 12 lõige 3?

R. Arjukese

Jah.

V. Rumessen

See on praegu komisjoni ettepanek ja mitte midagi rohkemat. Praegu ei ole vaja selle küsimuse läbihääletamist, kas võtta maha või mitte.

R. Arjukese

Selge. Aitäh!

Juhataja

Härra Tarand, palun!

A. Tarand

Lugupeetud juhataja! Kas ma võin juba ka § 15 juurde minna?

V. Rumessen

Just § 15 juurde, nagu ma aru sain, paluski lugupeetud juhataja meil kõigil minna.

A. Tarand

Ma igaks juhuks kontrollisin, sest me läksime vahepeal tagasi § 12 juurde. Tähendab, siin on mulle kõik mõistetav, mis maha võtta. Aga kas ma sain õigesti aru, et sel juhul jääb § 15 lõigust maha ka lause riigikirikutest, mille vastu ma nagu oleks? Kas ma sain õigesti aru, et te tahate ka selle välja jätta?

V. Rumessen

See on sees ka härra Rebase esitatud projektis. Ma hea meelega paneksin ka selle küsimuse praegu täiskogus hääletusele koos selle lausega. Me võtame läbi ka selle, et riigil kirikut ei ole. See lause peaks sees olema, see peaks säilima nii, nagu ta oli ja nagu ta on ka praegu Rebase eelnõus sees.

Juhataja

Täna! Palun, kas on veel küsimusi? Härra Erm, palun!

A. Erm

Härra Rumessen! Mul on selline küsimus. Mille poolest peeti komisjonis selle uue projekti teist lõiku paremaks kui algteksti teist lõiku? Millest see muudatus on tingitud?

V. Rumessen

Kas juttu on §-st 15?

A. Erm

Täpselt.

V. Rumessen

Siin on arvestatud neid parandusettepanekuid, mis laekusid, nagu ma juba ütlesin, usuasjade talituselt. Me lihtsalt arvestasime neid parandusettepanekuid ja see formulatsioon on praegu täielikum kui algtekstis. Ta ei ole vastuolus algtekstiga, ta on praegu lihtsalt täielikum.

Juhataja

Suur tänu! Küsimusi rohkem ei ole. Aitäh, härra Rumessen! Sõna soovib härra Adams. Palun!

J. Adams

Täna! Ma tahaks väga üles kutsuda usuvabaduse teostamise detailsemale väljakirjutamisele põhiseaduses, mitte piirduma minu jaoks tõesti ainult klišeeks kujuneva väljendiga, et usk on südametunnistuse asi. Milles on küsimus? Me peame tegema ju selle põhiseaduse oma kodanikkonnale. Meie kodanikkonna hulgas on minu arvates vähemalt sada tuhat, võib-olla kakssada tuhat inimest, täpset arvu ma ei tea, kellele need küsimused on elu kõige olulisemad küsimused. See on osa meie kodanikkonnast, kes olid oma õigustes kogu okupatsiooniaja äärmiselt ahistatud. Võib-olla mingis traditsioonilises vabas riigis ei oleks vaja seda detailselt välja kirjutada, kuid meil oleks siiski vaja seda teha. Täna!

Juhataja

Aitäh! Härra Runnel, palun!

H. Runnel

Lugupeetud ettekandja! Paragrahvi 15 viimane lause on, et usutunnistuse või veendumusega ei saa vabandada õiguserikkumist. Küsimus on võib-olla natuke naljakas, aga ma küsin: kas on üldse niisugust asja, mis vabandab õiguserikkumist? Kas seda on mõtet sellisel kujul sõnastada?

V. Rumessen

Lugupeetud kolleegid! Siin on tegemist sellise probleemiga, et see ei ole loomulikult vabandav asjaolu. Selle praktiline tähendus on üles kerkinud just seoses viimasel ajal toimunud juhtumitega, näiteks keeldumisega teenida armees. Tähendab, siin ei ole muidugi õiguserikkumine, see on praegu laiendatud mõiste. On siiski niisuguseid juhtumeid, kus inimesed on lähtunud just sellest, et nende usk ei luba näiteks teha ühte või teist või kolmandat asja. Siis see ei ole loomulikult mitte takistav asjaolu. Selle tõttu on siia niisugune asi praegu sisse pandud. Aitäh!

Juhataja

Aitäh! Kas on veel sõnavõtusoove? Ei ole. Paragrahvis 15 loetletud lõigete kohta on sõnavõtud lõppenud, me asume hääletamise juurde. Teeme kohaloleku kontrolli. Kohal on 34 liiget. Härra Rumessen! Kas on võimalik hääletada selliselt, et nii teise, kolmanda kui ka neljanda lõike kohta väljendab assamblee arvamust, kas need peaksid põhiseaduses olema või mitte? Teine võimalus on, et osa nendest lõigetest hääletatakse eraldi. Kuidas toimikond soovib?

V. Rumessen

Lugupeetud juhataja! Loomulikult võiks hääletada, kas jätta tervikliku lõiguna sisse või mitte, kuid tuleb arvestada seda parandust, millele ma eespool vihjasin ja mis oli härra Tarandi küsimus, et see haarab ka selle mõiste, kui kirikut ei ole. Nii et tingimata koos sellega, siis võiks hääletada kõik need lõigud korraga.

Juhataja

Palun täpsustada, kuhu millised sõnad tuleks meil siis juurde kirjutada, s. t. mitmendasse lõikesse millised sõnad tuleks juurde kirjutada.

V. Rumessen

Pärast kolmandat lõiku tuleks juurde kirjutada: "... kui see ei kahjusta avalikku korda ja kõlblust. Riigikirikut ei ole." Ja siis edasi tuleb neljas lõik.

Juhataja

Täna! Härra Erm!

A. Erm

Komisjoni esimees väljendas võib-olla oma komisjoni arvamust, aga mul on saalist tulnud sõnavõttudest jäänud selline mulje, et me peaksime hääletama neid punkte eraldi. Ma ei tea, kas seda arvamust on võimalik kontrollida.

Juhataja

Juhatus realiseerib teematoimkonna taotluse. Härra Hallaste, palun!

I. Hallaste

Lugupeetud juhataja! Mulle tundub, et selliselt on võimatu hääletada. Meil ei ole käes selle paragrahvi täpset teksti. Kas me hääletame paragrahvi tervikuna või lõikudena, see sõltub ka komade asetusest antud lausetes. Ma teen ettepaneku lükata hääletamine edasi seni, kuni on esitatud meile selle peatüki või vähemalt selle hääletatava paragrahvi täpne tekst. Tegelikult peaks meil olema ka terve peatüki täpne tekst, sest iga paragrahv on seotud ka teiste paragrahvidega. Täna poleks vaja mitte midagi hääletada.

Juhataja

Tänan! Härra Rumessen!

V. Rumessen

Lugupeetud kolleegid! Ma juhin teie tähelepanu, et tekst parandatud kujul on praegu kõigile välja jagatud. Puudub ainult üks lause: "Riigikirikut ei ole."

Juhataja

Härra Rumessen! Oli ettepanek, et igat lõiget siiski eraldi hääletada. Mida on vaja teha?

V. Rumessen

Kui assamblee soovib igat lõiget eraldi hääletada, siis miks mitte.

Juhataja

Kena. Asume hääletamise juurde. Palun tähelepanu! Esimene küsimus: kes on selle poolt, et põhiseaduses oleks väljendatud põhimõte, nagu see on kirjas § 15 lõikes 2? Hääletame. Poolt on 25, vastu 3. Assamblee on väljendanud oma arvamust, et põhiseaduses peab olema fikseeritud põhimõte, nagu see on kirjas § 15 lõikes 2.

Teisena panen hääletamisele järgmise küsimuse: kes on selle poolt, et põhiseaduses oleks fikseeritud põhimõte, nagu see on kirjas § 15 lõikes 3, millele on lisatud lause, et riigikirikut ei ole? Hääletame. Poolt on 24, vastu 3. On otsustatud, et põhiseaduses peab olema väljendatud põhimõte, nagu see on praegu kirjas § 15 lõikes 3, millele on lisatud lause: "Riigikirikut ei ole."

Kolmandana panen hääletamisele järgmise küsimuse: kes on selle poolt, et põhiseaduses oleks fikseeritud põhimõte, nagu see on praegu kirjas § 15 lõikes 4? Hääletame. Poolt on 15, vastu 12. Assamblee on otsustanud väljendada oma arvamust, et põhiseaduses peaks olema kajastatud põhimõte, mida väljendab § 15 lõige 4.

Härra Rumessen! Kas teie toimkonna osas on hääletatud kõik need küsimused, mille taha töö võiks seisma jääda? Tänan! Kolmas toimkond: Riigikogu, Vabariigi Valitsus, riigieelarve. Palun kõnepulti härra Illar Hallaste!

I. Hallaste

Lugupeetud juhatus ja austatud kolleegid! Täna jagati teile välja kaks erinevat paberit. Kõigepealt nende peatükkide funktsioon ja teiseks Põhiseadusliku Assamblee kolmandale toimkonnale laekunud täiendavad ettepanekud eilse päeva seisuga tabeli kujul, kus on öeldud, mida on arvestatud, mida ei ole. Enne kui me asume meie uue redaktsiooni kolme uue alternatiivi hääletamisele, ma lühidalt tutvustan nii neid alternatiive kui ka neid muudatusi, mida uus redaktsioon sisaldab. Neid põhimõttelisi muudatusi on 12. Püüan teha hästi lühidalt.

Kõigepealt § 52. Eelmisel korral hääletati, kas jätta välja § 52 lõige 1, seda küsimust eelnevalt ära ei otsustatud. See tuleb otsustada ära järgmisel korral. Arvestades välisekspertide arvamusi, sõnastasime § 52 lõike 1 veelgi ühemõttelisemalt. Kui enne oli sõnastus, et Riigikogu valitakse proportsionaalsuse põhimõttel, ja avaldati kahtlust, kas see ei sea sisse piiranguid või ei loo olukorda, kus ei tohi olla absoluutselt mingeid kõrvalekaldumisi proportsionaalsusest, siis lähtudes ekspertide soovist, me otsustasime uue variandi sõnastada nii, et Riigikogu valimisel lähtutakse proportsionaalsuse põhimõttest. See lause välistab ainult enamusvalimise, kõik muud otsad jäävad lahtiseks, see võimaldab künnist, võimaldab ka kasutada sama süsteemi, lähtudes proportsionaalsuse põhimõttest. Kuid see on üks alternatiividest, mida tuleb hääletada. Teine küsimus meie tekstis on seotud § 57 punktiga 2. Lähtudes sellest, et ühes varasemas peatükis on hääletatud rahvaküsitluse läbiviimise võimalikkust, panime juurde, et Riigikogu otsustab rahvahääletusele lisaks ka rahvaküsitluse läbiviimise.

Kolmas parandus on § 57 punktis 6. Vastavalt selle toimkonna ettepanekule, kes tegeles kaitseküsimustega, lisasime ka kaitsejõudude ülemjuhataja lisaks kaitseväge juhatajale.

Kaitsejõudude ülemjuhataja valitakse siis, kui keegi on tunginud meie riigile kallale.

Eelmisel korral tekitas palju vaidlusi § 69, s. o. Riigikogu liikme võimalus saada tasu majanduslikust ettevõttest või olla palgalisel töö. Nendes küsimustes olid hääletustulemused 12 : 13 ja mingit selget seisukohta ei ole. Me pakume praegu lahenduse, et Riigikogu liige ei tohi samal ajal olla mingil teisel palgalisel riiklikul ametikohal, muud piirangud töötulu saamisel kehtestatakse seadusega Riigikogu liikme staatuses. See tähendab, et piirangute võimalus on, kuid neid piiranguid põhiseadus ise ei kehtesta.

Viies probleem on seotud alternatiiviga nr. 3, § 65 lõige 2: "Hääletamine Riigikogus on avalik, mis on määratud Riigikogu kodukorra seadusega." See küsimus jäi eelmisel korral meil lahtiseks, pidime selle tänaseks püüdma lahendada. Toimkonna esialgses redaktsioonis oli lause:

"Hääletamine Riigikogus on avalik." Enamik toimkonna liikmeid pooldas, et mingeid erandeid selles ei tehta. Ühes asjas olid eksperdid üksmeelsed, et siin neid erandeid tuleb ette näha. Neid erandeid tuleb ette näha kahel võimalikul juhul. Esiteks, kui hääletatakse teatud ametiisikute ametisse kinnitamist, välja arvatud peaminister. Teiseks võib tekkida vajadus taoliste erandite järele siis, kui näiteks võõras sõjavägi on Toompea värava taga ja saadikud ei tea, mis saab

veerand tunni pärast. Neil on vaja võtta vastu otsused ja et hääletustulemuste järgi ei hakataks kedagi maha laskma, et nad oleksid oma otsustes vabad, peab olema võimalus teatud range reglemendi järgi võtta vastu otsus salajase hääletamise kohta. See kaitseb saadikute arvamusevabadust. Selle ettepaneku tegi Saksamaa konstitutsioonikohtu president Roman Herzog ja see oli just see näide, mille tema meile tõi. Nii et me ei pidanud vajalikuks hakata põhiseaduses välja tooma neid erandeid, kui sellist asja tehakse, las see jääb kodukorra seadusesse, kuid selline võimalus erandlik olukord sisse kirjutada peab olema. Selle praeguse lahenduse poolt, et need erandid määratakse kodukorra seadusega, oldi eilsel toimikonna istungil hääletega 6 : 1.

Kuues probleemide ring on seotud valitsuse moodustamisega. Siin on sees suured muudatused. Kui esialgses eelnõus oli, et riigivanemale antakse kaks võimalust esitada peaministri kandidaat Riigikogule, siis välisekspertide ettepanekuid arvestades me leidsime, et seda on liiga palju. Kaks võimalust oli nii härra Raidla kui ka härra Adamsi eelnõus, lähtudes sellest, et kõigepealt sooviti saada valitsusjuhti, kes saab absoluutse häälteenamuse Riigikogu koosseisust. Kui see ei õnnestu, siis tuleb keegi lihthäälteenamusega või poolthäälteenamusega peaministriks. Kuna me selle absoluutse häälteenamuse nõude kaotasime ära ja peaminister võib saada ametisse kinnitatud poolthäälteenamusega, enam poolt kui vastu, siis on piisav, kui riigivanemal on ainult üks kord võimalus pakkuda. See välistab olukorra, et ta esimene kord hakkab mängima, selleks et saada peaministriks oma partei liiget, kuigi valimistulemused seda ei näidanud, ja kui see kinnitada, siis alles on võimalik n.-ö. valimistulemustest lähtuda. Ühekordne võimalus loob olukorra, kus ta peab algusest peale pidama väga tõsiseid läbirääkimisi oma autoriteedi kaitseks, esitama ikkagi reaalse peaministri kandidaadi, mitte kasutama parlamentlikke mängu. Tal on võimalus ka teine kandidaat esitada, kuid sellest hetkest, kui esimene kandidaat ei leia Riigikogus toetust lihthäälteenamusega, on võimalik ka parlamendil endal leida see õige inimene, kes võiks saada peaministriks. Sellest räägib lõige §-s 72.

Seitsmes probleem on seotud parandusettepanekuga, mis tuli seoses erakorraliste või ennetähtaegsete valimistega. Eelnõus oli määratud: "... mis peavad toimuma mitte hiljem kui 90 päeva jooksul." On tõepoolest oht, et nad lükatakse nii kaugele, et see on riigile ohtlik. Teine oht on see, mis toimus 1940. aastal, et tehakse liiga ruttu. Ka seda ohtu tuleb siin vältida. Seetõttu me panime sisse, et valimised peavad toimuma mitte varem kui 60 ja mitte hiljem kui 90 päeva pärast väljakuulutamist. Võimalik, et see tundub bürookraatlikuna, aga see on üks tagatisi.

Kaheksas probleem on seotud § 76 lõikega 4, selgitusega, kuidas ministrid üldse ametisse saavad. Ministrite ametisse saamine toimub peaministri ettepanekul ja riigivanema kinnitusel.

Riigivanem peab seitsme päeva jooksul pärast peaministri esildist ministri ametisse kinnitama.

Praeguses tekstis ei ole riigivanemal mingit võimalust valitsuse moodustamisel ega üksiku ministri väljavahetamisel neid ministrikandidaate, keda valitsusjuht esitab, tagasi lükata. See on

selge ja kindel põhimõte. Kui nüüd esitada küsimus, miks üldse on siin vaja riigivanemat, siis tema on see vahekohtunik või asja vormistaja, nii nagu notar. Kui temale on esitatud taotlus, siis on juba tõepoolest tegemist ministri ametist vabastamisega, mitte siis, kui näiteks valitsusjuht läheb ministriga tülli ja käratab talle, et marss uksest välja. See ei tähenda veel, et minister on vabastatud. Peab olema mingisugune kindel kord.

Üheksas probleem on seotud sellega, et § 82 eelmises variandis, mis teile praegu uuesti välja jagati, oli sees teine lõige, mis rääkis sellest, et valitsuse otsused võetakse vastu poolthääletenamusega ja hääletades. Väliseksperdid selgitasid, et see reegel on mõttetu. Kui on üheparteiline valitsus, siis see reegel võib olla, tegelikult nagunii ei hääletata. Selle kohta tõi Roman Herzog just näite, et ta on 12 aastat valitsuses olnud, aga kuna need on kogu aeg ühe partei valitsused olnud, siis pole hääletatud. Samas, kui on tegemist koalitsioonivalitsusega, siis ka selle reegli puudumisel tegelikult ikkagi tuleb hääletada või kujundada konsensus, et koalitsioon ei laguneks. Järelikult pole see lõige vajalik.

Paragrahvis 88 oli meil kirjutatud, et riigivara valdamise, käsutamise, kasutamise ja erastamise korra määrab seadus. Kuna erastamine on üks osa käsutamisest, siis arvestasime parandusettepanekut jätta välja sõna "erastamine".

Eksperdid kritiseerisid ka § 90 lõiget 2, mis ütles: "Riigikogu ei või kustutada ega vähendada eelarve eelnõus ettenähtud kulusid, mis on määratud seadusega." Eksperdid juhtisid tähelepanu, et see lause on mitmeti tõlgendatav ja sellisena pole seda tarvis.

Viimane, 12. probleem on §-s 95. Me leidsime, et kui tulevad erakorralised või ennetähtaegsed valimised, siis ka nende puhul tuleb fikseerida täpselt sama kord, mis on ennetähtaegsete valimiste korral, kui parlament ei ole võimeline valitsust moodustama. Sama sõnastus, mis on § 72 lõikes 2.

Sellega ongi kõik probleemid esitatud. Ühest asjast ma ei jõudnud veel rääkida, see on seotud sellega, kas volitused kestavad kolm või neli aastat. Enamik eksperte oli seisukohal, et neli aastat oleks parem. Vähemalt nii oli nende arvamus. Samas aga ei ole välistatud võimalus, et võiks olla kolm aastat. Küll aga soovitasid nad, et presidendi ja parlamendi volitused või riigivanema ja parlamendi volitused oleksid teatud nihkega, kas kolm ja neli või neli ja viis, see on meie enda otsustada. Sellest küsimusest võikski alustada, see on esimene alternatiiv. Paragrahv 51: "Riigikogu volitused kestavad ..." Esiteks kolm aastat, teiseks neli aastat.

Juhataja

Suur tänu, härra Hallaste! Enne kui sõna küsimuse esitamiseks on härra Sirendil, soovib juhatus avaldada härra Hallastele ja kolmandale toimkonnale tervikuna tänu, sest kolmas toimkond on suutnud esitada ülevaate hääletatavatest küsimustest ning laekunud ettepanekute ja märkuste läbivaatamisest sellises vormis, nagu meil oli kokkulepe. Samuti soovin juhtida teie tähelepanu

sellele, et kolmanda toimkonna teema on küllap kõige raskemaid valdkondi (Riigikogu, Vabariigi Valitsus ja riigieelarve) ning see on ka üks mahukamaid osi, seitse lehekülge. See töö on kõik õigel ajal ära tehtud. Suur tänu! Palun, härra Sirendi küsimus!

A. Sirendi

Lugupeetud ettekandja! Võib-olla ma ei saanud õigesti aru, aga mulle jäi niisugune mulje, et kui hääletamine on salajane ja võõras vaenuvägi on ukse taga, siis salajase hääletamise läbi võiks Riigikogu ellu jääda. Aga kui kõik hääletavad vastu, kas nad siis jäävad ellu, või kui ainult üks hääletab teistmoodi, kas siis uus võim ukse taga on raskustes, et ta ei saa kõiki vastutusele võtta ja kõik püüavad ühe arvel välja pääseda?

I. Hallaste

See oli üks näide, ma tsiteerisin härra Herzogit, kusjuures salajast hääletamist on vaja ainult nendel juhtudel, kui hääletamise salajasusest sõltub tõepoolest saadikute või Riigikogu liikmete õige arvamus. Kui Riigikogu näiteks kinnitab ametisse õiguskantslerit või riigikontrolöri või ükskõik millist ametiisikut ja on üks kandidaat ning Riigikogu liikmetel on vaja hääletada, siis sellisel juhul avalik hääletamine tähendaks seda, et riigikontrolör või õiguskantsler võtab välja hääletustulemused ja kui näiteks härra Sirendi on hääletanud vastu, siis ta uurib tähelepanelikult kõiki seaduseelnõusid, seadusi, mis on vastu võetud härra Sirendi tehtud ettepanekute alusel, ja hakkab lihtsalt leidma nendes vastuolusid eelnevate seaduste ja konstitutsiooniga ja kõige muuga. Täheb, võib tekkida olukord, kus Riigikogu liikmel on raske oma ülesannet täita, kui ei hääletatud salaja. Seetõttu peaks salajane hääletamine erandlikes olukordades olema ja see peaks olema rangelt reglementeeritud, mitte põhiseaduse, vaid kodukorra seadusega.

Juhataja

Aitäh! Härra Sulev Vahtre, palun!

S. Vahtre

Mul on härra Hallastele järgmine küsimus. Paragrahvi 59 lõige 2 käsitleb töötamist teisel ametikohal. Kas võiks natuke täpsemalt selgitada, mida see mingi teine riiklik ametikoht tähendab? Kas see on koht, kus riigi käest palka saab, või see on koht riiklikus administratsioonis? Kas seda on võimalik selgitada?

I. Hallaste

Ma arvan, et täpse selgituse selle kohta annab Riigikogu liikme staatuse seadus. Mõeldud on seda, et riiklikud palgalised ametikohad on tavaliselt seotud mingi täidesaatva võimuga. Näiteks, inimene on mingis asutuses juhtival kohal või saab palka riikliku aktsiaseltsi juhatuses olemise eest ja on samal ajal seadusandliku kogu liige. Siis tekib võib-olla olukord, kus ta asutuse direktorina läheb ministri juurde midagi oma asutusele nõudma, riiklikku tellimust või mingit konkreetset asja, ja seab sellega ministri väga rumalasse olukorda. Ministri kui isiku huvides on

seada anda, sest vastasel korral seesama direktor, riiklikul ametikohal töötav isik, saab saadikuna või Riigikogu liikmena esitada protesti sellele ministrile umbusalduse avaldamiseks. See on ministri jaoks ju eluliselt tähtis. Selliste asjade vältimiseks peab selline piirang sees olema. Selline on toimkonna eilne pakutud kompromiss sellest suurest loetelust, mida me eelmisel korral arutasime. Leidsime, et kõik muud asjad võiks lükata Riigikogu liikme staatuse seadusesse, aga see asi, et ta palgalisel riigitööl olla ei tohiks, peaks olema selge. Tähendab, kuskil ei saa teha riigitööd. Kui on olemas mingid ametid, kuhu parlament ise ta valib, näiteks Eesti Panga Nõukogu liikmeks, siis on loomulik, et selle töö eest peab ta tasu saama. Kuid seda on võimalik lahendada nii, et need isikud, kes on valitud Riigikogu enda poolt teatud riiklikusse ametisse, võrdsustatakse näiteks komisjonide esimeestega ja nad saavad rohkem palka kui tavaline saadik. See on võimalik ära lahendada juba liikme staatuse seadusega.

Juhataja

Täna! Härra Adams, palun!

J. Adams

Härra Hallaste! Mul on küsimus § 82 kohta, mis käsitleb valitsuse istungeid. Kas toimkond on arutanud küsimust, kas valitsuse istungi kvoorum peaks olema määratud?

I. Hallaste

Seda küsimust me eraldi kaalunud ei ole, sest sellist ettepanekut ei ole meile tehtud.

Põhimõtteliselt määrab asja omamoodi ära § 82 lõige 2. Peaminister on järgmine vastutaja kõigi valitsuse otsuste eest ja et ta ei saaks teha midagi asjaomase ministri seljataga, siis otsused ja määrused, millel on üldine normatiivne iseloom, peavad kandma ka asjaomase ministri allkirja, loomulikult ka riigisekretäri allkirja. Otseselt kvooruminõuet ei ole. Ei saa tekkida olukorda, kus valitsus on otsustusvõimetu, kuna ei ole kvoorumit. Selline olukord saab tekkida ainult siis, kui see määratakse ära Eesti Vabariigi valitsuse seadusega. Kindlasti tuleb selle kohta vastu võtta seadus, aga seda ei pea määrama ära põhiseaduses. See on minu isiklik arvamus. See ei ole toimkonna arvamus, kuna me toimkonnas seda arutanud ei ole.

Ü. Seppa

Härra ettekandja! Mul on üks küsimus § 59 kohta. Mida te mõtlete selle all, et Riigikogu liikmed saavad tasu, mis tagab nende majandusliku sõltumatus? See on niivõrd ebamäärane mõiste.

Mida te selle all mõtlete?

I. Hallaste

See tähendabki täpselt seda, mis kirjas on, et Riigikogu liikmed saavad tasu. Mida tähendab majanduslik sõltumatus ja kui suur on tasu, seda otsustatakse samuti Riigikogu liikme staatuse seadusega. Aga see peaks olema põhiprintsiip. See lause näiteks välistab olukorra, kui ühel hetkel mingisugune poliitiline jõud ütleb, et tegelikult alatiselt tegutsevat Riigikogu vaja ei ole, parem

olgu me poolepalgased, kes vahetevahel kokku saavad ja oma päevaraha saavad ning las mingi presiidium või mingi kitsas seltskond lahendab tegelikult kõik need seadusandluse küsimused ära. Selline asi välistab selle.

A. Tarand

Lugupeetud ettekandja! Ma täpsustan pisut professor Vahtre küsimust. On mõned spetsiifilised elukutsed ja valdkonnad, nagu näiteks teadus, mis isegi ülemnõukogus on praegu lubatud. Et antud juhul instituudid jäävad riiklikeks, siis mitmed nagu lendavad praegu välja parlamendi tööst. On nii või? Aitäh!

I. Hallaste

Jah, ülikoolide ja instituutide puhul tekib tõesti probleem, et kui on tegemist mingisugusel ametikohal olemisega (nt. instituudi direktor), siis seda ei saa olla, see on ka riiklik ametikoht. Teine näide: kui keegi peab loenguid, siis praeguse sõnastuse järgi selle eest tasu saamine ei ole keelatud, ta ei ole riiklikul ametikohal.

Ü. Aaskivi

Lugupeetud juhataja! Teiste toimkondade puhul te juhtisite korduvalt tähelepanu, et arutelu piirdub nende teemadega, mida toimkond on pakkunud alternatiivideks. Ma siiski väga palun seda teha, muidu me ei jõua edasi. Aitäh!

Juhataja

Mul on hea meel, et mulle tegi märkuse proua Aaskivi ja ma võtan seda tõsiselt. Kümne minuti pärast tuletan seda assambleele meelde. Ma väga tänan!

K. Jürgenson

Paistab, et see § 59 ja raha saamine tekitab ikkagi pika arutelu. Selle teine lõik näeb ette, et Riigikogu liige ei tohi samal ajal olla mingil teisel palgalisel riiklikul ametikohal. Ma arvan, et selles lauses pole põhiline argument mitte see, et ta saab selle töö eest palka, vaid et parlamendiliige töötab teisel riiklikul ametikohal. Minu arvates on seal küsimus selles, sest kui ta on palgaline riiklikul ametikohal, siis teise lause järgi saab ta selle eest ka tulu.

I. Hallaste

See oli siis täiendus, aga üks asi, mida härra Jürgenson ütles, on õige. Nimelt, siin saalis tundub, et valitsuse ja Riigikogu peatükid on kõige olulisemad peatükid. Paragrahv 59 räägib Riigikogu liikme tasustamisest ja see, millised on valitsuse ja Riigikogu omavahelised suhted või mida kujutavad endast kolm alternatiivi, mis on hääletamiseks välja pakutud, ei ole üldse nii oluline.

Juhataja

Tänan! Härra Runnel!

H. Runnel

Lugupeetud ettekandja! Kas § 90 rahanduse ja riigieelarve osas jääb teie toimkonna meelest

kindlasti paigale või tahate veel kord soovitada seda üle kanda II peatükki, seadusandluse peatükki? Ma küsin seda sellepärast, et eilsel istungil me kuulsime seda soovitust ja täna korraldi seda küsimust saalis uuesti. See on esimene küsimus.

I. Hallaste

Paragrahvi 90 sisu käsitleb riigieelarve koostamist ja riigieelarve muutmise ettepanekuid. Kui mingi seaduseelnõu muudab kehtivat eelarvet, mis juba toimib, nõuab erilisi kulutusi, siis selline seaduseelnõu tuleb varustada vajalike rahaliste arvestustega. See on meie toimikonna seisukoht ja sellepärast me pidasime vajalikuks selle lülitamist peatükki "Seadusandlus". Võimalik, et see tundub kordamisena, kus ühel juhul räägitakse sellest eelarvest, mis tuleb, mida alles hakatakse koostama, teisel juhul sellest eelarvest, mis on juba seadusena kehtiv. Aga me ikkagi pidasime vajalikuks selle asja sõnastamist kaks korda. Selles mõttes Kalju Koha etteheide, et see ei leidnud kajastamist ei koostatud tekstis ega ka parandusettepanekutes, oli asjakohane.

A. Kaalep

Lugupeetud ettekandja! Paragrahv 59 – mis kaalutlustel on vastav nähtus sõnastatud "muud piirangud töötulu saamisel", mitte näiteks "muud sissetulekupiirangud"?

I. Hallaste

Mõte on selles, et tulu ei kavatse keegi piirata. Kui keegi on mingisuguse maa omanik või aktsiate omanik, siis aktsiatelt dividendide saamist ei saa talle mitte keegi keelata. Piirangutest saab üldse juttu olla ainult töötulu osas. See on asja põhimõte. Miks seda lauset üldse tarvis on? Kui seda lauset ei oleks, siis oleks eelmine lause olnud piirangute ammendav loetelu ja muid piiranguid ei saaks kehtestada. Kui tahetakse jätta otsad lahti, et see asi lahendatakse ära seadusega (kusjuures lahendame selle asja ära ühel ajal ühtemoodi ja viie aasta pärast, kui olukorrad on muutunud, hoopis teisiti), siis sellisel juhul tuleb lisada see lause. Kas sõna "töötulu" mõte on see, et omanikutulu ei saa piirama hakata? Eelmisel korral siin saalis esitatud küsimustest tundus, et arvati seda, et hakatakse piirama ka omanikutulu. Seda ei kavatse keegi teha.

Juhataja

Suur tänu! Enne kui küsimuse esitamiseks saab sõna härra Runnel, ma palun kaks minutit tähelepanu! Kõigepealt ütlen ette ära, et ma olen täiesti nõus kõigi nende kolleegidega, kes teavad, et kõige halvem inimene assemblees on juhataja. Jah, see olen mina. Kuid lubage siiski teile meelde tuletada paari kirjalikult fikseeritud põhimõtet.

Esiteks. Meil on päevakorras järgmine küsimus: teematoimkondade taotlusel eelnõu põhiprobleemide hääletamine. Olge kenad ja vaadake!

Teiseks. Me oleme korduvalt kokku leppinud, et nii ettepanekud kui ka kriitilised märkused esitatakse teematoimkondadele ja ilma teematoimikonna otsuseta nende kohta neid siin saalis ei

arutata. Kõigepealt vaatab need ettepanekud ja märkused läbi teematoimkond ja siis võivad tulla need ettepanekud ja kriitilised märkused uuesti siia saali.

Kolmandaks. Ma tegin teile tänase istungi alguses teatavaks, et koos teematoimkondade juhtidega me leppisime kokku, et täna apellatsioon ei vaadata. Seda faasi, kus saaks vaidlustada teematoimkondade otsust lahendada teie ettepanekuid ja kriitilisi märkusi ühel või teisel kombel, täna läbi ei tehta. Teine lugemine jätkub, ei lõpe tänasega. Palun väga vabandust, see on kõik! Härra Runnel, palun!

H. Runnel

Palun vabandust, ma vahepeal tahtsin oma küsimuse kustutada, kuid masin ei kustutanud. Ma pean nüüd küsima. Paragrahvis 59 on kirjas, et Riigikogu liikmed saavad tasu, mis tagab nende majandusliku sõltumatus. Kas teie toimkond toetaks, lähtudes sellest paragrahvist, kui viia inimõiguste juurde niisugune säte: riigi kohustuste hulka kuulub vaesuse kaotamine? Kas teie toimkond pooldab seda, kui ma esitan sellise klausli?

I. Hallaste

Mis puudutab inimõiguste, põhiõiguste peatükki, siis see kuulub teise toimkonna alla ja kuna sellist ettepanekut meile kirjalikult esitatud ei ole, siis meie toimkond seda küsimust arutanud ei ole. Minu isiklik arvamus on, et me võime võtta põhiseadusesse sisse terve hulga sätteid, näiteks et ükski võõras sõdur ei viibi Eesti Vabariigi territooriumil, kuid pärast põhiseaduse rahvahääletust ja pärast seitset päeva, kui see kehtima hakkab, osutub põhiseadus valelikuks, sest võõrad sõdurid viibivad ikka veel siin. Samamoodi selline klausel minu arvates põhiseadusesse ei kuulu, aga ma juhin tähelepanu, et see on minu isiklik arvamus. Ma palun esitada selline parandusettepanek kirjalikult teisele teematoimkonnale!

Juhataja

Täna! Härra Rätsep!

J. Rätsep

Palun vabandust, et rikun järjekordselt kokkuleppeid, aga kas § 59 teise lõike esimene lause tähendab ka seda, et peaminister ei tohi olla parlamendis.

I. Hallaste

Jah, loomulikult. Ei peaminister ega ükski minister ei ole parlamendis. Niipea kui nad saavad ministriteks, lahkuvad nad parlamendi koosseisust ja nende asemele tuleb asendusliige. Seda fikseerib meie eelnõu § 55, kusjuures selle paragrahvi number on jäänud samaks Jüri Adamsi eelnõus oleva numbriga. Teised paragrahvinumbrid on juba muutunud.

Mul on veel, enne kui me asume alternatiivide hääletamisele, suur ja sügav palve kõigile Põhiseadusliku Assamblee liikmetele, kes tahavad kolmanda teematoimkonna jaoks teha parandusettepanekuid V, VI ja VIII peatüki kohta. Palun lähtuge sellest viimasest tekstist, mitte

Jüri Adamsi tekstist, sest eile tuli meile üllatusena parandusettepanekuid, mis lähtusid esialgsest eelnõust, arvestamata, et vahepeal on juba uusi tekste välja jagatud. Need ettepanekud käsitsid asju, mis olid juba tekstides sees. Nii et palun lähtuda sellest uuest tekstist! Siis on ilmselt ka möödarääkimisi vähem.

Juhataja

Küsimusi rohkem ei ole. Suur tänu! Palun sõnavõtte! Tuletan meelde, et põhiprobleemid, mida meil tuleb hääletada, on § 51 "Riigikogu volituste kestus", § 52 lõige valimisviisi kohta ja kolmandaks § 65 – kas hääletamine on avalik või on võimalik sellest erandid. Sõna saab härra Järlik. Palun!

R. Järlik

Lugupeetud juhatus! Lugupeetud kolleegid! Ma teen ainult ühe märkuse avalikust hääletamisest erandite loomise kaitseks. See puudutab nimelt alatiste, samuti ajutiste ja võimalik et ka erikomisjonide moodustamist Riigikogus, mille koosseisu hääletamisel nähtavasti ei ole tarvis alati silmas pidada koalitsiooniprintsiipi, millega moodustatakse näiteks valitsus. Need erikomisjonid või ajutised komisjonid tingivad teinekord teistsugust koosseisu ja ei ole vist just kõige parem, kui oma kolleegide suhtumine igas asjas on igale Riigikogu liikmele teada. Sellisel juhul maandaks salajane hääletamine ehk paljusidki pingeid. Aitäh!

Juhataja

Suur tänu! Härra Saatpalu!

V. Saatpalu

Teen ettepaneku valida Riigikogu neljaks aastaks, sest me teame, et kolm aastat on siin praegu sellepärast, et osa assamblee liikmeid on endiselt arvamusel, et Eesti on praegu eriolukorras ja sellest tingituna võiks parlament kiiremini vahetuda. Kuid ma juhin tähelepanu, et see oleks jällegi tänapäeva konkreetse poliitika sissekirjutamine põhiseadusesse. Ma usun, et me peame siin ka perspektiivi nägema, ja olen veendunud, et neli aastat on õigem. Sellepärast ma toetan seda seisukohta. Aitäh!

Juhataja

Suur tänu! Kas võime sõnavõttud lõpetada? Sõnavõttud on lõpetatud. Asume kohe hääletamise juurde. Teeme kohaloleku kontrolli. Kohal on 37 assamblee liiget.

Asume hääletama. Esimene probleem on § 51 "Riigikogu volituste kestus". Läbi viiakse kaks konkureerivat hääletamist.

Esimene küsimus: kes on selle poolt, et Riigikogu volitused kestavad kolm aastat? Hääletame. Poolt on 15 assamblee liiget.

Teine küsimus: kes on selle poolt, et Riigikogu volitused kestavad neli aastat? Hääletame. Poolt on 21 assamblee liiget.

Konkursi on võitnud teine alternatiiv – Riigikogu volitused kestavad neli aastat.

Teiseks. Probleem on § 52 esimeses lõikes – valimisviis. Toimub kaks konkureerivat hääletamist.

Esimene küsimus: kes on selle poolt, et Riigikogu valimistel lähtutakse proportsionaalsuse põhimõttest? Hääletame. Poolt on 34 assamblee liiget. Ja selles soos ei ole mitte ühtegi jõhvikat, ei ole vastuhääli ega erapooletuid.

Teine küsimus: kes on selle poolt, et jätta § 52 esimene lõige välja, liites teise lõike §-ga 51?

Hääletame. Poolt on 3 assamblee liiget.

Paragrahvi 52 esimest lõiget puudutavas probleemis on assamblee otsustanud, et Riigikogu valimistel lähtutakse proportsionaalsuse põhimõttest.

Kolmas probleem – § 65 teine lõik. Läbi viiakse kaks konkureerivat hääletamist.

Esimene küsimus: kes on selle poolt, et hääletamine Riigikogus on avalik, välja arvatud

Riigikogu kodukorra seadusega määratud erandid? Hääletame. Poolt on 35 assamblee liiget.

Teisena on hääletamisel küsimus, kes on selle poolt, et hääletamine Riigikogus on avalik.

Hääletame. Poolt on 7 assamblee liiget.

Assamblee on otsustanud, mis puudutab § 65 teist lõiget, et hääletamine Riigikogus on avalik, välja arvatud Riigikogu kodukorra seadusega määratud erandid.

Enne kui läheme vaheajale, palun ära kuulata üks ettepanek või teadaanne. Juhatuses poole on

pöördunud kolmanda toimkonna nimel toimkonna esimees Illar Hallaste ja toimkonna

aseesimees härra Koha. Ettepaneku sisu on selles, et jagada mõnevõrra töö ümber esimese ja

kolmanda toimkonna vahel. Asja eelnevalt uurides selgus, et vaja on ära kuulata esimese

toimkonna seisukoht selles küsimuses. Härra Salum! Kas on võimalik vaheajal esimene

toimkond kokku võtta, paluda sinna ka härrad Hallaste ja Koha ning arutada probleemi, mis oli adresseeritud juhatuses? Härra Salum, palun!

V. Salum

Loodan, et meie toimkonna liikmed on täna siin, katsume selle vaheajal ära otsustada.

Juhataja

Suur tänu! Vaheaja alguses toimub esimese toimkonna koosolek härra Salumi juhtimisel. Palun

sellest koosolekust osa võtta härradel Hallastel ja Kohal! Härra Salumile annan üle härrade

Hallaste ja Koha pöördumise. Vaheaeg 20 minutit, töö jätkub kell 16.45.

Vaheaeg

Juhataja

Kell on 16.46. Vaheaeg on lõppenud, jätkame tööd. Me leppisime põhimõtteliselt kokku nii, et

need istungid, mis algavad kell 11, katsume lõpetada kella kuueks. Ma arvan, et see kokkulepe

kehtib ka tänase päeva suhtes, ja püüame selle poole, et kella kuuest lõpetada. Aga kõigepealt

teeme kohaloleku kontrolli, palun! Kohal on 35 assamblee liiget.

Enne vaheaega me hääletasime läbi need küsimused, mida kolmas toimkond palus assambleel hääletada. Kolmanda toimkonna esimees ja tema asetäitja esitasid ka ühe pöördumise esimesele toimkonnale. Kas oli võimalik see vaheajal läbi vaadata? Härra Salum, palun!

V. Salum

Kolmanda toimkonna ettepaneku vaatasid esimese toimkonna siin olevad liikmed läbi. Me oleme rõõmsad, et kolmas toimkond on nii kaugele jõudnud. Nende eeskuju tiivustab ka meid. Ma natukene selgitan asja. Tekstid esitati, kahjuks aga jäid tabelid ettepanekute osas esitamata.

Loodame need järgmiseks korraks ära teha. Nii et töö on suures osas tehtud, aga abist me kunagi ära ei ütle. Nii et kui kolmandal toimkonnal tahet üle jääb, siis me oleme nende abi ja ühisistungite poolt. Ma arvan, et meie kõigi huvides oleks, et põhiseaduse rakendamise kord, see nn. § 16 saaks ühiselt välja töötatud.

Juhataja

Suur tänu! Raisakem, kui nii tohib öelda, mõned minutid selle peale, et läbi arutada ka kolmanda toimkonna juhtide ettepanek. Annan veel kord sõna härra Hallastele, aga palun teha väga lühidalt.

I. Hallaste

Aitäh! Lugupeetud juhataja! Arutada Põhiseadusliku Assamblee töökorralduse küsimusi on reglemendikohane tegevus. Meie ettepaneku sisu oli, et kolmas toimkond peab õigeaks arutada seadusandluse ja põhiseaduse muutmise peatükke. Meie ettepanek lähtus sellest, et seadusandlus on väga selgelt ja üheselt seotud Riigikoguga, samuti ka põhiseaduse muutmine käib läbi Riigikogu. Selleks et ühtlustada erinevaid hääletuskordi, et kogu süsteem oleks tasakaalus, oleks vajalik, et nende peatükkidega tegeleks kolmas toimkond. Küsimus on lihtsalt selles, et me tegime esialgse peatükkide jaotamise toimkondade vahel, aga see esialgne jaotus ei olnud kõige õnnestunud. Selles mõttes me ei saa päris nõus olla esimese toimkonna ettepanekuga. Kahjuks meil ei olnud võimalik osaleda toimkonna koosolekul, kuna nad tahtsid seda asja omavahel arutada. Kuna meil on olemas eilsest päevast ühiskoosoleku kogemus, kus nelja tunni jooksul me saime tehtud pool või vähemgi tööst, on meie ettepanek panna saalis hääletusele nende kahe peatüki jagamine. Nii seadusandluse kui ka põhiseaduse muutmise peatükk, peatükid nr. 15 ja 16 kuuluksid meie toimkonnale. Aitäh!

Juhataja

Suur tänu! Juhatus pidas nõu ja teeb sellise ettepaneku. On võimalik, et arutelu selle üle, milline peatükk millisele toimkonnale kuulub, võib kesta päevi, ka nädalaid. Assamblee peaks langetama seisukoha, kas ta asja eelnevalt arutamata on valmis otsustama. Kui ollakse nõus asja täiendavalt arutamata otsustama seda, et kaks peatükki – seadusandlus ja põhiseaduse muutmine – lähevad esimeselt toimkonnalt kolmandale toimkonnale, siis me võiksime seda küsimust hääletada. Selle

küsimuse arutamist täna avada ei ole vist küll mõtet, siis me tegeleme ainult sellega ja põhitöö jääb tegemata. Palun, kas keegi protestib sellise lahendi vastu, kui kõigepealt pannakse hääletamisele küsimus: kes on selle poolt, et arutelu avamata panna hääletamisele küsimus esimese ja kolmanda toimkonna vahel töö ümberjagamisest? Kas sellise küsimuseasetuse vastu ja selle hääletamise vastu keegi protestib? Härra Salum protestib. Palun, härra Salum, teil on sõna!

V. Salum

Küsimus juhatajale: kas see on praegu päevakorras? Me oleme ju päevakorra kinnitanud.

Juhataja

Päevakorras on meil esimene punkt assamblee töökorraldusest, kuid õige on märkus selle kohta, et selle töökorralduse küsimuse me tegelikult juba läbisime. Kuid õige on ka see, et nädal läheb nädala järel ja kui me täna lükkame selle küsimuse arutamise edasi, siis meil tekib võimalus selle juurde tagasi tulla alles nädala pärast. Sellepärast tegigi juhatus ettepaneku anda assamblee kõigile liikmetele võimalus väljendada oma tahet, kas ollakse valmis seda asja otsustama. Kui vastus on negatiivne, siis see tähendab, et me edasi ei räägi. Palun, kas on veel proteste? Proteste rohkem ei ole. Kordan küsimust, mis läheb hääletamisele: kes on selle poolt, et arutelu avamata otsustada küsimus töö ümberjagamisest esimese ja kolmanda toimkonna vahel? Seletuseks niipalju, et jutt käib ainult kahest peatükist – seadusandlus ja põhiseaduse muutmine –, mida kolmas toimkond palub esimeselt toimkonnalt talle anda. Palun, kas ma võin selle küsimuse hääletamisele panna? Hääletame. Härra Velliste, üks hetk, palun! Poolt on 26 assamblee liiget, vastu on 4. Assamblee võttis vastu otsuse, et võib panna hääletusele töö ümberjagamise esimese ja kolmanda toimkonna vahel, arutelu selles küsimuses avamata.

Lähtudes teie nõusolekust, panen hääletamisele järgmise küsimuse: kes on selle poolt, et anda esimeselt teematoimkonnalt seadusandluse ja põhiseaduse muutmise küsimused üle kolmandale toimkonnale? Hääletame. Poolt on 25 assamblee liiget, vastu on 5. Assamblee võttis vastu otsuse anda esimese toimkonna küsimused – seadusandlus ja põhiseaduse muutmine – üle kolmandale toimkonnale. Tänan! Sellega on kolmanda toimkonna püstitatud küsimused lahendatud.

Asume neljanda toimkonna küsimuste – Vabariigi President ja välislepingud – juurde. Härra Adams soovib sõna.

J. Adams

Härra juhataja! Ma saan aru, et me oleme loonud oma töös pretsedendi. Edaspidi, kui istungjärgu käigus tekib analoogiline töö ümberkorralduse ettepanek, siis me lahendame need ettepanekud täpselt samamoodi ja mitte mingisugused kaalutlused, et assamblee juhatus ei ole seda arutanud ja päevakorda ei ole võetud, ei tule arvesse. Kujutan ette, et homme esinen mina täpselt analoogse ettepanekuga luua uus teematoimkond ja palun siis läbi viia hääletus täpselt sama kiiruse ja protseduuriga. Tänan!

Juhataja

Suur tänu! Palun, kas me saame oma tööga edasi minna? Aitäh! Niisiis, neljas toimkond, Vabariigi President ja välislepingud. Palun kõnetooli neljanda toimkonna esimehe härra Peet Kase!

P. Kask

Austatud juhataja! Kallid kolleegid! Neljas toimkond ei esitanud teile tänaseks uut teksti ega tabelit. Ma arvan, et küsimus ei ole mitte selles, nagu oleks toimkond laisk, vaid selles, et kõige tähtsamad probleemid, kõige tähtsamad otsused, pärast mida me saaksime oma tööd edasi teha, on veel langetamata. Mäletatavasti jäi eelmine kord pooleli kolme küsimuse hääletamine ja vähemalt kaks neist on strateegilise tähtsusega. Need on järgmised: kes valib presidendi ja kui suur on tema vetoõigus, millise hääle vahekorraga toimub veto kummutamine? Loodetavasti jõuame täna need küsimused läbi hääletada. Lisaks sellele on veel kolmaski küsimus hääletamata, see on vanusetsensus. Mäletatavasti jäid viimases voorus sõelale kaks võimalust: 35 ja 45 aastat. Välja langes 40. Samasugust asja on ette tulnud teistelgi juhtudel, et võimalik kompromissvariant kahe äärmuse vahel langeb eelviimases hääletusvoorus välja. Mul on juhatusel ettepanek, mida toetavad kõik siin olevad toimkonna liikmed, et enne kui lõppvooru juurde asume, kordame eelviimast vooru kõigis neis küsimustes, mille lõpphääletust eelmine kord ei toimunud. Kes soovib endale ette võtta kirjalikke materjale, see otsigu välja eelmisest korrast jäänud neljanda toimkonna parandusettepanekute tabel. Selle tabeli viimasel leheküljel on kokkuvõtlikult ka need viis küsimust, mis siis hääletusele läksid. Kaks neist on juba lahendatud, aga kolm on veel lahendamata. Ma ütlen ka nende numbrid: nr. 9, nr. 14 ja nr. 24.

Miks on presidendi valimise viis, riigipea valimise viis nii tähtis? Me oleme praktiliselt otsustanud, ehkki seda otsust ei ole avalikult välja kuulutatud ega hääletusega kinnitatud, aga keegi ei ole ka vaidlustanud sellist riigikorda, kus kabineti koosseisult nõutakse parlamendi usaldust, kus kabineti formeerimisel osaleb parlament. See tähendab, et klassikaline presidentiaalsüsteem, mõned sellele lähedased modifikatsioonid langevad ära ja meil tuleb valida kahe võimaluse vahel. Üks on klassikaline parlamentaarsüsteem, kus riigipeal ei ole võimu ja kus ta tavaliselt valitakse parlamendi poolt, mõnel pool ka laiendatud valijameeste kogu poolt, parlament pluss veel keegi. Sel juhul on presidendil põhiseaduse järgi väga väike poliitiline võim, põhiliselt kannab ta esindusfunktsioone, on vahekohtuniku rollis. Nagu professor Matthew Shugart, neljanda toimkonna ekspert, märkis, on parlamentaarsüsteemis isegi tema vahekohtunikuroll piiratud, mõnda asja ta ei saa teha või on tema tegevus takistatud. Parlamendi ja valitsuse konflikti lahendamisel näiteks ei ole ta sobiv kuju otsustama parlamendi laialisaatmise küsimusi, sest ta valitakse ise parlamendi poolt ja see tähendab, et ta saadab ka iseenda laiali. Teine võimalus, mis meil valida on, on peaministri-presidentaalne süsteem, mis

meil seni on vähem tuntud. Neljanda ja kolmanda toimekonna ühisistungil kirjeldas seda hästi professor Shugart nende näidete varal, mis maailmas selle süsteemi rakendamise kohta olemas on. Neid näiteid on praegu tema jutu järgi viis: Prantsusmaa, Soome ja ta loeb sinna ka Austria, Islandi ja Portugali. Need on riigid, kus presidendi valib rahvas ja kus tal on suhteliselt piiratud võim võrreldes puhtpresidentiaalsete riikidega. Lisaks presidendile on neis olemas tugev peaminister ja kabinet. Küsimus on selles, kas meie ettekujutus presidendi rollist sellises riigis on küllaldaselt adekvaatne, et me saaksime seda valikut teha. Ma püüan natuke edasi anda, mis professor Shugart nendest viiest riigist rääkis ja mida ta on oma uurimustes välja toonud. Kõigepealt peab ta sellise süsteemi kõige positiivsemaks omaduseks seda, et presidendil on oma roll valitsuskolitsiooni kujundamisel. Presidendivalimised on abinõu kolitsiooni väljakujundamiseks, need aitavad sellele kaasa. Ta tõi meile näite Prantsuse ajaloost. Iga kord, kui juhtub nii, et parlamendi enamuse hulka või enamuskolitsiooni kuulub presidendi partei, lahendab president selle olukorra varem või hiljem parlamendi laialisaatmise teel ja saavutab olukorra, kus valitsus on temameelsete jõudude käes. See ongi selle süsteemi eesmärk, see on üldse tugeva presidendivõimu eesmärk. Ka kõik muu võim, mis presidendil on, on sellesama eesmärgi teenistuses, et president tugevdaks valitsust, tugevdaks tema positsioone ja võimaldaks tal paremini tegutseda. Vetoõigus, dekreedioõigus on samuti mõeldud selleks, et president annaks valitsusele paremad võimalused tema poliitika elluviimiseks, et valitsuse ja parlamendi konflikt ei takistaks nende reformide läbiviimist, mida maa jaoks väga vaja on. Niipalju nüüd sellest valikust, mis meie ees seisab.

Ma annan ülevaate ka sellest, mida rääkisid teised välisekspertid meie ühistoimekonna istungitel, sest enamik siin saalis olijatest ise nendest osa võtta ei saanud või ei võtnud. Mitte keegi nendest ekspertidest, kes toimekonnas esinesid, ei vaidlustanud seda mõtet, et parlamentaarne põhikord töötab hästi, paljud neist toetasid seda. See oli valdav soovitus. Eriti rõhutasid seda doktor Herzog ja professor Carcassonne, kelles mõlemas on hästi ühendatud teadlane ja praktikust poliitik, kes on osa võtnud nii valitsuse tegevusest kui ka teadustööst. Mõlemad rõhutasid ka seda, et meie valik parlamentaarse ja teise süsteemi vahel, mida nad nimetavad poolpresidentiaalseks, peaministri-presidentaalseks süsteemiks, seisneb kas tugeva peaministri või tugeva presidendi valimises. Tugev valitsus peab olema, seda on meie tingimustes vaja. Ehkki ei doktor Herzog ega professor Carcassonne ei sundinud meile parlamentaarset süsteemi peale, on nende esimene valik parlamentaarne süsteem. Ka professor Germer oli selgelt parlamentaarsüsteemi poolt. Tema seisukoht erines vaid selles küsimuses, kas tugev või nõrk peaminister. Ta nimelt oli nõrga valitsuse poolt, kartes selle edasikestmist, mille küüsis me oleme 50 aastat olnud, kartes tugevat ametnikkonda, tugevat bürokraatiat ja sellest johtuvaid tagajärgi. Härra Carcassonne esitas vastuargumendi, öeldes, et meil on valida kas diktatuur või

demokraatia. Kui me valime diktatuuri, siis on nõrk diktaator parem kui tugev diktaator. Aga kui me valime demokraatia, siis on tugev demokraat parem kui nõrk demokraat.

Veel üks märkus härra Carcassonne'ilt, mille ta esitas mulle kirjalikult, tahtmata kohalolijaid solvata. Ta rõhutas just nimelt seda, et tema ja doktor Herzog on ühteaegu ka praktikud ja nende ekspertide nõuanded, kes on ainult teadlased, on natuke teistsugused ja näevad teistmoodi välja. Eriti puudutas see küsimust, kas riigis on tugev valitsuse positsioon või mitte. Doktor Herzog eelistas, et presidenti ei valiks mitte parlament, vaid laiem valijate kogu. Mille eest aga hoiatasid nii tema kui ka teised, oli see, et me mingil juhul ei valiks nõrka presidenti rahva poolt. Kui me teeme valiku, et presidendi valib rahvas, siis me peaksime presidendile andma ka märkimisväärse võimu, et ta saaks täita seda rolli, mida kirjeldas hästi professor Shugart. Vastasel juhul võib tekkida olukord, kus ta püüab oma põhiseadusega määratud rollist väljuda, avaldada tugevamat mõju kui muidu. Professor Carcassonne, ise prantslane ja pärit peaministri-presidentaalsest süsteemist, rõhutas veel, et ka Prantsuse presidendi võim on põhiseaduse järgi väga väike. Tema roll seisneb selles, et lasta teistel teha, aga mitte ise teha. Sama rõhutati meile Soomes, kui seal viiekesi õppimas käisime, et mingil juhul ei tohi lasta sellises peaministri-presidentaalses süsteemis välja kujuneda presidendi aparaati. Presidendil ei tohiks olla abilisi, välja arvatud tehnilised töötajad. Tema abilised peaksid olema parlament ja valitsus.

Ma kordan nüüd oma ettepanekuid tänaste toimingute kohta. Ma palun juhatajal avada diskussioon nendes küsimustes. See on erakordselt tähtis. Ma loodan, et see diskussioon lõpeb hääletamisega. Toimkonna ettepanek on niisiis, et kordame ka eelmisel nädalavahetusel korraldatud hääletamise viimast vooru. Meil on rohkem asjaolusid selgunud, me oleme ekspertidelt saanud näpunäiteid. Praeguseks on meil parem ettekujutus sellest, kuidas üks või teine valik toimima hakkab. Eriti rõhutan ma veel kord seda, et need, kes on minu valiku poolt, pooldavad üht äärmust. Kui on valida kahe äärmuse ja kompromissvariandi vahel, siis võiks olla nii äärmuse kui ka kompromissvariandi poolt, et eelviimases voorus ei kukuks välja kompromissvariant. Eriti puudutab see vanusetsensust, sest hääled jagunesid enam-vähem 50% : 50% 35 ja 45 vahel. Väga loomulik oleks teha järeldus, et õige vanusetsensus on 40, see vastab meie taatele. Aga eelviimases voorus kukkus – ma ütleksin, et kunstlikult – see 40 välja. Tänan tähelepanu eest!

Juhataja

Suur tänu, härra Kask! Kõigepealt on küsimused. Palun, härra Uluots!

Ü. Uluots

Mina kui assamblee juhataja asetäitja olen sunnitud tegema härra Kasele märkuse. Härra Kask esitas meile peaaegu agitatsioonikõne, ta kordas üle selle, mida me kahe päeva jooksul ekspertide käest kuulsime. Lõpus püüdis ta meid praktiliselt sundida hääletama ja õpetas, kuidas hääletada.

Samal ajal jättis ta täiesti ütleмата, milline on tema toimkonna liikmete arvamus nendes küsimustes. Ma palun vabandust, aga ma ei saanud teisiti, ma pean teid korrale kutsuma. Nüüd võite jätkata.

P. Kask

Aitäh korralekutsumise eest! Ma löön palli tagasi. Härra Uluots on puudunud nii mõneltki kohtumiselt ekspertidega ja tal on muidugi raske hinnata, kas ülevaade sellest, mida me ekspertidelt kuulsime, oli adekvaatne või mitte. Ta võib seda ülevaadet küll agitatsiooniks pidada, aga tal puuduvad objektiivsed kriteeriumid selle hinnangu andmiseks. Neis küsimustes toimkond pärast eelmisi hääletamisi oma seisukohta võtnud ei ole. See, milline oli toimkonna seisukoht, on näha eelmisel nädalal esitatud tabelist. Sellest ma rääkisin ka eelmisel nädalal.

Juhataja

Suur tänu, härra Kask! Kuna rakendatavad abinõud annavad tavaliselt eesmärgile vastupidiseid tulemusi ja ma arvan, et see kehtib ka assamblee ja meie üldkogu suhtes, siis on võib-olla päris mõistlik, kui jätame selle asja täpselt nii, nagu ta on. Eks hääletamine näitab.

I. Hallaste

Austatud juhataja! Lugupeetud ettekandja! Ma toetan teie seisukohta, mis te praegu ütlesite, kuid tahan küsida hoopis teie tekstist lähtudes § 43 kohta. Kolmanda toimkonna ettevalmistatud Riigikogu peatükki arutades ei vaidlustanud keegi teatud ametiisikute kohalenimetamise mehhanismi, seda, et nad nimetatakse ametisse riigivanema ettepanekul Riigikogu poolt. Riigikogu on ametisse nimetaja. Samuti hääletasime selle põhimõtte läbi kaitseväge ülemjuhataja puhul, kui me eelmisel nädalal Eesti Vabariigi kaitset puudutavaid peatükke arutasime. Kas te olete nõus, et §-s 43 tuleks punkt 3 vastavalt sellele ümber sõnastada, kui tekib konflikt neljanda ja kolmanda toimkonna vahel?

P. Kask

Ei, seda paragrahvi me arutasime eile toimkonnas. Toimkond ei jõudnud oma tööga lõpuni ja osaliselt oli selle põhjuseks see, et meile ei ole veel saanud selgeks teiste toimkondade kontseptsioon selles küsimuses. Põhimõtteliselt me ei sõida kellelegi sisse. Mis puutub sellesse teksti, mille kolmas toimkond esitas ja mille kohta härra Hallaste väitis, et keegi ei ole seda vaidlustanud, siis minu arusaamise järgi täna ei olnudki vaidlustatud küsimused ette nähtud. Nii et vaidlustamine võib veel tulla.

I. Raig

Austatud juhataja! Austatud saadikud! Ma püüan toetada härra Kase ettepanekut, et me hääletaksime uuesti alternatiivid läbi, sest me tõepoolest saime nende kahe ja poole päeva jooksul, mil me olime koos ekspertidega, palju uut informatsiooni. Me oleme konstitutsiooni tegemisel ikkagi algajad ja nii mitmedki seisukohad võisid vahepeal muutuda. Mis puutub

assamblee juhataja, õigemini, tema asetäitja ülesandesse, siis on see ikkagi assambleed juhataja, mitte teha üksikute saadikute, assamblee liikmete kohta märkusi ja kutsuda neid milleski korrale. Täna!

V. Niitsoo

Austatud juhataja! Lugupeetud ettekandja! Üheksandas punktis, mis puudutab riigipea valimist, on teiseks variandiks valimine valijameestega. Kas te ei selgitaks, kes need valijamehed on, mis meetodil see valijameeskond koostatakse? Aitäh!

Juhataja

Ma sekkun asjasse, öeldes, et valijameeste kogu langes eelmisel korral hääletades konkurentsist välja.

P. Kask

Palun, kas ma tohin? Kui härra juhataja aktsepteerib toimekonna ettepanekut, siis on meie ettepanek ühe sammu võrra tagasi minna ja hääletada uuesti läbi need viimased voorud, mida hääletati eelmisel korral. See tähendab, et kõigis kolmes küsimuses tuleb veel kolm varianti. Seega tuleb ka valijameeste kogu tagasi. Detailset vastust ma härra Niitsoole anda ei saa, sest kui me selle variandi valime, avaneb võimaluste maa. Aga praegu on selline variant siiski ka kirja pandud, see on Adamsi tekstis variant 2: "Riigivanema valib oma seadusliku koosseisu enamusega valijameeste kogu, mis koosneb Riigikogu liikmetest ja esimese astme kohaliku omavalitsuse esinduskogude poolt delegeeritud liikmetest. Valijameeste kogu täpsema moodustamise määrab seadus."

Juhataja

Suur tänu! Küsimusi rohkem ei ole. Aitäh! Ma arvan, et meie sõnavõtt ja arutelu ning mõttekäik oleksid palju selgemad, kui me otsustaksime koos, kas me pöördume käidud teed mööda tagasi ja katsume seda teisel korral paremini läbida. Enne kui me hääletame, juhin teie tähelepanu sellele, et arvatavasti tuleks ka sellist teguviisi pretsedendina käsitleda. Nii et otsus pöörduda tagasi oleks tõenäoliselt piisavalt autoriteetne ka teistele tematoimkondadele vajaduse korral käituda samamoodi. Palun, härra Hallaste!

I. Hallaste

Aitäh, juhataja! Lugupeetud kolleegid! Ma toetan täielikult neljanda toimekonna pakutud lahendust, et me läheme sammu võrra tagasi. Praegu on tõepoolest tekkinud olukord, kus kompromissid on välja kukkunud, ja väga raske on hääletada, näiteks riigipea valimise puhul, kas Riigikogu või rahvas. Mulle ei meeldi praegu kumbki lahendus. Kui me alustasime tööd, olin selle poolt, et presidendi valiks rahvas. Kuid arvestades seda tööd, mis on tehtud, olen ma hakanud oma arvamust muutma ja olen püüdnud analüüsida võimalikke tagajärgi, mis tekiksid siis, kui valijaks oleks rahvas või kui valijaks oleks Riigikogu ja valijameeste kogu. Kui valijaks

on rahvas ja meil on riigipea suhteliselt väikeste volitustega, siis me programmeerime meie ühiskonda võimaliku konflikti. On selge, et rahva valituna saab riigipea suure legitiimsuse. Härra Kask selgitas seda. Tal tekib kiusatus seda kasutama hakata. Kuigi põhiseadus talle selleks võimalusi ei anna, haarab ta ikkagi endale võimu ja ütleb, et tal on poolte valijate usaldus, tema poolt on hääletatud, ta on valmis võtma kätte ja relvadega vastu minema.

Mis näiteks toimub Gruusias? Riigipea on rahva poolt valitud. See on konflikti sisseprogrammeerimine. Ei saa lähtuda sellest, keda me näeme järgmise riigipeana, et tegemist on väga rahumeelse ja tasakaaluka inimesega, kes ei lähe konflikti ei parlamendi ega valitsusega. Me teeme ju põhiseadust aastateks, kümneteks aastateks ja me ei tea, kes võib saada järgmiseks või ülejärgmiseks presidendiks või presidendiks kümne aasta pärast. Hääletades selle poolt, et riigipea valib rahvas, me teeksime valesi. Kui riigipea valib Riigikogu, võiks tekkida tõsine probleem sellest, et riigipeal on raske olla vahekohtuniku rollis parlamendi ja valitsuse vahepeal. Parlamendi valituna ta saab seda olla, kuid siin võib tekkida tõsiseid probleeme. Selle tõttu ma kutsun üles hääletama just teise variandi poolt, valijameeste kogu poolt. Kõigepealt sellepärast, et see võimalus, hääletada valijameeste kogu poolt, üldse siia saali tagasi tuleks. See tulemus selgus, vesteldes nende ekspertidega, kellega me kohtusime ja kes käisid siin nädala alguses. Igal juhul peaks tulema tagasi võimalus hääletada valijameeste kogu poolt ning hoolimata sellest, et juhatuse laua tagant võidakse mulle kihutuskõne eest väike märkus teha, ma ikkagi katsun kihutada teid üles selle poolt hääletama.

Teine probleem, teine hääletus on seotud presidendi vetoõigusega. Praegu tuleb meil tagasi hääletamisele ka selle sama otsuse alusel kahe kolmandiku häälteenamusega vetoõiguse kasutamine. Siin ma kutsun jälle üles seda tagasitulevat varianti mitte toetama. Sellepärast, et kui meie sellise töö tulemusena on nüüd selgunud, et meie nägemust mööda on riigipea rohkem nagu poksiringi kohtunik, kes ei tõmba kindaid kätte ja ei kuku ise poksima, nagu Peet Kask ühes näites väga ilusti ütles, siis andes talle niisuguse suure vetoõiguse, mis on kummutatav kahe kolmandikuga, me sisuliselt anname talle kiusatuse kohtuniku rollist välja tulla, tõmmata kindad kätte ja parlamendile virutada. Juba mitte sel põhjusel, et asi on näiteks vastuolus põhiseadusega või tekitab mingi pinge ühiskonnas, vaid lähtudes oma poliitilistest kaalutlustest, sest kahekolmandikuline vetoõigus on väga raskesti kummutatav. Ma toetan seda, et vetoõiguse puhul hääletatakse absoluutse häälteenamuse poolt. Sealjuures toetab ka kolmas toimkond, et presidendi või riigivanema veto on kummutatav natuke rohkem kui lihthäälteenamusega, kuid koosseisu enamusega peaks see olema kummutatav. See hoiab riigivanemat tagasi panemast mõtlematult vetot seaduseelnõudele. Kui ta seda teeb, siis sellisel juhul peab olema tõsine põhjus. See tõstaks ka meie riigivanema kui vahekohtuniku autoriteeti, just siis, kui ta valitakse valijameeste poolt, sõltumata parlamendist ja kui tema veto ei ole kaks kolmandikku. Aitäh!

Juhataja

Suur tänu! Lugupeetud härra Seppa! Lugupeetud härra Raig! Kas me võime enne selle ära klaarida, kas me läheme ühe vooru võrra hääletamisega tagasi, või te soovite enne sõna võtta?

Härra Seppa!

Ü. Seppa

Ma sooviksin enne sõna. Tähendab, ma tahan toetada härra Hallastet selles suhtes, et kui me siin juba kihutuskõnesid peame, siis ka mina tahan vaielda presidendi rahva poolt valimise vastu. Kui me arvestame seda, et meil toimuvad valimised ... aastatel, siis Eestimaa kohta lähevad valimised väga koormavaks, kui rahvas peab neid läbi viima. Riigikogu valimised toimuvad, nagu me siin juba hääletasime, nelja aasta tagant, viie aasta tagant on presidendivalimised, kahe aasta tagant on kohalikud valimised ja need on väga kulukad valimised. Teisest küljest viib see tegevus poliitilise võitluse väga suurele lavale, kogu rahva ette. Igal aastal toimuvad suured poliitilised võitlused kohtade ja valimiste pärast. Nii et ma toetan väga härra Hallastet, et presidendivalimisi mitte rahvale jätta. Tänan!

Juhataja

Aitäh! Härra Raig!

I. Raig

Austatud kolleegid! Ma teen ettepaneku viia läbi hääletamine, kas minna tagasi nende ettepanekute juurde, millest rääkisid härra Kask ja Hallaste, ja kui see hääletus on tehtud, ma sooviksin sõna. Tänan!

Juhataja

Kas härrad Arjukese ja Saatpalu soostuvad sellega, et me enne hääletame, ja kas me läheme ühe hääletamisvooruga võrra tagasi ja siis peame sõnavõttusid? Härra Arjukese on nõus.

Me oleme ära kuulanud motiivid, miks peaks kolmes küsimuses, s. o. 9., 14. ja 24. küsimuses minema ühe hääletamisvooruga võrra tagasi. Sellist vajadust põhjendati sellega, et oleme vahepeal targemaks saanud. Ei saa välistada "õnnetust", et targemaks saamist juhtub assambleega veel edaspidigi, sellepärast ma omalt poolt lisan veel ühe põhjuse. Nimelt tuletan veel kord meelde eelmise vooru hääletamise tulemused, vabandust, nädal aega tagasi toimunud hääletamise tulemused. Riigipea valimise osas jagunesid hääled kolme variandi vahel järgmiselt: 18, 15 ja 16. Tõenäoliselt näitab häälte selline jagunemine üsna ebapüsivat tasakaalu nimetatud kolme variandi vahel. Teiseks. Me püüdsime määrata riigipea vanusetsensuse alampiiri: 35 aastat, 40 aastat ja 45 aastat said esimeses voorus 14, 14 ja 17 häält, teises voorus 15, 11 ja 16. Kolmas, 24. küsimus, presidendi vetoõigus: variandid 2, 3 ja 4 said esimeses voorus 14, 12 ja 9 häält, järgmises voorus 14, 12 ja 8 häält. Nii et rebimine variantide vahel on olnud üsna tihe. Hääletamisele läheb järgmine küsimus: kes on selle poolt, et pöörduda seoses riigipea valimisega,

riigipea vanusetsensuse alampiiri ja presidendi vetoõigusega ühe hääletamisvooru võrra tagasi, võrreldes möödunud nädalal toimunuga? Kes on selle poolt, et kolmes küsimuses – riigipea valimine, riigipea vanusetsensuse alampiir ja presidendi vetoõigus – pöörduksime ühe hääletamisvooru võrra tagasi, võrreldes nädal aega tagasi toimunuga? Hääletame. 29 poolthäält, 6 vastuhäält. Assamblee on otsustanud pöörduda ühe vooru võrra tagasi kolmes küsimuses, mille puhul me hääletamisi läbi viisime: riigipea valimine, riigipea vanusetsensuse alampiir ja presidendi vetoõigus.

Esimene probleem, mida me hakkame käsitlema ja mille kohta ma palun sõna võtta, on riigipea valimine. Härra Arjukese, palun!

R. Arjukese

Lugupeetud juhataja! Lugupeetud saadikud! Mina isiklikult pooldan ka Riigikogu poolt valimist. Kui tuleb uuesti valijameeste küsimus, siis ma tahan küsida, kes need valijamehed on. Projektis on pakutud esimese astme omavalitsuse esindajaid. Kuna meie valimissüsteem hakkab olema nii, et kohalikel valimistel võtavad valimistest osa ka mittekodanikud, siis selline valijameeste kogu ei saa üldse presidenti või riigivanemat valida. See on põhimõtteliselt välistatud ja siis me peame välja töötama põhimõtted, kellest valijameeste kogu koosneb. Tänan!

Juhataja

Aitäh! Härra Saatpalu, palun!

V. Saatpalu

Toetan Peet Kase seisukohta, et Eesti riigipea peaks valitama valijameeste kogu poolt. Ma ei näe siin üldse probleemi sätestada ka see, et kui nad on kohalike omavalitsuse esindajad, peavad nad olema Eesti riigi kodanikud. Sealtkaudu ei ole enam nii tähtis, et nad on valitud lihtsalt elanike poolt. Ma kutsun üles hääletama selle teise variandi, alternatiivi poolt. Tänan!

Juhataja

Aitäh! Härra Raig!

I. Raig

Tänan! Ekspertidega kohtumisel ma sain kinnitust oma varasemale seisukohale, et valijameeste kogu peaks valima riigipea. Seda seisukohta toetas minu mälu järgi ka doktor Herzog ja koos sellise põhiseadusega, kuna siis on just nimelt teistel valitud isikutel valdades või teistel omavalitsuse tasanditel võimalus siiski osaleda riigipea valimistel, sest kõigil valitud inimestel on vaja üheskoos seda rasket riigivankrit vedada. Tänan!

Juhataja

Aitäh! Härra Reinson!

J. Reinson

Lugupeetud kolleegid! Ma tahan küll väljendada vastupidist seisukohta. Siin maalitakse

presidendist kui tulevases diktaatorist õudseid kujutlusi. Mina võin niisama hästi võtta kätte ja maalida meile kuju Riigikogust kui kekslevast kassikarjast, kellele Eesti riik ja rahvas ei lähe absoluutselt korda. Viidatakse sellele, et on väga kulukas valida mitu korda Riigikogu ja presidenti, aga me ei ole veel selles põhiseaduses üldse sätestanud, et need valimised ei või kokku langeda. Kui veel toetuda täna palju tsiteeritud professor Shugartile, siis ma julgen öelda, et mul on põhjalik stenogramm nende ekspertide esinemisest. Seesama härra Shugart väitis ka seda, et paljude parteide puhul tuleb just nimelt otse rahva poolt valitud president kõne alla parlamendi ja valitsuse tasakaalustajana. Kui rääkida parlamendi poolt valitud presidendist, siis seda ma küll ette ei kujuta, kuidas tema saab tasakaalustada valitsust ja Riigikogu.

Juhataja

Suur tänu! Enne kui saab sõna härra Velliste, on mul üks palve. Me lõpetame istungi kell kuus. Me oleme kõiki neid küsimusi, mida me nüüd uuesti hääletame, kord juba arutanud. Kui kolleegid peavad seda võimalikuks, palun olla sõnadega väga kokkuhoidlik, siis me jõuame vajalikud hääletamised täna läbi viia. Tänan! Härra Velliste!

T. Velliste

Tänan, härra juhataja! Ka mina pooldan põhimõtet, et riigipea tuleks valida valijameeste kogu poolt. Me võiksime sätestada, et poole valijameeste kogust moodustab Riigikogu, ülejäänud poole valik määratakse seadusega, kusjuures me võiksime selle teise poole jätta täiesti lahtiseks. Ei ole isegi oluline, kas valitakse esimese astme omavalitsuskogude poolt või veel mingil muul viisil rahva poolt. See ei ole üldse oluline. Tänan!

Juhataja

Suur tänu! Härra Erm! Tänan! Härra Kaalep!

A. Kaalep

Ma ei tahaks korrata seda, mis ma eelmine kord samal teemal rääkisin. Ütlen ainult mõned lisaargumendid selle kasuks, et presidendi, riigivanema peaks valima terve rahvas. Mulle tundub nimelt, et eksperdid on mõne mehe ümber häälestanud, muidugi oma hariduse ja oma väljapaistva positsiooni tõttu. Aga ärgem unustagem seda, et tegemist on suurte rahvaste esindajatega ja nende olukord on mitmes mõttes teistsugune kui meil. Meie kui väikese rahva puhul oleksid igasugused vahepealsed instantsid võrdlemisi koomilised. Milleks veel rahva ja kogu rahva esindajaks mõeldud riigipea vahele asetada teisi astmeid? Miks peaks kas või ajalooline pretsedent kõnelema midagi meie rahva traditsioonidest ja traditsiooniliselt kujunenud iseloomust? Konstantin Pätsil olid erakordselt suured volitused, kogu võim oli tema käes, aga hirmus raske oleks teda nimetada diktaatoriks. Ta oleks võinud seda olla, tema kolleeg Ulmanis Lätis oli diktaator, aga Pätsi kohta oleks seda igatahes raske öelda. Niisiis, diktatuurihirmu ma küll ei näeks ja jääksin selle seisukoha toetajaks, et riigipea valiks ikkagi terve meie rahvas, keda

me ometi kartma ei peaks.

Juhataja

Suur tänu! Juhatusel õnnestus väga osavalt kõrvaldada arvuti mälust härra Laar. Härra Laarile mikrofoni, palun!

M. Laar

Täna, härra juhataja! Ka mina tahtsin öelda oma sõna just valijameeste poolt. Ma arvan, et kõik need üksikasjad on võimalik seadusega kindlaks määrata, meil ei ole vaja siin hakata neid üksikasju arutama. Küsimus on lihtsalt selles, et praegu (kuulates kõiki neid ekspertide arvamusi) on just see lahendus see, mis vastab kõige rohkem meie põhiseaduse süsteemsusele, aitab sellele kaasa, hoiab meie põhiseadust tasakaalus. Seetõttu on just see variant hetkel siiski kõige asjalikum. Ei ole see Eesti rahvas nii väga väike midagi, rahvad meie naabruses on ka üsna väikesed ja kasutavad ka õige erilisi süsteeme. Aitäh!

Juhataja

Suur tänu! Härra Sulev Vahtre, palun!

S. Vahtre

Austatud kolleegid! Siin on rõhutatud, ja kindlasti väga õigesti, et rahva poolt valitud riigipea valimine annab riigipeale suurema legitiimsuse. Kuid kas ei ole üks moment ka see, et selline valimine tekitab suurema vastutustunde rahva ees? Me võiksime siiski vahest oletada, et see riigipeakandidaat ei tarvitse olla tingimata või lausa lootusetu sulgi või siis väga kahtlane isik, vaid on inimesi, kes on tõepoolest ustavad riigile ja ka niisugused võivad riigipeakandidaadina esineda. Mina igatahes jään põikpäiselt oma kauaaegse arvamuse juurde, et riigipea valiks rahvas. Kõik. Täna!

Juhataja

Suur tänu! Härra Uluots, palun!

Ü. Uluots

Lugupeetud kolleegid! Ma tahtsin teile meelde tuletada minu täna hommikust avasõnavõttu, kus ma rääkisin väljastpoolt assambleed tulevatest ettepanekutest. Läbi vaadanud nii inimestelt kui ka kohalikest omavalitsustelt laekunud ettepanekud, võin teile öelda, et need 99%-liselt toetavad presidendi valimist rahva poolt. Palun seda arvestada! Me ei ole üksi.

Juhataja

Härra Saatpalu, palun!

V. Saatpalu

Mina palun jälle arvestada seda, et see rahvas ei ole mitte midagi kuulnud sellest, mida me siin oleme kõnelnud nende meetodite ühe või teise või kolmanda eelise või puuduse üle. Aitäh!

Juhataja

Lugupeetud kolleegid! Käiku on läinud kõikvõimalikud vahendid protsentidest kuni ma ei tea milliste argumentideni välja. Kas on võimalik, et me asume üheksandas küsimuses – riigipea valimine – hääletama? Härra Niitsool on käsi püsti. Palun!

V. Niitsoo

Härra juhataja! Kas te saate anda mulle kindluse, et see hääletustulemus nüüd on lõplik ja ei kuulu muutmisele, juhul kui mõnel toimkonna esimehel (nt. kui hääletustulemus teda ei rahulda) tekib mõte see asi uuesti vaidlustada? Aitäh!

Juhataja

Kui ühel või teisel teematoimkonnal tekib vajadus uuesti pöörduda tagasi selle küsimuse juurde, siis selline pöördumine otsustatakse assamblee poolt samal kombel, nagu seda tehti täna. Tuletan meelde, et juhatus pani hääletamisele küsimuse, kas pöörduda ühe vooru võrra tagasi või mitte. Assamblee otsus oli tagasi pöörduda ja see otsus oli ülekaalus. Palun, kas ma saan panna hääletamisele need küsimused, mida me arutasime? Palun tähelepanu! Kõigepealt kohaloleku kontroll ja siis hääletame. (Kohaloleku kontroll.) Kohal on 38 assamblee liiget. Härra Järlik!

R. Järlik

Austatud juhataja! Meil on tegemist juhtumiga, kus on jällegi konkurss. Meil on konkurss hääletustel olnud niimoodi, et iga konkureeriva variandi poolt võib anda ühe hääle. Kas see on ka täna niimoodi?

Juhataja

Ka täna on tõepoolest niimoodi, et palun kõigil kolleegidel ühegi variandi poolt mitut häält mitte anda. Mis tähendab seda, et ma loodan, et kohaloleku kontroll oli tõepoolest õige, keegi ei vajutanud ennast kohalolijaks koos oma kolleegiga ega püüa hääletada mitme eest. Konkureeriv hääletamine tähendab tõepoolest seda, et võite olla kõigi variantide poolt, võite olla mitme variandi poolt, ühe variandi poolt või kõigil juhtudel klahvile "poolt" mitte vajutada.

Vastuhääletamine ja erapooletuks jäämine konkureeriva hääletuse puhul mingit tähtsust ei oma. Tegemist on ainult poolt antud häälte konkurentsiga. Võin ma alustada?

Esimene voor, riigipea valimise küsimuse. Kes on selle poolt, et riigipea valib Riigikogu?

Hääletame. See variant sai 16 häält.

Teine küsimus. Kes on selle poolt, et riigipea valib valijameeste kogu? Hääletame. See variant kogus 21 häält.

Kolmas ja viimane konkureeriv variant. Kes on selle poolt, et riigipea valib rahvas? Hääletame. Variant sai 14 häält.

Esimese vooru tulemuste alusel langeb välja vähim hääli saanud variant, s. o. see, et riigipea valib rahvas.

Teises voorus panen esimesena hääletamisele variandi, mis kogus kõige rohkem hääli. Küsimus

on järgmine: kes on selle poolt, et riigipea valib valijameeste kogu? Hääletame. See variant kogus 28 häält.

Teisena panen hääletusele järgmise küsimuse: kes on selle poolt, et riigipea valib Riigikogu? Hääletame. See variant sai 7 häält.

Seega on konkursi võitnud variant 2. Assamblee on otsustanud, et riigipea valib valijameeste kogu.

Lugupeetud kolleegid! Järgmine küsimus, mille kohta toimkond ootab meie otsust, puudutab riigipea vanusetsensuse alampiiri. Selles küsimuses ei ole eraldi sõnavõtte toimunud. Kas meil on vajalik asuda läbi rääkima variante 35, 40 või 45 aastat? Sõnavõtusoove ei ole.

Me alustame hääletamist. Palun tähelepanu! Kes on selle poolt, et riigipea vanusetsensuse alampiir on 45 aastat? Hääletame. See variant kogus 19 häält.

Konkureerivalt teine küsimus: kes on selle poolt, et riigipea vanusetsensuse alampiir on 35 aastat? Hääletame. Variant sai 15 häält.

Viimane, kolmas variant. Kes on selle poolt, et riigipea vanusetsensuse alampiir on 40 aastat? Hääletame. Variant kogus 23 häält.

Esimese vooru tulemusena langeb välja vähim häält saanud variant, s. o. variant 2 ehk 35 aastat.

Teises voorus toimub hääletamine järgmiste küsimuste alusel. Esiteks, kes on selle poolt, et riigipea vanusetsensuse alampiir on 40 aastat? Hääletame. 23 häält.

Teise vooru teine ja viimane küsimus: kes on selle poolt, et riigipea vanusetsensuse alampiir on 45 aastat? Hääletame. Variant kogus 15 häält.

Konkursi on võitnud teises voorus variant 3 järgmise sisuga: riigipea vanusetsensuse alampiir on 40 aastat. Kõige raskem töö on tehtud. Nüüd jääb üle ainult riigipea leida.

Kell on samas jõudnud kuue peale. Palun, kas meil on võimalik võtta otsus vastu ka 24.

küsimuses, mis puudutab presidendi vetoõigust, või vajab selle küsimuse lahendamise läbirääkimisi? Siis me peaksime oma ajalimiiti liialt ületama. Härra Kask, palun!

P. Kask

Minu arvates ei maksaks nii tähtsas küsimuses küll kiirustada. On ettepanek juhatajale katkestada ja tulla homme hommikul selle juurde tagasi.

Juhataja

Tänan! Härra Hallaste! Vabandust, härra Raig!

I. Raig

Ma arvan, et me võiksime täna 15–20 minutit tööpäeva pikendada, siis oleks see küsimus lahendatud. Me oleme juba selle küsimustepaketiga tegelemas. Tänan!

Juhataja

Juhatus võttis vastu otsuse, et me lõpetame töö nendel kellaegadel, nagu meil on kokku lepitud,

siis me saame kõik elada selles ajarütmis, nagu on meievaheline kokkulepe. Kell on 18.01.
Assamblee tänane istung on lõppenud. Homme jätkub assamblee istung algusega kell 11. Me
jätkame küsimusest, mis jäi pooleli. Suur tänu teile! Head õhtut!